

Holstebro Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2003 -2018

Miljøministeriet • Skov- og Naturstyrelsen
og
Jydske Dragonregiment

2003

Holstebro Øvelsesplads

- Drifts- og Plejeplan 2003 -2018

Udgivet af Miljøministeriet,
Skov- og Naturstyrelsen
og Jydske Dragonregiment, 2003

Tekst:	Erling Krabbe, SNS (med historisk og militært bidrag fra Jydske Dragonregiment v/ major Erik Weiling, major B. Svendsen og major P.G. Muhs) Kulturhistorisk afsnit 4.10 og bilag 7: Erling Buhl, SNS
Kort (bilag 1, 2 , 3):	Niels D. Lisborg, SNS
Bevoksningsliste (bilag 4):	Niels Lisborg, SNS
Forsideillustration:	Stor Tornskade med en mus som spiddet bytte. Tegning af Poul Juul, Blovstrød
Fotos:	Erling Krabbe. Niels Lisborg har taget billederne i skovplanafsnittet, kap. 13.14
Lay-out, tekst:	Kirsten Lynge, SNS
Lay-out, omslag:	Bodil Nielsen, SNS
Tryk af omslag:	Hillerød Grafisk ApS
Tryk af kort:	Hillerød Grafisk ApS
Tryk af plan:	Skov- og Naturstyrelsen
Indbinding:	Luna Tryk, København
Oplag:	200 eksemplarer
ISBN:	87-7279-489-5

Hæftet kan fås hos:
Jydske Dragonregiment
Dragonkasernen
Kasernevej 5
7500 Holstebro
Tlf.: 97423177

Holstebro Øvelsesplads

Drifts- og Plejeplan 2003-2018

Nærværende drifts- og plejeplan for Holstebro Øvelsesplads stadfæstes hermed som gældende for perioden 1. december 2003 til 30. november 2018

Hærens Operative Kommando, den

F.L. Jensen

Oberst

Skov- og Naturstyrelsen, den

Bendt Egede Andersen

Skovtaksator

Chef for Driftsplankontoret

INDHOLDSFORTEGNELSE

INDLEDNING

1	GENERELT OM DRIFTS- OG PLEJEPLANER	1
1.1	Formål og baggrund	1
2	BESKRIVELSE AF PLANPROCESSEN	2
2.1	Forudsætninger	2
2.2	Planens indhold	2
2.3	Planændringer	3
3	SÆRLIGT OM DRIFTS- OG PLEJEPLANEN FOR HOLSTEBRO ØVELSESPLADS	4
3.1	Baggrund og planforløb	4
3.2	Aftalens virkning	4

STATUS

4	BESKRIVELSE AF HOLSTEBRO ØVELSESPLADS	5
4.1	Beliggenhed	5
	Landskab og geologi	6
4.3	Fortidsminder og kulturhistorie	7
4.4	Den militære historie	7
4.5	Korttegning	9
4.6	Nuværende status. Registrering og beskrivelse af de enkelte arealtyper	11
4.7	Beskrivelse af natur- og plejetilstand i de enkelte afdelinger	16
4.8	Flora	29
4.9	Fauna	38
4.10	Kulturhistoriske interesser	44
5	ØVELSESPLADSENS NUVÆRENDE MILITÆRE ANVENDELSE	48
5.2	Gældende bestemmelser og restriktioner	48
6	FORSVARETS NUVÆRENDE DRIFT OG PLEJE AF TERRÆNET	53
	Forslag til skovplan fra februar 2002	53
7	HIDTIDIGE REGLER FOR OFFENTLIGHEDENS ADGANG	56
8	LOVMÆSSIGE BRUGSBEGRÆNSNINGER ELLER BINDINGER	57
8.1	Generel lovpraksis for forsvarets arealer	57
8.2	Naturbeskyttelsesloven	57
8.3	Lov om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder	60
8.4	Museumsloven	60
8.5	Vandløbsloven	61
8.6	Planloven	62
8.7	Skovloven	65

FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER

9	FORSVARETS FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER TIL BENYTTELSE AF ØVELSESPLADSEN	67
9.1	Nuværende og fremtidige brugere	67
9.2	Fremtidig brug af eksisterende uddannelses- og øvelsesfaciliteter	67
9.3	Behov for nye anlæg og øvelsesfaciliteter	67
10	SKOV- OG NATURSTYRELSENS FORSLAG TIL BESKYTTELSE OG FORBEDRING AF NATUR- OG KULTURVÆRDIER	69
10.1	Forslag til en overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand	69
10.2	Forslag til pleje af de åbne arealer	69
10.3	Forslag til generel undladelse af gødskning og sprøjtning	72
10.4	Vildtagre	72
10.5	Pleje af vådområder	72
10.6	Forslag til etablering af nye vådområder	74
10.7	Pleje og genopretning af fortidsminder	74
10.8	Forslag til friholdelse af arealer for militær aktivitet	75
10.9	Skovplan	75
10.10	Forslag til fremtidige retningslinier for offentlighedens adgang	75

11	KOMMENTARER OG ØNSKER FRA EKSTERNE BIDRAGYDERE	76
11.1	Ringkjøbing Amt	76
11.2	Holstebro Kommune	78
11.2	Friluftsrådet	79
11.3	Danmarks Jægerforbund	80
11.4	Danmarks Naturfredningsforening	81

VURDERING OG AFVEJNING

12.	VURDERING AF DE ENKELTE ØNSKER OG FORSLAG, SAMT AFVEJNING	83
HERAF		83
12.1	Vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret	84
12.2	Vurdering af forslag og ønsker fra Skov- og Naturstyrelsens	85
12.3	Vurdering af ønsker og forslag fra bidragerne	88

PLAN

13.	RETNINGSLINIER FOR DEN FREMTIDIGE ANVENDELSE AF HOLSTEBRO	90
ØVELSESPLADS		90
13.1.	Overordnede retningslinier for den fremtidige benyttelse, pleje og forbedringer.	90
13.2.	Nuværende og fremtidige brugere	90
13.3	Fremtidig brug af eksisterende uddannelses- og øvelsesfaciliteter	90
13.4	Retningslinier for øvelsesaktiviteter	91
13.5	Arealretablering efter øvelsesaktiviteter	92
13.6	Nye anlæg og øvelsesfaciliteter	93
13.7	Fremtidige retningslinier for offentlighedens adgang til terrænet	94
13.8	Overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand	95
13.8	Plan for pleje af de åbne arealer	95
13.9	Retningslinier for sprøjtning og gødskning	99
13.10	Vildtagre	100
13.11	Pleje og beskyttelse af fortidsminder	100
13.12	Samlet opgavebeskrivelse for den løbende terævedligeholdelse og for pleje og genopretning af de åbne arealer	100
13.13	Samlet oversigt over prioriteret handlingsplan for Drifts- og Plejeopgaver for Holstebro Øvelsesplads 2004-2018.	107
13.14	Skovplan	111

ØKONOMI

14	ØKONOMISKE KONSEKVENSBEREKNINGER	138
14.1	Økonomiske forudsætninger for terrænpleje på de åbne arealer	138
14.2	Oversigt over priser og timelønninger, alene baseret på ekstern udførelse, til gennemførelse af diverse projektopgaver på de åbne arealer på Holstebro Øvelsesplads	141
14.3	Skema over udgifter til gennemførelse af diverse projektopgaver på de åbne arealer på Holstebro Øvelsesplads	141
14.4	Samlet oversigt over drifts- og plejeplanens økonomiske konsekvenser for pleje af de åbne arealer	143
14.5	Overblik for økonomi for skovdriften på Holstebro Øvelsesplads i perioden 2003-2007 jf. tiltagene i skovplanen, afsnit 13.14.	144

BILAG

15	OVERSIGT OVER BILAG	148
	Bilag 1: Grundkort (i kortlomme bagest)	
	Bilag 2: Terrænkort (i kortlomme bagest)	
	Bilag 3: Drifts- og plejekort (i kortlomme bagest)	
	Bilag 4: Bevoksningsliste for øvelsespladsen	
	Bilag 5: Oversigt over rørgennemføringer og dimensioner.	
	Bilag 6: Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4	
	Bilag 7: Katalog over fortidsminder på Holstebro Øvelsesplads	

INDLEDNING

1 Generelt om drifts- og plejeplaner

1.1 Formål og baggrund

Mange af forsvarets arealer indeholder store naturværdier i form af et rigt dyre- og planteliv samt store, sammenhængende landskaber. Dyr og planter trives godt her, netop fordi arealerne gennem mange år har fået lov at henligge i naturtilstand, men også fordi der udover periodisk aktivitet fra militære enheder i øvrigt ikke færdes så mange mennesker i områderne.

Som led i forsvarets miljøstrategi bestemte Forsvarskommandoen i september 1993 ved bestemmelse (FKOBST 610-6, SEP 1993) om miljø- og naturbeskyttelse, at der for hvert øvelses- og skydeområde skal udarbejdes en drifts- og plejeplan.

Den 24. oktober 1995 indgik Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen en samarbejdsaftale, der sikrer en planlægning af drift og pleje for en række af forsvarets øvelsespladser samt skyde- og øvelsesterræner.

Formålet med en drifts- og plejeplan er at sikre, at der på forsvarets arealer opnås en tilfredsstillende balance mellem forsvarets behov for nødvendig uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår og hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser.

Da planlægningen ønskes brugt som et redskab til beskyttelse og forbedring af naturværdier på forsvarets arealer er amt og kommune, Danmarks Naturfredningsforening samt Friluftsrådet medinddraget som såkaldte eksterne bidragsydere ved udarbejdelsen. Samtidig er det forventningen, at amt og kommune, som de relevante myndigheder, gennem inddragelse i afvejningen mellem benyttelse og beskyttelse vil administrere relevant lovgivning med udgangspunkt i planen.

Drifts- og plejeplanlægningen vil desuden tilvejebringe et ensartet grundlag for en flersidig forvaltning af forsvarets arealer. Samtidig vil planlægningen give medarbejdere i forsvaret en naturmæssig viden, herunder en forståelse for behovet og mulighederne for varetagelse af flersidige hensyn ved drift og pleje af arealerne.

Støjproblematikken i relation til naboer ligger uden for drifts- og plejeplanlægningsarbejdet, idet støj reguleres i henhold til miljøbeskyttelsesloven. Bestemmelser om støjregulering for Holstebro Øvelsesplads er fastsat i "Bekendtgørelse om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner" (Bek. nr. 468 af 13. juni 2002), sd. 18-19.

2 Beskrivelse af planprocessen

2.1 Forudsætninger

I forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplanen er udgangspunktet, at skyde- og øvelsестerrænerne samt øvelsespladserne er udlagt som uddannelsesområder, og derfor fortsat skal kunne anvendes som sådan.

Drifts- og plejeplanen skal tydeliggøre terrænets naturhistoriske, kulturhistoriske og rekreative værdier og udstikke retningslinier for terrænets brug, beskyttelse og pleje, som tager hensyn til disse værdier, samtidig med at der opnås en tilfredsstillende løsning af forsvarets behov for uddannelsesaktiviteter.

Planen skal således rumme en afvejning mellem på den ene side forsvarets behov for øvelsesarealer og på den anden side samfundets interesse i en forsvarlig og langsigtet forvaltning af terrænets ofte meget store natur- og kulturværdier.

Som følge af den sikkerhedsmæssige risiko, der er forbundet med forsvarets aktiviteter, vil rekreative interesser (offentlighedens adgang til forsvarets areal) kun blive tilgodeset i det omfang, det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Herudover kan hensynet til naturmæssige værdier påvirke mulighederne for rekreativ benyttelse.

De i drifts- og plejeplanen opstillede retningslinier skal være enkle for forsvaret at administrere i praksis.

2.2 Planens indhold

Planen skal

- Kortlægge og afgrænse naturtyper, bevoksninger, veje, forsvarets anlæg etc.
- Beskrive de naturmæssige værdier og identificere de mest bevaringsværdige af disse samt påpege eventuelle behov/muligheder for forbedring af de naturmæssige værdier.
- Kortlægge og beskrive de fredede fortidsminder og eventuelle andre kulturhistoriske værdier, samt fastlægge regler for omgang med fredede fortidsminder og anviser forslag til pleje.
- Beskrive forsvarets nuværende benyttelse og drift af terrænet samt klarlægge forsvarets fremtidige behov.
- Beskrive den rekreative benyttelse af terrænet.
- Foretage afvejningen mellem forsvarets behov for benyttelse og ønskerne om beskyttelse og forbedring af naturværdier samt forbedring af de rekreative muligheder.
- Anvise hvorledes denne afvejning kan realiseres i praksis, herunder fastlægge retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring.
- Beregne de økonomiske konsekvenser for forsvaret af planens bestemmelser.

2.3 Planændringer

Drifts- og plejeplanen gælder for 15 år.

For til stadighed at holde planen over så langt et forløb tidssvarende og fleksibel, kan der løbende foretages ændringer i drifts- og plejeplanen, forudsat at aftaleparterne er enige.

Som udgangspunkt kræver enhver afvigelse fra planens retningslinier - som de fremgår af planafsnittet - en planændring. Der gælder dog en bagatelgrænse for kravet om planændringer. I tvivlstilfælde om bagatelgrænsen bør parterne tilsvarende drøfte dette spørgsmål indbyrdes ud fra planens overordnede retningslinier.

Såfremt forsvaret eller Skov- og Naturstyrelsen ønsker ændringer i drifts- og plejeplanen indsender den lokale myndighed begrundede forslag herom via Hærens Operative Kommando til Skov- og Naturstyrelsen eller omvendt. Hvis der ikke er væsentlige indsigelser, indsættes planændringen i den pågældende plan med gyldighed som en del af denne.

Planændringerne kan således opfattes som en løbende fortsættelse af planlægningsfasens dialog mellem parterne.

Planændringer kan også være en nødvendighed, som følge af afgørelser fra relevante myndigheder.

Udover planændring kan dispositioner, der ligger udenfor planens rammer, kræve tilladelse fra relevante myndigheder.

3 Særligt om drifts- og plejeplanen for Holstebro Øvelsesplads

3.1 Baggrund og planforløb

Som nævnt i indledningen har Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen indgået en aftale om planlægning af drift og pleje for en række af forswarets områder.

En særskilt aftale om en drifts- og plejeplan for Holstebro Øvelsesplads blev indgået mellem Hærens Operative Kommando og Skov- og Naturstyrelsen den 24. oktober 2001.

Det indledende møde om planprocessen afholdtes dog allerede den 14. juni 2000 på Dragonkasernen. I sommeren 2000 foretog Skov- og Naturstyrelsen en biologisk registrering af området, og i 2000 og 2001 gennemførte Skov- og Naturstyrelsen en markgennemgang med henblik på udarbejdelsen af digitale kort over terrænet.

I forbindelse med udarbejdelsen af planen har Ringkjøbing Amt, Holstebro Kommune, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening samt Friluftsrådet haft lejlighed til at se terrænet ved en fremvisning den 30. november 2001, og til at fremsende bidrag og ønsker til planen. Endelig har bidragsyderne haft lejlighed til at kommentere planforslaget inden færdiggørelsen.

3.2 Aftalens virkning

Drifts- og plejeplanen er bindende for de to aftaleparter Skov- og Naturstyrelsen og Hærens Operative Kommando. Ved underskrift af planen forpligter aftaleparterne sig således til at efterleve og respektere de i planen fastsatte bestemmelser.

STATUS

4 Beskrivelse af Holstebro Øvelsesplads

4.1 Beliggenhed

Holstebro Øvelsesplads er beliggende umiddelbart sydvest for Holstebro By (se figur 1), og udgør 1112 ha. Heraf udgør skov 186 ha, svarende til 16,7 % af det samlede areal. Hele øvelsespladsen ligger i Holstebro Kommune, som hører til Ringkjøbing Amt.

Øvelsespladsen grænser tæt op til Dragonkasernen, som er hjemsted for Jyske Dragonregiment. Kaserneområdet udgør yderligere 38 ha.

Øvelsespladsen afgrænses mod nord af Vestre Plantage samt hovedvej 16 mellem Holstebro og Ulfborg. Mod vest af en linje ca. 1 km vest for Hestbjergvejen, Gryde Å og Vestvejen, mod syd af Sognstrupvej og et område syd derfor. Mod øst afgrænses terrænet af bl.a. Gryde Å og Østvejen ved Harrestrup.

Fra nordspidsen til sydspidsen er øvelsespladsen 5,7 km langt, og fra øst til vest er det gennemsnitligt godt 2 km bredt.

Vestre Plantage i terrænets nordlige del, som ligger omsluttet mod vest, syd og øst af øvelsespladsen, hører under Holstebro Kommune.

Figur 4.1: Oversigtskort på baggrund af 1:200.000 kort, hvor Holstebro Øvelsesplads er markeret med rød stjerne.

Typisk landskab fra Holstebro Øvelsesplads. De mange bæltespør vidner om at det er et intensivt benyttet øvelsesterræn

Landskab og geologi

Landskab og geologi

Holstebro Øvelsesplads er et vidtstrakt og meget naturskønt område. Med sine over 1100 hektar er det forsvarrets tredje største øvelsesplads. Det er overvejende et åbent, svagt kuperet hedelandskab, som er gennemskåret af Gryde Å og sidevandløbene Pilkmosen Bæk, Hestbjerg Bæk og Bovtrup Bæk. Tidligere marker fra de oprindelige gårde Harrestrup og Bovtrup er nu græssletter med vild overdrevs- og hedeflora. Pilkmosen Bæk-lavningen i terrænets nordlige del er omgivet af ret høje skrænter til begge sider med højdedragene Kirkemølle Bakke mod øst og Hestbjerg mod vest. På hedebladen på Hestbjerg helt mod nord ligger de markante 7 gravhøje "Danehøje".

Den slyngede Gryde Å er et af landets reneste vandløb og henligger i hele sit forløb gennem og langs øvelsespladsen i en helt naturlig, ureguleret tilstand, omgivet af porsemose og pile-sump. Her lever blandt andet den sjældne odder. Åen strømmer mod nordvest og løber ud i Storå vest for Holstebro.

Centralt i terrænet mellem Harresletten og Dyrby Vestergård ses en imponerende, stor, velbevaret lyngflade med 7 markante gravhøje, kaldet "Kæmpehøje".

Mod syd ved den gamle gård Bovtrup er der inden for de senere år etableret en stor, kunstig sø, Bovtrup Sø, som nu falder smukt og naturligt ind i landskabet. Bortset fra denne sø rummer øvelsespladsen kun nogle ganske få, små vandhuller.

I terrænets sydøstlige hjørne ligger Stenvad Hede ned mod Gryde Å. Det er en særligt velbevaret og naturskøn hedestrækning, som friholdes for bæltekursel.

Spredt over hele terrænet er der buske, træer og nåletræsparceller samt løvkrat og levende hegn. De levende hegn markerer de oprindelige markskel.

En bevoksning af særlig landskabelig og naturmæssig interesse er det gamle egekrat mod syd ud til Sognstrupvej, kaldet Bovtrup Ege. Det er et fredet, oprindeligt egekrat.

Øvelsespladsen er præget af den intensive bæltekørsel. Alvorlig nedslidning ses dog kun i særligt benyttede delområder. Det er især Kirkemølle Bakke, udfletningen mod syd og syd-vest fra Betonvejen ud over Harresletten, Plantage 42, Lynghøje samt skrænterne ved Hestbjergvej nord for Dyrby Vestergård.

Øvelsespladsen indgår i den nordøstlige del af det vestjyske kronvildtområde og tidligere urfugleområde sammen med det syd for beliggende Vind-Ulborg landskab. Urfuglen er dog som bekendt desværre forsvundet.

I forbindelse med tidligere planer om en naturpark i Skovbjerg Bakkeø-området indgik øvelsespladsen som et væsentligt led. Disse planer blev dog ikke ført ud i livet.

Geologisk set ligger øvelsespladsen på den nordøstlige del af Skovbjerg Bakkeø, der er et af de områder i Vestjylland, der under sidste istid ikke var isdækket og derfor består af aflejringer fra næstsidste istid.

4.3 Fortidsminder og kulturhistorie

Gravhøje og bopladser

På øvelsespladsen findes ikke mindre end 26 gravhøje fordelt på flere mindre højgrupper, bl.a. som nævnt en meget markant gruppe på 7 høje beliggende på hedebladen mellem Pilk-mose Bæk og Gryde Å, samt en gruppe på 7 høje på Hestbjerg i nordenden af terrænet op mod hovedvej 16.

Der er endvidere i Grydeådalens stedsfæstet flere bopladser fra stenalderen.

Sten- og jorddiger

Der er ikke registreret jord- eller stendiger på Holstebro Øvelsesplads.

De kulturhistoriske interesser er nærmere beskrevet i afsnit 4.10.

4.4 Den militære historie

Jydske Dragonregiment og Holstebro Øvelsesplads

Den militære historie

I den lokale avis - Holstebro Dagblad - kunne man den 28. juli 1951 læse, at det nu kan betragtes som en kendsgerning, at Holstebro bliver garnisonsby for Jydske Dragonregiment. Det fremgik endvidere, at der ville blive behov for et øvelsesterræn på ca. 2000 tdr. land og at det af den grund ville blive nødvendigt, at foretage omfattende ekspropriationer.

Den frygt, der åbenbart var kommet til udtryk, for at det tunge materiel - den 50 tons tunge Patton-kampvogn - skulle ødelægge vejene i området, blev betegnet som ubegrundet, idet den yderst sjældent ville komme uden for øvelsesterrænet. Det gik også stærkt dengang. Det blev ikke Patton men Centurionkampvognen, som kom til Holstebro og denne kampvogn, som

holdt til hen i 70-erne kom yderst sjældent på offentlig vej, men meget ofte i øvelsesterrænet i de næste mange år.

Den 6. august 1951 vedtog byrådet i Holstebro, at gå ind på principperne i militærets betingelser, hvad angår erhvervelse af de nødvendige arealer til kaserne og øvelsesterræn, idet kommunen herefter skulle købe de ca. 1000 ha, som ansås for nødvendige til et øvelsesterræn. Forsvarsministeriet skulle selv betale arealet til kasernebyggeriet.

Ved et møde den 31. oktober 1951 med repræsentanter fra Holstebro Kommune og Forsvarsministeriet blev man enige om betingelserne ved etableringen af kaserne og øvelsesplads og den 3. december 1951 blev overenskomsten med ministeriet om bl.a. anskaffelsen af øvelsesterrænet godkendt. Herefter skulle kommunen tilvejebringe en øvelsesplads på ca. 1000 ha afmærket inden afleveringen med rød/hvide betonpæle (de nu gul/sorte pæle). Dyrkede arealer skulle afleveres tilsået med vedvarende græs. Eksisterende bygninger på øvelsesarealet stilles til rådighed for hæren i det omfang der var behov for anvendelse, resten skulle nedrives for kommunens regning. Det var samtidigt fastsat, at kommunen skulle udrede de på arealet påhvilende skatter og afgifter og at forsvarsministeriet skulle vedligeholde området.

I den overenskomst, som blev forhandlet mellem kommunen og forsvaret fremgik, at militæret ønskede at få Galgebakkeplantagen med i øvelsesterrænet men at kommunen fortsat skulle vedligeholde den. Dette blev vedtaget på mødet 3. december 1951 således, at Galgebakkeplantagen vederlagsfrit blev stillet til rådighed for forsvaret og kommunen skulle stå for vedligeholdelsen.

Et af de spørgsmål, som gav problemer under ekspropriationen var ønsker fra Nr. Feldings sogneråd om flytning af arealets planlagte østgrænse. Kunne grænsen flyttes fra det skitserede og 200 - 400 m mod vest, ville dette betyde, at fem gårde og et par husmandsbrug ville bevare så megen jordtilliggende, at fortsat drift ville være mulig.

Østgrænsen blev flyttet. Til gengæld indgik Stenvad Hede fra St. Bovtrup og enkelte andre justeringer blev foretaget.

I alt berørtes ca. 50 lodsejere af ekspropriationen af jord til øvelsesterrænet.

Ekspropriationerne blev startet op 19 maj 1952 og den samlede erstatningspris beløb sig endeligt til 2.1 mio.kr. De fleste lodsejere skulle være ude af deres ejendomme omkring oktober 1952 og den sidste fraflytte sine bygninger april 1953.

Vestre Plantage var til rådighed for regimentets enheder når undtages kørsel med kampvogne. Forsvaret skulle holde vejene, som blev brugt mens kommunen fortsat skulle varetage driften af plantagen. Jordbundsforholdene, især i plantagens sydlige ende er generelt meget vandlidende og vejnettet har formentligt ikke kunnet holde til tung trafik. Kørsel uden for Kongevejen, som går fra Galgebakkerne og forbi ammunitionsbunkerne er nu ikke mere tilladt og den militære anvendelse begrænser sig til idrætsaktiviteter og øvelsesvirksomhed til fods.

Som i Vestre Plantage er terrænet syd for Galgebakkerne i det egentlige militærterræn leret, fugtigt og ikke egnet til tung militær trafik. Især den kraftige kampvognskørsel medførte, at den nordlige del snart blev opkørt og ufremkommelig for alt andet end bæltekørsel. Passage af den stejle vej fra kasernen op over Galgebakkerne gav tilsvarende store problemer.

Man besluttede derfor at etablere et betonspor fra kasernens sydport og op over Galgebakkerne til Hjerterishøj ca. to kilometer ude i øvelsesterrænet. Det var en flerårsplan, men sporet var klart til anvendelse omkring 1958/59.

Herefter kunne kampvognene m.fl. fordele sig i terrænet fra betonsporets ende og fra diverse afkørsler på vej ud hertil. Der har siden ikke været nævneværdige problemer med færdsel i området.

Bovtrupområdet syd for det militære terræn blev tilkøbt i 1968. Ud over, at en udvidelse af øvelsesområdet var kærkommen skyldtes udvidelsen også, at murværket på gården St. Bovtrup tog skade af de kraftige rystelser fra kampvognskørsel i terrænet øst for gården.

Øvelsesterrænet er gennem årene blevet vedligeholdt efter som man havde midler dertil. Disse midler bestod i hovedsagen af lejlighedsvis pengeudtræk fra kommandantskabets budgetter og nogle få garnisonssoldater. Tilplantningerne havde derfor et spartansk præg og det kan kun undre, at det til trods herfor lykkedes at rejse egentlige plantager bestående hovedsageligt bjergfyr. Der kan nævnes Plantage 42, Hjerterishøj, plantagerne på Kirke-Møllebakke m.fl. Vejvedligeholdelse og etablering af diverse overkørsler over vandløbene i terrænet blev udført med støtte af ingeniørtropperne og i nogen grad af Statens Specialarbejderskole, Ulfborg Kjærgaard.

Samarbejdet med nu AMU-center, Ulfborg Kjærgaard er siden blevet udbygget meget og skolen har i forbindelse med diverse kursers gennemførelse udført et særdeles stort arbejde i forbindelse med terrænets vedligeholdelse og udbygning.

Den største opgave for skolen var etableringen af den kunstige sø øst for Bovtrupgård. Søen blev gravet ud i årene 1993 til 1997 af forskellige kurser fra AMU centret. Den er passet meget fint ind i det omgivende landskab og har en størrelse på ca. 3 tdr. land.

Fra slutningen af 1980-erne var de forskellige bevoksninger så medtagne og udlevede, at der skulle større tiltag i gang for at genetablere øvelsesterrænet.

Forsvarets Bygningstjeneste entered med Hedeselskabet om en kraftig renovering af såvel plantager som anden bevoksning. I de forløbne år er der gennemført en totalrenovering af plantager og af en del af de gamle hegn ligesom der langs de fleste af øvelsesterrænets grænser er plantet brede hegn. Alle plantninger har en overvægt af løvtræer, så "om føje år" vil det militære terræn ved Holstebro fremstå som væsentligt anderledes end tidligere og nærmest være en løvoase i det stadig nåletræsbeherskede Vestjylland.

4.5 Korttegning

På grundlag af markgennemgang, luftfotos, tidligere kort m.v. har Skov- og Naturstyrelsen i løbet af 2000 og 2001 udarbejdet digitaliserede kort, som omfatter henholdsvis et grundkort, et terrænkort samt et drifts- og plejekort. De tre kort er indsat bagest i denne plan som bilag 1, 2 og 3.

Grundkort (bilag 1)

Grundkortet viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet. I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen. Kortet anvendes som grundlag for terrænkortet og drifts- og plejekortet. Til kortet hører en *bevoksningsliste*, der er en fortegnelse over terræ-

nets arealtyper og anvendelser. Areal samt supplerende bemærkninger er angivet i denne liste. Bevoksningslisten er indsat som bilag 4 i nærværende plan.

På kortet er terrænet inddelt i 14 “afdelinger”, dvs. delområder i en passende størrelse. Afdelingsgrænserne følger så vidt muligt genkendelige og permanente terrænlínier som f.eks. veje og hegn. Området inden for en afdeling er forholdsvist ensartede, f.eks. et større overdrev, mose- eller skovområde. Størrelsen af en afdeling vil variere. Jo mere ensartet terrænet er, jo større er afdelingerne. Afdelingerne nummereres med fortløbende tal.

De enkelte afdelinger opdeles i “litra”, der svarer til behandlingsenheder inden for den enkelte afdeling, dvs. arealer, der er ensartede med hensyn til terræn, anvendelse, vækstforhold, evt. træarter og disses aldre. Eksempler på litra er den enkelte mose eller eng i et større overdrevsareal eller den enkelte skovbevoksning i et skovområde. Litra angives med et bogstav. Alle afdelinger og litra vises ved henholdsvis et tal og et bogstav på grundkortet. Til alle litra er der endvidere knyttet en to- eller tre-bogstavkode (anvendelseskode), der angiver arealtype (f.eks. HED for hede, MOS for mose, KRT for krat, SKF for skovfyr). De militære anlæg har også anvendelseskoder, eksempelvis SKB for skydebane og KLG for kaserne/Lejr/Garage). Der beregnes areal for samtlige afdelinger og litra.

I bevoksningslisten er areal og arealtypen samt eventuelle supplerende bemærkninger angivet for samtlige afdelinger og litra. Dette gælder altså også for de militære anlæg. Der kan ofte forekomme små arealer med en anvendelse, der adskiller sig fra den øvrige del af den pågældende litra, f.eks. et mindre krat på et overdrevsareal. Disse små arealer ønskes markeret på kortet men ikke udskilt som selvstændige litra med anvendelseskode, da det ville resultere i uoverskuelige kort og en meget omfattende bevoksningsliste. Disse mindre arealer er indtegnet med prikket linie på kortene. Anvendelsen angives i bevoksningslisten i bemærkningerne til den litra, hvor arealet er beliggende.

Kortet omfatter desuden en række andre signaturer, som er forklaret på kortsignaturen.

Terrænkort (bilag 2)

Terrænkortet fremstilles til illustration af den fremtidige øvelsesmæssige brug af terrænet. Det er fremstillet på grundlag af grundkortet, men viser ikke anvendelseskoder, afdelinger, litra eller udprikninger. Arealtyperne slås sammen i større enheder, således at sammenhængende skovbevoksninger eller ubevoksede arealer fremgår. Grøfter, vandløb, søer og moser er også tydeligt angivet. Samtidig vises arealtyperne med separate farvesignaturer.

Terrænkortet viser endvidere egentlige anlæg, mindre, permanente anlæg og genstande samt anden øvelsesmæssig anvendelse. De angives med navn. Andre anlæg vises også, eksempelvis bygninger, råstofgrave, asfalt- og skovveje, bæltepor, spor og stier.

Endelig, men ikke mindst, viser terrænkortet den militære anvendelse i øvelsessammenhæng. På Holstebro Øvelsesplads betyder dette bl.a.: Områdets indeling i sektorer, øvelsesfaciliteter, områder med restriktioner, tvangsspor m.v. Anvendelsen vises med forskellige signaturer, eks. skrå- eller krydsskravering i forskellige farver. Kortet viser ikke restriktioner m.v., der er relateret til skydning.

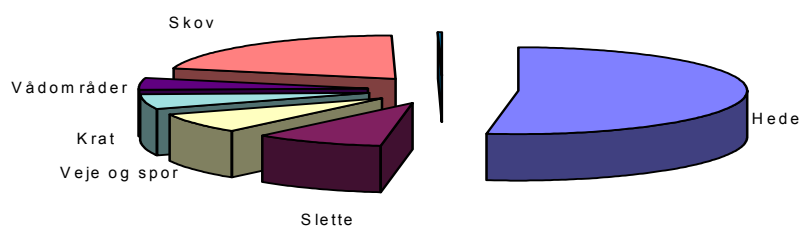
Drifts- og plejekort (bilag 3)

Drifts- og plejekortet fremstilles som illustration af de forskrifter vedrørende drift og pleje af terrænet, som er indeholdt i drifts- og plejeplanen. Kortet indeholder samme oplysninger og signaturer som grundkortet. Med farvelægning og signaturer er fremhævet de steder, hvor der skal ske ændringer i anvendelsen eller gennemføres særlige plejeforanstaltninger.

4.6 Nuværende status. Registrering og beskrivelse af de enkelte arealtyper

Registrering af arealtyper er foretaget i 2000 og 2001 af Skov- og Naturstyrelsen, i forbindelse med den biologiske registrering og korttegning. Det samlede areal er opgjort til 1112,4 ha, heraf er ca. 926,5 ha (83,3 %) åbne arealer og ca. 185,9 ha (16,7 %) skov.

Figur 4.2 viser arealsammensætningen på hele Holstebro Øvelsesplads, fordelt på en række arealtyper. Det fremgår at hede udgør over halvdelen af det samlede areal, efterfulgt af skov, græsslette, bæltepor, mose og krat.

Figur 4.2. Arelsammensætning af Holstebro Øvelsesplads

Åbne arealer

Tabel 4.1 viser sammensætningen af de åbne arealer:

Tabel 4.1 De åbne arealers fordeling på arealtyper.

Anvendelseskode	Arealtyper	Areal i ha
På kort		
Græsklædte arealer:		
HED*	Hede	580,6
SLE	Slette	100,8
Vådområder:		
SØ *	Sø	2,9
VLB*	Vandløb	1,1
MOS *	Mose	58,8
Veje og spor:		
VEJ	Vej	15,2
BÆL	Bæltekøretøjsspor	68,5
Militære anlæg:		
KLK	Kaserne/Lejr /Garage	3,9
SKB	Skydebane	0,6
BAN	Bane (Håndgranatbane)	0,1
Krat:		
KRT	Krat	47,7
Anden anvendelse:		
VAG	Vildtager	0,4
UKU	Skovafdrifter	45,9
Total:		926,5

* Disse anvendelser er beskyttet i henhold til Naturbeskyttelseslovens § 3 og 4 hvilket indebærer, at deres tilstand ikke må ændres.

Nedenfor er beskrevet de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet (bilag 1), med forkortelseskoder. Der er desuden redegjort for definition og afgrænsning af de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet. Arealtyperne mose, eng, sø og vandløb er alle beskyttede naturtyper i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3. Definitionen følger Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning til registrering af beskyttede naturtyper" fra 1993, som desuden er fulgt i feltregistreringen.

Vådområder på terrænet har stor betydning som levesteder (habitater) for en række plante- og dyrearter. Der er derfor ved registreringen lagt vægt på, at vådområderne skal kunne udskilles. Vådområderne på terrænet udgør i alt 62,8 ha, hovedsageligt mose, men også sø og vandløb. Udover arealtyperne, som er vist i tabel 1, er der på kortet desuden angivet fredede fortidsminder.

Gennemgang af de enkelte arealtyper

Hede (HED)

Hede (HED) udgør 580,6 ha , svarende til 52,2 % af den samlede øvelsesplads., altså over halvdelen af arealet. Hede udgør dermed også langt den største naturtype på terrænet og det

dominerende landskabselement. Naturtypen hede er karakteriseret ved hedevegetation med tydelig forekomst af karakteristiske dværgbuske, på Holstebro Øvelsesplads i form af Hede-lyng, Revling, Tyttebær og Krybende Pil. Heden kan være mere eller mindre tilgroet i selvå-
et krat. På Holstebro Øvelsesplads er det især hedearealerne i terrænets nordlige del omkring Vestre Plantage, Kirkemølle Bakke, Pilkmose samt arealerne omkring bygningen Hededal som er under tilgroning, men også omkring håndgranatbanen i syd.

De bedst bevarede hedestrækninger er Stenvad Hede i sydøst, samt den store hedeblade omkring kæmpehøjene i terrænets centrale del.

I afsnit 4.7 og 4.8 er hedens plejetilstand og flora nærmere beskrevet.

Slette (SLE)

Slette (SLE) udgør 100,8 ha, svarende til 9 % af det samlede areal. Arealkategorien repræsenterer de tidligere agre hørende til gårdene Bovtrup og Harrestrup m.fl., beliggende i terrænets sydlige og østlige del. De har henligget i et halvt århundrede uden gødskning, sprøjtning eller jordbehandling, og fremstår i dag som store, flade sandmarker med tørbundsflora, uden dog at kunne karakteriseres som hverken overdrev eller hede i naturbeskyttelseslovens forstand. De har dog opnået en væsentlig biologisk værdi med deres rige flora.

Vådområder

Vådområder på terrænet har en stor naturmæssig betydning, da de er levested (habitat) for en række plante- og dyrearter. Der er derfor ved registreringen lagt vægt på, at vådområderne skal kunne udskilles på kortet.

Søer (SØ)

Søer (SØ) udgør i alt 2,9 ha, svarende til blot 0,3% af det samlede areal. Betegnelsen SØ omfatter alle permanente, ferske søer og vandhuller med åbent vandspejl. Vandstanden kan svinge noget efter årstiden, og nogle vandhuller kan tørre ud i løbet af sommeren.

På Holstebro Øvelsesplads findes der kun 8 små vandhuller samt 3 søer. Det drejer sig om vandhullet Ny Tammestrup Sø vest for Dyrby Vestergård på 0,1 ha, PMV-søen ved Pilkmose Bæk på 0,2 ha, et vandhul sydøst for Hededal på 0,1 ha, 2 små vandhuller på tilsammen 0,1 ha ved Morterbanen samt den store Bovtrup Sø i syd på 2,4 ha og 2 okkerfældningsøer ved Hestbjerg Bæk, som alle 3 er kunstigt anlagt.

Vandløb (VLB)

Vandløb (VLB) udgør 1,1 ha. Der findes 4 vandløb på terrænet, den store Gryde Å, som slynger sig ureguleret ned midt gennem terrænet og danner skelgrænse mod sydøst, samt tre mindre tilløb til denne: Pilkmose Bæk i nord, Hestbjerg Bæk i sydvest samt Bovtrup Bæk i syd, som kommer fra Bovtrup sø. Gryde Å har en bundbredde på ca. 2 meter og har et forløb i fugleflugtslinie på knap 6 km gennem terrænet.

Mose

Mose (MOS) udgør 58,8 ha, svarende til 5,3 % af det samlede areal. Mose er en fællesbetegnelse for en række vådbundsområder med plantesamfund der har betegnelse efter vegetations sammensætning, f.eks. rørsump, starsump, ellesump, birkekær m.fl., eller efter vandtilførslen kærmose, vældmose, m.fl. Definitionen af mose sker primært ud fra botaniske kriterier og graden af fugtighed. Kærmose deles op i rigkær og fattigkær efter jordbundens naturlige surhedsgrad og næringsindhold. Hedemose er f.eks. en type fattigkær med sur og mager bund.

På Holstebro Øvelsesplads udgøres de 58,8 ha moser af den fugtige ådal og bredzonen langs de tre vandløb. Langs Gryde Å og Hestbjerg Bæk er mosepartierne i ådalen forholdsvis næringsrige. Langs Pilmose Bæk er der derimod tale om typisk næringsfattig hedemose med porsekrat og tørvemos.

Veje og spor

Veje (VEJ) udgør i alt 15,2 ha, svarende til 1,3 % af det samlede areal. Arealkategorien er defineret som anlagte veje i terrænet, såvel asfalterede som grus, som under normale forhold er passable for hjulkøretøjer, og kun må benyttes af sådanne, dvs. at de ikke må benyttes af bæltekøretøjer. Dette er normalt angivet i terrænet med skilte, som viser kørsel forbudt for bæltekøretøjer. Enkelte af vejene har navne, som er angivet på kortene. Det er de militære brugsnavne der er benyttet (Ringvejen, Betonvejen, Østvejen, Vestvejen).

Bæltekøretøjsspor (BÆL) udgør samlet 68,5 ha, svarende til 6,1 % af det samlede areal. De er defineret og angivet på kortet som egentlige, permanente spor til bæltekøretøjer (helt uden vegetation), samt stærkt opkørte områder, hvor vegetationen er helt eller delvist bortslidt. Permanente bæltepor er normalt markeret i terrænet med bælteporsskilte.

Ikke-permanente bæltepor, hvor bæltekøretøjer under øvelser har forladt de permanente spor, er ikke angivet på kortet

Militære anlæg

Skydebane (SKB) udgør 0,6 ha. Kategorien omfatter skydebaneanlægget, som er beliggende på Galgebakken umiddelbart syd for Dragonkasernen. Desuden en lille miniaturepansermålsbane umiddelbart øst for skydebanen.

Baner (BAN)

Håndgranatbanen på 0,1 ha er etableret 400 m vest for Sindshvile, i terrænets sydlige del.

Kaserne, lejr og garageområde (KLG). Denne kategori udgør i alt 3,9 ha, og omfatter depotbygningerne Dyrby Vestergård, Harrestrup og Bovtrup samt tjenesteboligen Hededal. Endvidere klubhusene Lykkensprøve og hundebanehuset ved Ringkøbing-Holstebro vejen. Selve Dragonkasernen indgår ikke i bevoksningslisten, og ligger adskilt fra øvelsesterrænet. Kaserneområdet udgør 37,6 ha.

Krat

Krat (KRT) udgør i alt 47,7 ha, hvilket svarer til 4,2 % af det samlede areal. Krat er træ- og buskbevoksninger som ikke er højstammede og typisk er opstået naturligt ved selvsåning. En del sammenhængende løvtrækratbevoksninger af denne type har indfundet sig langs vandløbene, og har på strækningerne langs Hestbjerg Bæk mellem dæmningen og Gryde Å, samt langs Bovtrup Bæk mellem Bovtrup Sø og Gryde Å, erstattet naturtypen mose. Selve Gryde Ådalen er fortsat åben.

Den samme udvikling ses på især fugtige hedearealer spredt rundt på terrænet, som er ved at springe i skov. Krattene er kun blevet registreret og kategoriseret selvstændigt i de partier, hvor de er helt sammenhængende, og har fortrængt den tidligere naturtype. Spredt buskvegetation på heden eller i mosen benævnes derfor fortsat som hede eller mose.

Andre kategorier

Vildtager (VAG)

På øvelsespladsen findes 12 små vildtagre på i alt ca 3 ha, beliggende i afdeling 2 (2 stk), 5 (1 stk), 6 (3 stk), 10 (1 stk), 12 (2 stk.) og 14 (3 stk). Vildtagrene er udprykkede med angivelse af "vildtager", men ikke udlittrerede på grundkortet, bortset fra vildtagren i afdeling 10 ved østenden af Åhusvejen.

Midlertidigt afdrevet skov (UKU) udgør i 2001 i alt 45,9 ha., svarende til 4,1 % af det samlede areal. Til denne arealkategori hører bl.a. den bortslidte del af bevoksningen på Kirkemølle Bakke, der som følge af mange års hårdt slid fra kampvogne i dag fremstår som helt åbne sandflader. Desuden er der en midlertidigt afdrevet delbevoksning i Hestehave som hører til denne kategori. Endelig er morderområdet i terrænets sydende klassificeret som et UKU-areal.

Fortidsminder

De 26 gravhøje er ikke angivet i bevoksningslisten, da de kun udgør et meget lille samlet areal. Derimod er de angivet tydeligt på kortene med gravhøjssignatur.

Skovbevoksede arealer

16,7 % af det samlede areal er skovbevokset, ialt 185,9 ha. I tabel 4.2 er vist det skovbevoksede areals fordeling på træarter. Af det samlede skovareal er 62,1 % nåletræ (hovedsageligt skovfyr og diverse nåletræer) og 37,9 % løvtræ (især eg).

Skovarealerne er nærmere beskrevet i afsnit 10.8, og skovens flora under afsnit 4.8.

Tabel 4.2 Det skovbevoksede areals fordeling til træarter 2000

Anvendelseskode på kort	Træart	Areal i ha
BØG	Bøg	0,8
EG	Eg	54,9
POP	Poppel o.l.	0,5
AL	Andet løv	14,3
Løvtræ i alt		70,5
RGR	Rødgran	8,4
SGR	Sitkagran	21,8
HGR	Hvidgran	7,4
OMO	Omorika	0,7
NOB	Nobilisgran	0,3
BJF	Bjergfyr	11,2
SKF	Skovfyr	23,6
ANÅ	Diverse nåletræ	18,7
COF	Contortafyr	14,1
ØSF	Østrigsk Fyr	3,9
FBF	Fransk Bjergfyr	3,4
LÆR	Lærk	1,9
Nåletræ i alt		115,5
Ialt skovbevokset		185,9

Levende hegn

Der findes mange gamle, levende hegn på øvelsespladsen. De fleste af dem er gamle læhegn mellem marker fra tiden før forsvaret overtog området. Levende hegn er angivet på kortene med signatur for "levende hegn, nål" eller "levende hegn, løv". De består overvejende af forskellige løvtræer og -buske, med der findes stadig gamle udtjente hvidgranhegn, som endnu ikke er fornyet. De levende hegn har betydning i øvelsessammenhæng, men er også vigtige som levested for bl.a. vildtet.

4.7 Beskrivelse af natur- og plejetilstand i de enkelte afdelinger

Udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan skal være en lejlighed til at samle en beskrivelse af alle plejetiltag på terrænet, så der kan løses eventuelle problemer og den fremtidige anvendelse fastlægges, så unødigt eller uhensigtsmæssig slid kan undgås, og terrænet kan retablere sig.

Da den militære brugsværdi af øvelsespladsen ikke mindst er afhængig af områdets naturmæssige bæreevne, er der også en klar militær interesse i at sikre en god plejetilstand.

I det følgende er terrænets nuværende natur- og plejetilstand beskrevet for hver af de 14 afdelinger på grundkortet, som er vedlagt bagest som bilag 1. Denne beskrivelse danner udgangspunkt for en række af de forslag til plejeindsats, som følger i de senere afsnit af nærværende plan.

Afdeling 1

Generel beskrivelse:

Afdeling 1 udgør det nordvestlige hjørne af terrænet, vest for Hestbjergvej, fra Ringkøbingvej i nord til Gryde Å i syd.

Det er et højtliggende terræn, med en flot udsigt mod øst over den øvrige del af øvelsespladsen. I nordenden af afdelingen er der en stor, åben hedeblade med 5 lyngklædte gravhøje, de såkaldte "Danehøje". Hedebladen har fugtige partier med hedemosepræg.

Langs Ringkøbingvej mod nord er der plantet et bredt, nyt løvhegn hovedsageligt af eg, parallelt med det gamle nåletræshegn.

Syd for hedebladen går vegetationen over i overdrevskaraktter, domineret af græsser og blomsterplanter, med spredte tjørne- og pilebuske. Her ligger der en lille, formentlig udgravet, sø, omgivet af en vildtbeplantning.

I vestkanten af afdelingen ses den ca. 50-årige nåleskov Lergrav Plantage ud til grænsen af terrænet, afsluttet med en fugtig bræmme med pilekrat. Ved plantagen ligger en flugtskydningsbane med tilhørende klubhuse.

I sydenden, på et højdedrag mellem gyvelkrat ligger tomten fra den gamle gård St. Tammestrup. I dag består tomten af græs, markeret af et kvadratisk levende hegn af gamle, store bredkronede asketræer. Vest herfor står et luftmeldetårn.

Længst mod syd er der stejle lyngskrænter med fyrrekrat ned mod Gryde Ådal, kaldet "Simons Brink". Selve ådalen er en sumpet mosestrækning langs den meget slyngede og rene Gryde Å. Fra Simons Bro ved gården Simonstrup, hvor Hestbjergvej krydser Gryde Å, får man et fint indtryk af åen.

Plejetilstand

Afdeling 1 er generelt i god plejetilstand. Hedeflader i nord er i god naturtilstand, og med kun enkelte, spredte bjergfyrbuske og lidt pilekrat. Arealet er ret intensivt benyttet af bæltekøretøjer, men det er ikke gået væsentligt ud over lyngen. Tværtimod virker det som om, at kørslen er med til at holde området åbent, og lyngen forekommer ret ung. Partier ser ud til at have været brændt, hvilket er godt for lyngforyngelsen. Gravhøjene er intakte og lyngklædte, med pæle omkring. Afspærringen respekteres tydeligvis. Nordspidsen af terrænet op mod landevejen er mest slidt og har næsten bare jord pga. bæltekørsel. Her er det ikke hedevegetation, men nærmest bare sandmark.

Det nye, levende hegn langs nordkanten er "inddiget" af en jordvold ligesom de fleste andre nyplantninger på terrænet, for at hindre adgang for bæltekøretøjer. Det ser voldsomt ud, men er nødvendigt for at beskytte bevoksningen.

Ved flugtskydningsanlægget (kaldet "Holstebro Skydecenter") er der opført en stor jordvold med en lang krydsfinérplade på toppen. Selve flugtskydepladsen er lynghede. Omkring anlægget ligger der masser af knuste lerduer på jorden, både på heden og i plantagen. Inde i plantagen ligger der selvlysende orange rester af lerduer i et ret stort område.

Der er foretaget en stor renafdrift og nyplantning i sydenden af Lergrav Plantage som følge af stormfald.

Et lille vandhul i midten af afdelingen, Ny Tammestrup Sø, er udgravet og omgivet af en beplantning af birk, og med rødgran yderst. Inderst er der Rynket Rose. En vold langs østsiden af søen er græsklædt. Langs syd-, vest- og delvist nordside er søen omgivet af pilebuske helt ned til vandkanten. De bør ryddes af hensyn til lys og bredvegetation af moseplanter. Søen er ca. 50x40 meter. Vandet ser rimeligt klart ud, og der er en fin bundvegetation.

Overdrevsarealet i den sydlige to tredjedel er meget mere tilgroet end heden. Der er mange, spredte hvidtjørn, og i St. Tammestrup-området har der bredt sig meget gyvelkrat.

Selve St. Tammestrup er præget af kraftig bæltekørsel inde mellem træerne. Det skader træerne, og hele træbevoksningen er truet på sigt hvis kørslen ikke styres.

Skræntområdet "Simons Brink" er et kuperet område, som benyttes til bæltekørsel. Det er meget tilgroet i Østrigsk Fyr, Vortebirk og Skovfyr. Et flot område, som bør holdes meget mere åbent for at bevare lyngen og synliggøre de markante skrænter ned til åen. Der er mange bæltespor, og der er slidt dybe sporslugter ind i skrænten. Området er truet på sigt, hvis det fortsætter.

Afdeling 2

Generel beskrivelse

Afdeling 2 er terrænets største afdeling. Den afgrænses af Ringkøbingvej i nord, Ringvejen i øst, Harrestrupvej i syd og Hestbjergvej i vest. Afdelingen er meget naturskøn, da den er et stort, højtliggende lyngterræn, som gennemskæres i hele sin udstrækning fra nord til syd af en markant dalsænkning, hvor den lille Pilkmoses Bæk strømmer. På begge sider af ådalen er der stejle lyngskrænter, specielt mod vest op mod Grushøj nord for Dyrby Vestergård. Langs Pilkmoses Bæk er der hedemose og småsøer, og tæt pilekrat og porsebevoksning, især i sydenden.

Længst mod nord op til Ringkøbingvejen ligger Pilkmosen, hvorfra Pilkmoses Bæk udspringer. Mosen er en næringsfattig hedemose, med spredte buske af Bjergfyr, Gråpil, Birk og Røn.

Under sit løb sydpå krydses Pilkmoses Bæk af et antal brooverkørsler for bælte- og hjulkøretøjer: Pilkmoses Bro (kun jeepbro), Nørrebro, Sønderbro, Langebro, Høgh's Bro (kun jeepbro)

samt Dyrby Bro. Ved Pilkmose Bro ligger på vestsiden af bækken Pilkmose Plantage, som er en lille, ca. 50-årig rødgran- og sitkabevoksning med løvbælte mod vest. På østsiden af bækken syd for Høgh's Bro ligger den afsides, lille Kjærskovs Plantage af hovedsageligt nåletræer, men i tæt tilknytning til det udstrakte, uberørte pilekrat i den sydlige del af ådalen. Ved plantagen er der anlagt en vildtager.

Lige øst for Sønderbro ligger en åben, fladvandet hedesø med sandbredder – øvelsespladsens største efter Bovtrup Sø, og der er også små, dybe hedesøer med hængesæk ved Langebro. Lyngskrænterne mod øst og vest er temmelig tilgroede af Bjergfyr, og de er moderat slidte af bæltekørsel. Ved Grushøj er skrænten imidlertid gennemskåret af en del dybe, parallelle bæltespor. Der er trykvand i bakkerne, som løber ned igennem disse hulveje. Selv på toppen af bakken ved Hestbjergvej, hvor Sønderbrovej starter, er der høj grundvandsstand og her gror et stort antal af orkideen Plettet Gøgeurt. En anden orkide, Majgøgeurt, vokser i stort tal i pilekrattet ved åen øst for Dyrby Vestergård.

Dyrby Vestergård ligger ved Hestbjergvej i vestspidsen af afdelingen. Det er en stor materielgård, som er omgivet af træbevoksning.

Hele den sydlige del af afdeling 2 er lynghede, som hænger sammen med den store hedeblade syd for i afdeling 3. Heden syd for Dyrby Vestergård er delvist sprunget i gyvelkrat, men øst herfor er den helt åben og meget flot. Her findes også en gravhøj. Der er en del fugtige hede-mosepartier, og mod nord op til ringvejen og plantagebevoksningerne Duelund og Kragelund er heden ret fugtig og sprunget i tæt birke- og pilekrat, med åbne lyngpartier imellem. Østspidsen af afdeling 2 er en helt flad slette med overdrevsvegetation, den såkaldte Harreslette, som også fortsætter ned i afdeling 3. Harreslette er stærkt benyttet af bæltekøretøjer, men vegetationen er nogenlunde intakt.

Kragelund i nordenden af Harreslette er en ca. 30-årig, ret åben hvidgranbevoksning med bunddække af urtevegetation.

Plejetilstand

Generelt er plejetilstanden i afdeling 2 god. Som i afdeling 1 er tilgroning snarere end slid generelt problemet for naturtyperne hede, mose og overdrev.

Hele Pilkmose Bæk-forløbet er under stærk tilgroning, og i syd er hele ådalen groet helt til i et tæt pilekrat. Værdifuld mosevegetation kan forsvinde på sigt på grund heraf, men området antager en anden værdi som naturligt etableret sumpskov i urørt naturtilstand. Heden syd for Duelund er ved at springe helt i birkekrat.

De mange hulveje i skrænten ved Grushøj truer skrænten på sigt.

På skrænterne øst og vest for ådalen er der tilgroning af Gyvel og Bjergfyr.

Afdeling 3

Generel beskrivelse

Afdeling 3 er beliggende umiddelbart syd for afdeling 2, og strækker sig ned til Vestvejen og Gryde Å, som danner grænse mod syd på en strækning, og mod vest til Hestbjergvej. Vestvejen krydser Gryde Å over Åbro. En strækning syd for Gryde Å indgår også i afdeling 3, hvor den lille nåleskov Åhus Plantage ligger. Det er en sitkagranskov plantet i 1950.

Afdeling 3 er ligesom afd. 2 meget naturskøn. Langt den største del af området udgøres af en imponerende, stor lyngflade, hvor syv store, lyngklædte gravhøje, kaldet "Kæmpehøje", ligger i midten. Gravhøjene ligger helt åbent, er helt intakte, og kan ses fra alle sider. Heden er uden buske eller træer. Syd for heden går der stejle lyngskrænter ned til ådalen med en meget slyngget Gryde Å.

Ådalen ligger altså nærmest sænket ned i terrænet, med meget markante skrænter. I ådalen er der spredte krat af pilebuske og elletræer på fugtig eng eller mose, med tæt vegetation af græsser, mjøddurt og moseplanter.

Pilkmose Bæk, som kommer fra afdeling 2 mod nord, løber sammen med Gryde Å lige ved Simons Bro over Hestbjergvej. Der er sandbund og hurtig strøm af rent vand i begge vandløb hvor de løber sammen. Her er der også elle- og pilesump. Nord for Simons Bro rejser vestkanten af afdeling 3 sig i et højtliggende hedebakkeområde fra Pilkmose Bæk op mod Hestbjergvej. Bakken er præget af Hedelyng, græsset Bølget Bunke samt Gyvelkrat. Der er kun et smalt bælte af pilekrat umiddelbart langs Pilkmose Bæk, som ligger dybt i terrænet. Der er en enkelt overkørsel for bæltekøretøjer over Pilkmose Bæk i afd. 3, kaldet Vesterbro. I østenden af afdeling 3 ligger nogle beplantninger, og øst for disse ligger den store, flade græsslette Harresletten, med samme vegetation og udseende som i afdeling 2.

Plejetilstand

Det er indtrykket, at den store hedeflade i afdeling 3 er i meget fin plejetilstand. Lyngen er ung til midaldrende, og i god sundhedstilstand. Der er ikke mange bæltepor eller kørsel uden for spor på denne hedeflade. Gravhøjene er som nævnt meget velbevarede, og er afspærrede af pæle.

Harresletten er ligesom i afd. 2 også i god plejestand. Hedebakkerne vest for Pilkmose Bæk er noget tilgroede i gyvel.

Gryde Ådal er meget åben på strækningen i afd. 3. Der kun er ganske få pilekrat.

Afdeling 4

Generel beskrivelse

Afdeling 4 er det mest slidte og benyttede område på hele øvelsespladsen. Det er et højtliggende parti i terrænets nordlige del, omgivet af Betonvejen mod øst og Ringvejen mod syd og vest. Området er så nedslidt af bæltekøretøjer, at det overvejende fremstår som blottet sand uden vegetation, med mange spredte nåleplantager omgivet af beskyttende jordvolde. Kirkebakke og Møllebakke er to højdepunkter, hvor der er placeret kulisser til øvelsesbrug af henholdsvis en kirke og en mølle. Langs vestkanten af afdelingen er der et meget slidt lyngparti. Det største lyngareal er i nord- og nordøstdelen. Dette er i fin stand. Længst mod øst, skråt over for Hededal, får det præg af overdrev. Desuden er der et lyngareal øst for den smalle nord-sydgående beplantning øst for møllen, som er forholdsvist intakt.

Der ligger der 2 gravhøje ved siden af møllen.

Plejetilstand

Hele området er ekstremt nedslidt, og i særdeles dårlig plejetilstand på grund af intensiv benyttelse. Der er i 2002 kørt et større lag fyldjord på arealet, som stammer fra byggeri i Holstebro, i håb om at denne type jordbund hurtigere kan få bevoksning. Skovene er gamle, udtjente nålebevoksninger i dårlig forfatning.

Gravhøjene er lyngklædte og med spærresten. I god stand

Afdeling 5

Generel beskrivelse

Afdeling 5 er beliggende vest, syd og øst for Vestre Plantage, fra Ringvejen i vest til Betonvejen i øst. Generelt er det meste af afdelingen fugtig, stærkt tilgroet hede, men der er også

tør, åben hede og skov. Det er et vanskeligt overskueligt terræn på grund af tilgroningen, og på trods af nærheden til kasernen benyttes det ikke meget til militær brug, bortset fra en anlagt pansermålsbane i den østlige del.

Vest for Vestre plantage kan afdelingen beskrives som følger, fra nord mod syd: I nordvest-hjørnet op mod Ringkøbingvej ligger Schæferhundeklubbens træningsbane, som er et klippet græsareal med opstillede forhindringer m. v. Øst herfor findes et beboelseshus ud til hovedvejen, som for indeværende står tomt. Syd for dette ligger en interessant skov - en gammel ege- og bøgeskov, plantet i 1950. De omgivende arealer hænger sammen med Pilkmosen, og består ligesom denne af hedemose, der er sprunget i pilebuske, Pors, birke- og bjergfyrkrat. Der er en del grøfter. Længere mod syd ligger en ret stor, gammel nåleskovsplantage, kaldet Hestehave. Den består af blandede nåletræsarter, plantet i 1950. I østenden af Hestehave findes en gammel hustomt med store løvtræer, kaldet Ny Tammestrup. Mod syd ned til afdeling 4 ligger et flot, åbent, tørt hedeområde, som benyttes til øvelsesaktiviteter. Her er der bl.a. etableret nedgravet stilling til en deling, med tørvedækkede halvtage over skyttegrave og -gange. En lille sidegrøft til Pilkmose Bæk, med tilhørende mose og pilekrat, strækker sig lidt ind på heden fra vest.

Syd og øst for Vestre Plantage er hele området ret ens. Det består af fugtig hede, brakmark samt mose med en del grøfter. Hele terrænet er kraftigt tilgroet i især birkekrat, med mange gamle Hvidgranhegn, og er derfor meget uoverskueligt. Dog er der ryddet en lang strækning hede for opvækst langs betonvejen. Det er til brug for en pansermålsbane, hvor der måles afstand med laser. Banen er 1000- 1500 meter lang og ca. 100 meter bred. Mellem pansermålsbanen og Vestre Plantage ligger en lille nåleskov kaldet Kocks Plantage.

Længst mod nordøst op mod kasernen ligger skydebanen, bag høje jordvolde.

Den fugtige hede syd for Vestre Plantage er ved at springe i skov

Plejetilstand

Den tørre hedestrækning i sydvesthjørnet, med den nedgravede stilling, er meget fin og intakt, med ung lyng. Den er helt åben, bortset fra enkelte Bjergfyr.

Den østlige del af Pilkmosen i afdelingens nordende er stærkt tilgroet i birke- pile- og bjergfyrkrat.

Det store, fugtige hede-, overdrevs- og moseområde syd for Vestre Plantage er stærkt tilgroet. I Kocks Plantage er der væltet en del nåletræer langs vestranden ved stormfald.

Afdeling 6*Generel beskrivelse*

Afdeling 6 er et stort, langstrakt område beliggende øst for Betonvejen fra kaserneområdet i nord til Harresletten i syd. Længst mod nord op mod kaserneområdet og Betonvejen ligger en miniaturepansermålsbane. Det er en lille skydebane med volde omkring, kaldet minibanen. Arealet øst for og omkring minibanen er et åbent, tørt, ret kuperet terræn med overdrevsvegetation. Der er spredt opvækst af Gyvel og en del Rynket Rose. Langs vejen i østkanten er der plantet et nyt, fint løvhegn med Poppel m. v. ved siden af det gamle Hvidgranhegn, som er under afvikling. Omkring minibanen uden for voldene er der flere militære aktiviteter - et lille feltforhindringsanlæg i skovkanten mod nord, skyttegrave, bivuakeringsområde, samt køreterræn lige bag voldene. Der er gravet en del i området, og der er jordbunker, natopigtradsruller, panserspærre, m.v. Et noget forstyrret område, men dog i ret god tilstand. Det kan hurtigt retableres, hvis det ønskes. "Vorager" er en gammel hustomt syd for minibanen, bestående af en lille lund af løv- og nåletræer.

Syd for de tørre bakker omkring minibanen strækker sig et stort område mod syd, bestående af et ret fugtigt sletteareal i stærk tilgroning i tjøm og pil. Her ligger først "Loftager", som er et klubhus for Danmarks Civile Hundeførerforening (DCH), Holstebro Afdeling. I tilknytning til klubhuset er der anlagt et større hundetræningsanlæg i form af slåede græsarealer nord, vest og syd for klubhuset. Vest for Loftager ud til Betonvejen ligger en gammel hustomt med løvtræer, kaldet "Neumünster". Her er der opstillet to store tavler til pansermålsbanen, som ligger på den anden side af Betonvejen. Neumünster tomten er beskyttet af en omgivende jordvold.

Sydpå er der som nævnt et udstrakt, ret fugtigt græssletteareal med bl.a. et stort tjømekrat mod øst, udstrakt Gråpilekrat og lysesiv, samt et mere tørt hedeareal ud mod Betonvej. Sidstnævnte er nu på en lang strækning langs betonvejen blevet dækket af jord fra et jordfyldsdepot. Der løber en stor, øst-vestgående drængrøft gennem terrænet. Et bæltepor krydser denne drængrøft ved en overkørsel kaldet "Østerbro". Ned mod den beboede gård "Hededal" (som er tjenestebolig for en ansat ved Jyske Dragonregiment) bliver terrænet mere og mere åbent. Der er kun spredte tjømebuske, og på de sydligste 300 meter ned til Hededalvejen er der tør, åben lynghe.

Syd for Hededal er terrænet et tørt, åbent græsareal med spredte tjømebuske, som fremstår som et flot overdrev. Her er ingen bæltepor. Ud mod øst er tjønnen ret tæt og bør holdes i ave.

I østenden findes et ret stort, selvsået krat af hovedsageligt Bævreasp og Gråpil, som er angivet som birkeskov på kortet. Vest herfor er et lille nåleskovsområde af blandet Lærk, Rødgran m.m., hvor der også er anlagt en vildtager (ca. 80x15 meter).

Den sydlige afslutning af afdeling 6 består af et stort, opkørt område omkring højdepunktet Hjerterishøj. Det er et skovområde, som er intensivt benyttet til bæltepor, og minder om

området Møllebakke og Kirkebakke på den anden side af Betonvejen. Det vil sige, at det består af generelt ret unge nåletræskulturer, beskyttet bag jordvolde. Mellem disse er der meget brede, sandede bæltepor, som danner åbne sandflader mellem bevoksningerne. Højdepunktet "Hjerterishøj" ligger 50 meter over havet. Her ligger der 3 lyngklædte gravhøje, som er beskyttet mod bæltekørsel af omgivende rød-hvidmalede betonpæle.

Det åbne areal i sydvestspidsen af afdeling 6 udgør en del af den kæmpestore, åbne flade, Harresletten, som er en tidligere sandmark, og kan betegnes som græsslette.

Plejetilstand

Er beskrevet ovenfor.

Afdeling 7

Generel beskrivelse

Afdeling 7 ud mod østvejen er en kæmpestor, flad slette med overdrevs- eller hedepræget vegetation med nogle få bæltepor. Den udgør den største del af "Harresletten", som er de tidligere marker der hørte til gården Nr. Harrestrup. Sletten er fuldstændig totalt åben og flad - der er kun ganske få pile- og tjørnebuske på hele denne kæmpeflade. I den sydøstlige del er et bæltepor meget opkørt, med en del mudderhuller.

Generelt er Harresletten i perfekt naturtilstand. Det er et helt sammenhængende tæppe af overdrevs- vegetation, og kun få kørespor ude på fladen.

I den vestlige del ligger den gamle, trelængede gård Nr. Harrestrup. Den er bygget i 1925. Jyske Dragonregiment vedligeholder bygningerne, som benyttes til regimentets terrænpleje- og landbrugsmaskiner m.v.

Omkring gården er der gamle træer i et bælte hele vejen rundt. Der er rester af en gammel have.

Plejetilstand

Optimal.

Afdeling 8

Generel beskrivelse

Afdeling 8 omfatter den sydlige del af Harresletten samt Plantage 42 med omgivende hedearealer, beliggende mellem Gryde Å og østvejen.

Hele afdelingens nord- og østkant er en del af den store, sammenhængende Harreslette, som er en åben, flad hedemark, også beskrevet under 3 og 7.

I nordvest strækker et mindre, fugtigt mosestrøg med pilekrat sig halvt ind i Harresletten i afdeling 8 fra Gryde Å dalen. Umiddelbart syd for mosepartiet findes en lille nåleskovsplantage. Syd for denne er der endnu et lille mosestrøg med pilekrat fra Gryde Å dalen, som lige overskrider bælteporet ind i afd. 8, men ellers er der hedevegetation overalt herfra sydpå i resten af afdelingen, bortset fra Plantage 42. Nord for plantagen er heden stor, åben, og let kuperet. Syd for plantagen er heden delt op i mange felter på grund af intensiv bæltekørsel, med mange, brede bæltepor. Plantage 42 er nyplantet nåleskov, med 5-13 årige bevoksninger af Skovfyr, Bjergfyr, Østrigsk Fyr, Lærk m.v. Inde i plantagen er der mange og brede bæltepor, med store, åbne sandpartier. I de bevoksede dele er der en del åbne partier mellem træerne med lyng eller fugtig bund med Blåtop og pilebuske. I østkanten af Plantage 42 ligger der 3 lyngklædte gravhøje.

I sydvesthjørnet af afdelingen ligger der endnu en lille, ung nålekultur af blandet nål, anlagt i 1990. I vestkanten af bevoksningen ud mod Gryde Ådalen er der opsat et høchsitz til jagt. I sydvestspidsen af afd. 8 krydser Gryde Å igennem, omgivet af et tæt krat af fugtig pileskov med mosevegetation.

Plejetilstand

Denne sydlige del af Harresletten er i fin plejetilstand. Den er helt åben, med et tæt, lavt tæppe af græs- og urtevegetation. Der ses næsten ingen kørespor. Det lille mosestrøg er vanddækket mange steder, men er helt tilgroet i pilekrat.

Hedearealerne nord for Plantage 42 er også i meget god plejetilstand. Det er ung lyng, og der er kun få bæltspor. Heden syd for plantagen er ret nedslidt på den måde, at der er mange bæltspor på kryds og tværs, og de er brede. Imellem disse er heden imidlertid ret god, og kun lidt tilgroet i Bjergfyr, bortset fra den sydvestlige del.

Den lille nåleskov i nordvesthjørnet af afdelingen har en del stormfald.

Plantage 42 er meget slidt. Bæltsporene inde i plantagen er meget brede og store, og der er store partier med bart sand. Nykulturerne er anlagt med en beskyttende jordvold omkring - det gælder dog ikke alle, og de som ikke har er truet af kørsel.

De 3 gravhøje er rimeligt intakte. Ved den sydligste gravhøj køres der tæt på langs vestsiden. Der er et opkørt sandbæltspor helt op til pælene, men ikke længere. Gravhøjen er således stadig intakt. På østsiden af højen står en række på 7 gamle hvidgraner. De fungerer vel som en slags beskyttelse og markering af gravhøjen. Den østlige af de 2 nordlige gravhøje: En markeringspæl er væltet af bæltekøretøj, men selve højen er intakt. Den vestlige af de 2 gravhøje ligger inde i den nyplantede skov, og er godt beskyttet mod kørsel.

Afdeling 9

Generel beskrivelse

Afdeling 9 udgør hele den midterste ådal med mose omkring Gryde Å og Hestbjerg Bæk fra Carneiros Dæmning og Jeep-Bro i sydøst, Åbro i nord og Hestbjerg Dæmning i vest. Med i afdelingen hører også hedearealet med håndgranatbanen syd for Hestbjerg Bæk, samt hedearealer øst for Gryde Å op til Plantage 42 og videre mod nord. Afdelingen er en af de mest naturskønne og biologisk mangfoldige på hele øvelsespladsen. Samtidig er det en af de mest uberørte og sværest tilgængelige. Store strækninger langs vandløbene er præget af tæt pilekrat. Men der er også mange partier med åben sump, og kun spredte pilebuske. På visse strækninger er der tørt næsten helt ned til åen, andre steder er der hængesæk og helt utilgængeligt. Gryde Å har et flot, slynget forløb. Det er en meget ren å, med stærk strøm, sandbund og meget varieret vandløbsvegetation - bl.a. Vandranunkel, som er et bevis på den gode vandkvalitet. Skrænterne ned til ådalen er ikke særligt høje. Gryde Ådalen er ca. 200 meter bred og Hestbjerg Ådal 100-150 meter bred. Den lille Bovtrup Bæk løber igennem afdelingen på en kort strækning i sydøsthjørnet fra hustomten Sindshvile nordpå til Gryde Å. Langs bækken er der krat af Bævreasp og Gråpil. Langs sydsiden af Hestbjerg Bæk op mod heden er der en bred, åben hedemosestrækning med Klokkelyng, Benbræk og mange Plettet Gøgeurt.

Plejetilstand

Heden med håndgranatbanen er et stort, flot lynghedeområde uden slid, men ret tilgroet i Bjergfyr. Heden er ret højtliggende, og der er en flot udsigt mod nord ud over ådalen og øvelsespladsen.

Heden på østsiden af Gryde Å er moderat tilgroet af Bjergfyr og Gråpil. Tilgroningen af de to ådale i pilekrat er omfattende.

Afdeling 10

Generel beskrivelse

Afdeling 10 ligger ud til Vestvejen med Aahusområdet i den nordlige del og Lynghøje i den sydlige del. Det er et ret højtliggende terræn, med flot udsigt over ådalen. Lynghøje er med sine 42 meter over havet en af øvelsespladsens høje punkter. På Lynghøje ligger 3 gravhøje. Afdelingen kan groft set inddeles i 2 halvdele: Nord for det brede, tværgående, levende hegn i midten består terrænet af gamle marker, opdelt af hvidgranshegn. Det er nu hedemarker. Her ligger tomten efter Aahus, hvor der nu er et nybygget kulissehus. Syd for tværhegnet er afdelingen et kuperet, ægte hedeterræn, meget flot og åbent. Ved de 3 gravhøje står en kulisse, i form af et rundt, gult højt rør eller "tårn", bygget af cementrørsringe. I sydvesthjørnet af afdelingen ligger øster Hestbjerg Plantage, som er en gammel Hvidgran-plantage fra 1950. Ud til terrængrænsen nordvest for plantagen er der et fint, gammelt løvbryn af Eg.

Plejetilstand

Hedemarkerne i nord er meget velbevarede, og er langsomt ved at springe i lyng. Heden i syd er åben, med spredte, unge tjømebuske. Strækningen omkring Lynghøje, de to vestlige gravhøje og tårnet er temmeligt opkørt af bæltekøretøjer. Området bør skånes i en periode, for at vegetationen kan regenerere. De to vestlige gravhøje har enkelte unge træer, men har ellers en god plejetilstand: Lyngklædte og med omgivende pæle. Den østlige gravhøj er også flot: Er dækket af Hedelyng, Mosebølle, Tyttebær og Revling. Også heden vest for Lynghøje er åben, men ret slidt af bæltekørsel, dog ikke i den nordøstlige del. Her er der et tæt lyngtæppe, med masser af selvsåede Røn.

Afdeling 11

Generel beskrivelse

Afdeling 11 udgør øvelsespladsens sydvestlige hjørne. Den afgrænses af den offentlige landevej Sognstrupvej mod syd, af Hestbjerg Bæk mod vest, Hestbjerg Dæmning og Vestvejen syd for håndgranatbanen mod nord samt Brohus-Bovtrupvejen mod øst.

Afdelingen består for en stor del af tidligere landbrugsmarker med levende hegn. De vestlige af disse er sandmark med overdrevs- og hedevegetation, mens de østlige marker er sprunget helt i lyng og er blevet til hede. I østenden af disse er der et gammelt lyngheideareal, og øst for dette igen strømmer Bovtrup Bæk, med omgivende pilekrat. På østsiden af Bovtrup Bæk ligger der et lille, tørt lyngareal.

I nordkanten af afdelingen ligger en gammel grusgrav, som nu er sløjfet, retableret og tilgroet med naturlig vegetation. Mod syd langs Sognstrupvej ligger "Bovtrup Ege", som naturmæssigt set er den mest værdifulde skov på hele øvelsespladsen. Den er en sidste rest af et tidligere større egekrat, som blev delvist ødelagt af en vejregulering. Bovtrup Ege strækker sig i et bælte langs Sognstrupvej, og er anslået til en alder på mindst 80 år. Som rigtigt egekrat er det beskyttet efter skovloven, og Jyske Dragonregiment har opsat militære skilte langs nordsiden med teksten "Fredet skov. Kørsel forbudt". Træerne er krogede, ca. 10 meter høje, og ca. 20 cm. i stammetykkelse. Skoven passer godt på definitionen på egekrat efter skovloven. Alle

nåletræer i skoven bliver løbende fældet. Vest for Bovtrup Ege er der anlagt en ny egekultur, med indblandet Skovfyr.

Øst for Bovtrup Ege er der nogle små nålebeplantninger med gamle marker langs landevejen, og resterne af et hus kaldet Hvidegård.

I nordøsthjørnet, umiddelbart øst for Bovtrup Bæk, ligger hustomten Sindshvile. Der er store, gamle løvtræer, bl.a. et stort Hestekastanjetræ. Desuden Elm, Småbladet Lind, Stilkeg samt Snebær m.v. Imellem træerne er der opstillet et fasanopdrætsbur.

I vestspidsen af afdelingen ligger en lille, faldefærdig træhytte, som anvendes til hundetrænings- klubhus. Den hedder Brohus, selv om den retteligen burde hedde Bækkelundhus, jf. kortet. Den ligner det gamle Brohus øst for Sindshvile, som er blevet flyttet. Bag hytten er der opstillet en del hundetræningsfaciliteter i et fugtigt moseornråde med pilekrat ned til Hestbjerg Bæk og Sognstrupvej. Ned mod Hestbjerg Bæk er der åben mose, men langs bækken er der tæt pile- og birkekrat.

Plejetilstand

Arealet nord for hundeklubben, angivet på kortet som "krat", er overdrev og i fin plejetilstand. Der er kun spredte Gyvel, Bjergfyr og Tjørn.

De øvrige overdrevs- og hedearealer i afdeling 11 er i meget fin plejetilstand. Der er meget lidt bælte kørsel, og den der er holder sig tilsyneladende til de faste spor. Der er næsten ingen tilgroning på de åbne arealer. Grusgraven er retableret godt, og der er nu fin overdrevs- og hedevegetation.

Det fugtige krat omkring Bovtrup Bæk i øst er stort og tæt, og består næsten udelukkende af Gråpil, men også af Dunbirk og Tjørn. Der er åbne mosepartier.

Afdeling 12

Generel beskrivelse

Afdeling 12 er gennemskåret i midten af Gryde Å fra øst til vest, og nord og syd herfor er der højereliggende, gamle sandmarker som er sprunget i lyng, med spredte beplantninger og levende hegn. På nordsiden af åen ligger Skodhøj, og på sydsiden afgrænses afdelingen mod syd af Sognstrupvej. Ca. midt på Gryde Å strækningen forbindes nord og syd af bæltesporet over Skodhøj Dæmning. Mod vest afgrænses afdelingen af kørevejen over åen på Caneiros dæmning, og mod øst fører Sognstrup-vejen over Gryde Å ved Gryde Bro.

Skodhøj er et højdepunkt (34 m.o.h.), hvor der er opstillet et tårn af cementringe. Syd for lien er der i vesthjørnet ved Carneiros Dæmning en gammel hustomt kaldet Brohus, med store løvtræer. Der er en del døde Elm (elmesyge). Desuden Kirsebær, Hæg, Syren, Poppel, Stilk-eg, Hvidgran, Bøg, Rødel og Alm. Hvidtjørn. Der er anlagt en stor vildtager lige øst for Brohus, og der ligger også en på nordsiden af åen lige øst for Skodhøj Dæmning.

Gryde Ådal er ret åben på begge sider af Skodhøj Dæmning, med mosevegetation.

I østenden af afdelingen, syd for åen, ligger en gammel nålebevoksning af Østrigsk Fyr, med lys- ninger og hede-bundflora.

Et bæltespør krydser Gryde Å over Skodhøj Dæmning

Plejetilstand

De gamle sandmarker nord for åen er helt åbne. Der er en del slid fra bælte køretøjer omkring Skodhøj, men tilstanden er acceptabel. Der ligger en del tomme kanonslagshylstre, som på den øvrige del af øvelsespladsen. Den østlige del nord for åen er derimod helt uden bælte kørsel, og med spredte tjørn og pil. Den vestlige del umiddelbart nord for åen har lyngklædte skrænter ned til åen. På østlige side ligger en vildtager på skrænten. Langs den øst-vestgående vej syd for Skodhøj er der et gammelt, faldefærdigt levende hegn af Contortafyr. Syd for åen er der et moderat slid på sandmarkerne, som er ved at blive til lynghede.

Afdeling 13

Generel beskrivelse

Afdeling 13 ligger allersydligst i terrænet, og omfatter den naturskønne Stenvad Hede ud til Gryde Å, samt Stenvad Plantage og den nygravede sø Bovtrup Sø og gården Bovtrup. Mod øst afgrænses afdelingen af Gryde Å og, hvor den deler sig, af et sideløb hertil. Mod nord ligger den offentlige landevej Sognstrupvej, og mod syd og vest kørevejen omkring gården Bovtrup.

Stenvad Hede starter helt oppe ved Sognstrupvej og afgrænses i sydenden af et bredt, tværgående, levende hegn. Syd herfor har de åbne arealer mere sandmarkspræg med naturlig hede- eller overdrevsflora.

Stenvad Plantage er ret stor, og består overvejende af ung gentilplantning. I syd er der en gammel Rødgranbevoksning fra 1955. I den nordlige del er der i 1985 plantet et stort område med Stilkeg. Det ser meget vellykket ud fra en biologisk betragtning: Er lysåbent, med lyng, græs og urter mellem egetræerne.

Bovtrup Sø er en stor sø på ca. 250 x 150 meter. Den blev udgravet i slutningen af 1990'erne, og har nu fået et naturligt præg, omgivet af overdrevs-, hede- og mosevegetation. Ved ud-

gravningen er der efterladt to arealer med værdifuld flora, som nu er øer i søen. Der er et afløb mod nordvest til Bovtrup Bæk, som strømmer mod nord op til Gryde Å.

Bovtrup er en trelænget, gammel gård, som står tom og er temmelig forfalden. Den benyttes tilsyneladende ikke af militæret. Chefsergent Koch, Jyske Dragonregiment, har opsat en stor-kerede på en høj træpæl ved siden af gården. Man kan håbe det bærer frugt! Ved gården er der også en bevoksning af gamle træer, bl.a. en imponerende Blodbøg. Desuden Navr, Ask, Elm, Hyld, Snebær, Hvidtjørn og en allé langs vejen af Seljerøn. Nord for Bovtrup er der en åben græsslette, med få, spredte Hvidtjømruske.

Bovtrup Sø set fra syd fra Korporalens Høj

Plejetilstand

Stenvad Hede er en meget naturskøn, stor, gammel, lyngheide, uden slid eller anden tegn på militær aktivitet. Der er kun sparsom opvækst, i form af enkelte, spredte Bjergfyr og Røn. Lyngheden skråner ned mod øst til Gryde Å. Der er foretaget hedepleje i sydenden af Stenvad Hede i form af bortskæring af Bjergfyr. Ådalen er ret åben, der er kun spredte pilebuske. Sideløbet til Gryde Å er smalt, kun 1,5 - 2 meter i bundbredde. Det bliver tilsyneladende kun sjældent eller aldrig oprenset. Der er fin sandbund, hurtig strøm i en markant strømrende, og mange sving med høller og brinker. Et vandløb i meget fin naturtilstand.

Overdrevsarealet syd for Stenvad Hede er også i god plejetilstand. Det er også omfattet af kørselsrestriktionerne, og er uden tilgroning.

Afdeling 14

Generel beskrivelse

Afdeling 14 udgør sydspidsen af øvelsespladsen. Den omfatter minimorterbanen, Plantage Syd, Skovfoged Thygesens Plantage samt Korporalens Høj med omgivende plantage, sandmarker og levende hegn.

Størstedelen af afdelingen omkring højdepunktet Korporalens Høj (43,1 m.o.h.) udgøres af gamle marker, nu overdrev, opdelt af levende hegn af Hvidgran. På selve Korporalens Høj er der i 1990 anlagt en ung egekultur med Skovfyr, Ask, Rødel, Sitkagran og Rødgran. Den er meget tæt, og der er ingen skovveje.

Nordøst for Korporalens Høj er der anlagt en vildtager.

Den vestligste af de gamle marker, ud til vejen og Skovfoged Thygesens Plantage, er ret tilgroet i gyvelkrat, især i sydenden.

Plantage Syd er en helt ung Sitkagrankultur fra 1992, omgivet af jordvolde.

Minimorterbanen vest for Plantage Syd er et helt fladt, nyharvet, areal med opstillede kulisser af minihuse, mølle, m.v. Jorden er bar, med spredt Kvikgræs. Langs kanten er der en bræmme af overdrevs- og hedevegetation, samt gyvelkrat. Det nordvestlige hjørne af minimorterbaneområdet henligger som et lille overdrevsområde med gyvelkrat. Her er der gravet et lille vandhul på ca. 15 x 8 meter, beliggende dybt i terrænet med stejle skrænter. Vandet er klart og fint, og vandhullet er lavvandet. Det benyttes som drikkested af både Kronvildt og Råvildt. Desuden findes et andet, gammelt vandhul ved siden af, som er helt tilgroet og næsten udtørret. Her foretages fældning og rydning af gamle nåletræer.

Skovfoged Thygesens Plantage i afdelingens vestkant består overvejende af ung egekultur.

Dog findes en gammel rødgranbevoksning i sydenden, kaldet Campingpladsen. Den er lysåben, med græslysninger mellem de gamle graner. Imellem granerne skyder selvsåede træer af Stilkeg, Røn, Gyvel og Gråpil op. Denne skovdel har et ret urørt præg. I midten af Skovfoged Thygesens Plantage findes desuden en gammel, højstammet løvskov af Bævreasp, som er absolut bevaringsværdig. Der vokser også Stilkeg, og enkelte store træer af Rødgran samt gamle Hæg. Bevoksningen har et urørt præg, med flere udgåede eller væltede træer, spættehuller m. v.

Nord herfor er der en vildtager og ung ege/skovfyrkultur. I nordspidsen af Skf. Thygesens Plantage ligger et lille overdrevsareal.

Plejetilstand

Overdrevsmarkerne er i fin plejetilstand. Der er minimal kørsel her.

Kasernen

På Dragonkasemen består arealerne omkring bygningerne mest af velplejede græsplæner og spredte allétræer.

Sammenfatning af plejetilstand

Sammenfattende kan det konkluderes, at Holstebro Øvelsesplads fremstår som et stort, flot naturområde som generelt er i god plejetilstand, men er under ret kraftig tilgroning. Derfor er der et presserende behov for at få iværksat førstegangspleje i form af slåning og rydning på mange af terrænets hedepartier. Gryde Ådal er en særlig problemstilling. Mosepartierne i ådalen er under hastig tilgroning i pilekrat, men åen er så højt målsat som naturvidenskabelig referenceområde. Derfor skal det besluttet hvorvidt der skal foretages mosepleje i form af rydning af pilekrat eller ådalen skal henligge i naturlig succesion.

Øvelsespladsen er også præget af den intensive bæltekørsel. Alvorlig nedslidning ses dog kun i særligt benyttede delområder. Det er især Kirkemølle Bakke, udfletningen mod syd og sydvest fra Betonvejen ud over Harresletten, Plantage 42, Lynghøje samt skrænterne ved Hestbjergvej nord for Dyrby Vestergård.

Terrænet er præget af de mange gamle, udslidte, levende hegn af Hvidgran. De markerer tidligere tiders markskel, da området blev benyttet som landbrug. De udskiftes nu med løvhegn, eller fjernes helt af landskabelige grunde.

Visse hedepartier af terrænet fremstår i meget god plejetilstand. Det drejer sig især om Stenvad Hede, Lynghøje og den store hedeblade med Kæmpehøjene centralt i terrænet.

4.8 Flora

Holstebro Øvelsesplads rummer en meget rig og varieret flora på de mange forskellige naturtyper i terrænet.

Der findes tidligere litteraturoplysninger om floraen i Lisbeth Emsholms "Oversigt over botaniske lokaliteter i Ringkøbing Amt", udgivet af Skov- og Naturstyrelsen i 1993.

Der er i ovennævnte lokalitetsregister foretaget en botanisk evaluering af udvalgte dele af øvelsespladsen, d.v.s. angivelse af de vigtigste lokaliteters botaniske værdi. Lokaliteterne anbringes i en af følgende tre kategorier: Kategori I = Lokalitet af største botaniske betydning. Kategori II = Lokalitet af stor botanisk betydning. Kategori III = Lokalitet af stor betydning. Kategoriseringen bygger på et kvantitativt og et kvalitativt kriterium. Det kvantitative er baseret på antallet af tilstedeværende sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter. Det kvalitative er baseret på forekomsten af særligt bevaringsværdige biotoper eller forekomst af såkaldt "rødliste-arter", d.v.s. særligt truede eller sårbare danske plantearter.

Skov- og Naturstyrelsen foretog i juni-juli 2000 en botanisk registrering under den biologiske feltgennemgang af terrænet, i forbindelse med udarbejdelse af nærværende plan.

Øvelsespladsen rummer både hede, hedemose, åmose, vandløb, søer, overdrevsmarker og egekrat, og dermed også en række biotopstypiske plantearter skydeterrænet.

Af særlig botanisk betydning skal *Gryde Ådal* fremhæves. Den er klassificeret som en lokalitet af stor botanisk betydning (kategori II), bla. på baggrund af forekomsten af den sjældne og rødlistede *Rosmarinlyng*. Desuden forekommer her halvsjældne, sjældne og biotopstypiske arter som *Engblomme*, *Benbræk*, *Bukkeblad (hængesæk)*, *Langbladet Ranunkel (meget talrig)*, *Maj-Gøgeurt*, *Mose-Troldurt*, *Plettet Gøgeurt (talrig)*, *Pors* og *Rundbladet Soldug*.

Herudover skal *Stenvad Hede* fremhæves som en vigtig botanisk lokalitet. Det er en meget velbevaret hede, med en række biotopstypiske og halvsjældne arter som *Engelsk Visse*, *Guldblomme*, *Kattefod*, *Klokkelyng*, *Lav Skorsoner* og *Plettet Gøgeurt*. På øvrige, store hedeblade findes desuden arter som *Hedemelbærris*, *Liden Fugleklo*, *Ene*, *Engelsk Visse*, *Pillestar*, *Smalbladet Timian*, *Mosebølle* og *Tyttebær*.

Den smukke orkidé Plettet Gøgeurt forkommer i hedemoser og i Gryde Ådal.

Endelig skal det gamle egekrat *Bovtrup Krat* fremhæves. Det er klassificeret som en lokalitet af stor botanisk betydning (kategori II), på baggrund af forekomsten af den lokalt sjældne *Skov-Jordbær*, samt egekratsindikatorerne *Almindelig Engelsød*, *Almindelig Kohvede*, *Krat-Fladbælg*, *Tormentil* og *Tørst*. Desuden er der tidligere fund af den meget sjældne *Alm. Lund-Ranunkel* og *Fin Bunke*, samt *Liden Ulvefod*, *Forskelligbladet Tidsel* og *Bakkestar*.

Bovtrup Egekrat er præget af gamle, krogede egetræer, og et bunddække af bl.a. den lille bregne Engelsød.

I det følgende gennemgås floraen på de enkelte naturtyper, baseret på de samlede resultater af de nævnte undersøgelser.

Hedens og hedemosens flora

Over halvdelen af Holstebro Øvelsesplads udgøres af hede, og det er derfor den vigtigste naturtype på terrænet. De 4 største, sammenhængende hedeblader er bakkefladen vest for Hestbjergvej (afd. 1), den store hedeblade i den centrale del med kæmpehøjene (afd. 3), Heden nord og syd for Hestbjerg Bæk ved henholdsvis Lynghøje og håndgranatbanen (afd. 10 og 11) samt Stenvad Hede i sydøst, i afd. 13. De øvrige hedeblader er ofte opsplittede af levende hegn eller under gradvis tilgroning i større eller mindre grad - se under beskrivelsen i afsnit 4.7.

Flora på tør hede

Hedelyng er den dominerende hedeplante på de store hedeblader, sammen med *Bølget Bunke*, *Krybende Pil*, *Lyngsnerre*, *Revling* og *Sandstar*.

Desuden findes halvsjældne og sjældne arter som den prægtige hedeplante *Guldblomme* samt *Hedemelbærris*, *Kattefod*, *Klokkelyng*, *Lav Skorsoner*, *Liden Fugleklo* og *Plettet Gøgeurt*.

Andre registrerede hedeplanter er de biotopstypiske arter *Alm. Engelsød*, *Alm. Gyldenris*, *Blåbær*, *Blåtop*, *Ene*, *Engelsk Visse*, *Fåre-Svingel*, *Gul Snerre*, *Hundeviøl*, *Kattesæg*, *Krat-Fladbælg*, *Liden Klokke*, *Liden Skjaller*, *Pillestar*, *Smalbladet Høgeurt*, *Smalbladet Timian* og *Tormentil*. Navnlig på gravhøjene vokser *Mosebølle*, *Tyttebær*, *Rensdyrlav* og *Skovstjerne*. *Enebærbuske* ses navnlig på ådalsskrænten langs Gryde Å.

Desuden blev registreret følgende, mere almindelige arter på heden: *Alm. Brunelle*, *Alm. Gedebblad*, *Alm. Hvene*, *Alm. Hvidtjørn*, *Alm. Kongepen*, *Alm. Kællingetand*, *Alm. Løvefod*, *Alm. Mælkeurt*, *Alm. Røllike*, *Alm. Røn*, *Alm. Stedmoderblomst*, *Alm. Syre*, *Alm. Torskemund*, *Bjergfyr*, *Bleggul Snerre* (hybrid mellem *Hvid* og *Gul Snerre*), *Blæresmelde*, *Blågrøn Rose*, *Blåhat*, *Blåmunke*, *Blåtop*, *Bugtet Kløver*, *Bævreasp*, *Dunbirk*, *Flipkrave*, *Fløjlsgræs*, *Gederams*, *Gråpil*, *Gyvel*, *Harekløver*, *Hirsestar*, *Hvidgran*, *Hvid Okseøje*, *Håret Høgeurt*, *Lancet-Vejbred*, *Liden Museurt*, *Læge-Ærenpris*, *Musevikke*, *Prikbladet Perikon*, *Rundbælg*, *Rødknæ*, *Rød Svingel*, *Stilkeg*, *Storblomstret Hønsetarm*, *Vellugtende Gulaks* og *Vortebirk*.

Floraen på den meget velbevarede Stenvad Hede bør nævnes særskilt. Den er domineret af *Hedelyng*. Desuden vokser her *Alm. Gyldenris*, *Alm. Kongepen*, *Alm. Kællingetand*, *Alm. Røllike*, *Alm. Sumpstrå*, *Alm. Syre*, *Alm. Torskemund*, *Blåhat*, *Blåtop*, *Bølget Bunke* (kun spredte "øer" i lyngen), *Engelsk Visse*, *Gederams*, *Guldblomme*, *Hirsestar*, *Kattefod*, *Klokkelyng*, *Krybende Pil*, *Lav Skorsoner*, *Liden Klokke*, *Lyngsnerre*, *Mosebølle*, *Pillestar*, *Plettet Gøgeurt*, *Rensdyrlav*, *Revling*, *Sandstar*, *Skovstjerne*, *Tormentil* og *Tytttebær*.

Flora i hedemoser

I hedemoserne og de fugtige partier spredt rundt på hedebladerne blev der registreret følgende halvsvældne og svældne arter (såkaldte A- og B-arter): *Benbræk* (meget talrig), *Klokkelyng*, *Mose-Troldurt*, *Plettet Gøgeurt* og *Pors*.

Desuden blev fundet *Alm. Sumpstrå*, *Blåtop*, *Benbræk*, *Bugtet Kløver*, *Dunbirk*, *Glanskapslet Siv*, *Gul Fladbælg*, *Gåsepotentil*, *Hedelyng*, *Hirsestar*, *Knopsiv*, *Krybende Pil*, *Kær-Galtetand*, *Kærtidsel*, *Lyse-Siv*, *Mose-Bunke*, *Mosebølle*, *Rundbladet Soldug*, *Smalbladet Kæruld*, *Stjernestar* og *Tudsesiv*.

Flora på gamle sandmarker (slette)

Markerne fra de tidligere gårde på øvelsespladsen har ikke været dyrket eller gødet i over 50 år. De er derfor udvaskede og begyndt at springe i lyng. Denne sandmarksflora ligner derfor nærmest en overdrevsflora eller hedeblomsterflora, men falder ikke helt inden for naturbeskyttelseslovens definition af disse naturtyper. De største sandmarker er Harreslette, nordlige del af afd. 10 samt i afd. 11 og 14. Her blev fundet en stor variation af blomsterplanter på de lysåbne arealer med kort vegetation. Men der ses også sandmarker andre steder. Især syd for Bovtrup Sø, i terrænets vesthjørne nord for Bovtrup Egekrat samt arealerne omkring Åhus. Der blev registreret følgende, lange liste af planter på sandmarkerne: *Agerpadderok*, *Agertidsel*, *Alm. Bjørneklo*, *Alm. Brandbæger*, *Alm. Brunelle*, *Alm. Hønsetarm*, *Alm. Hvene*, *Alm. Hvidtjørn*, *Alm. Knopurt*, *Alm. Kohvede*, *Alm. Kongepen*, *Alm. Kvik*, *Alm. Kællingetand*, *Alm. Mælkeurt*, *Alm. Røllike*, *Alm. Røn*, *Alm. Spergel*, *Alm. Stedmoderblomst*, *Alm. Syre*, *Alm. Torskemund*, *Alsikkekløver*, *Angelik*, *Bakkeknave*, *Bidende Ranunkel*, *Bjergfyr*, *Bjerg-Perikon* (!), *Bleggul Snerre* (*HvidxGul Snerre*) *Blæresmelde*, *Blød Hejre*, *Blåhat*, *Blåmunke*, *Bugtet Kløver*, *Bævreasp*, *Bølget Bunke*, *Draphavre* (visse steder dominerende), *Eng-Brandbæger*, *Engelskgræs*, *Eng-Gedeskæg*, *Farvevisse* (på Harresletten), *Fin Kløver*, *Flerårig Knave*, *Flipkrave*, *Fløjlsgræs*, *Følfod*, *Fåresvingel*, *Gederams*, *Glanskapslet Siv*, *Glat Dueurt*, *Grenlav*, *Gråbynke*, *Gråpil*, *Græsbladet Fladstjerne*, *Gul Fladbælg*, *Gul Kløver*, *Gul Stenkløver*, *Gyvel*, *Gåsepotentil*, *Harekløver*, *Harestar*, *Hedelyng*, *Hejrenæb*, *Hvid Kløver*, *Hvid Okseøje*, *Hvid Snerre*, *Håret Høgeurt*, *Klokkelyng* (fugtig lavning), *Knopsiv*, *Kort Øjentrøst*, *Krumhals*, *Kruset Tidsel*, *Krybende Hestegræs*, *Krybende Pil*, *Kær-Galtetand*, *Kær-Ranunkel*, *Kærtidsel*, *Lancet-vejbred*, *Lav Ranunkel*, *Liden Fugleklo*, *Liden Klokke*, *Liden Museurt*, *Liden Skjaller*, *Lunge-*

lav sp. (på jorden), Lupin, Lyngsnerre, Lægeærenpris, Mosebunke, Musevikke, Prikbladet Perikon, Rank Evighedsblomst, Rejnfan, Rensdyrlav, Revling, Rødkløver, Rødknæ, Rød Svingel (dominerende på Harresletten), , Rundbælg, Rynket Rose, Skt. Hansurt, Smalbladet Høgeurt, Smalbladet Vikke, Spids Øjentrøst, Stilkeg, Storblomstret Hønsetarm, Stor Knopurt, Strand-Vejbred, Sump-Kællingetand, Sølvpotentil, Tofrøet Vikke, Tormenitil, Tveskægget Ærenpris, Vand-Pileurt (landformen), Vejbred-Skeblad (i mudderhuller), Vellugtende Gulaks, Vellugtende Kamille, Vild Gulerod, Vild Kørvel og Vortebirk.

Af halvsjældne og sjældne arter skal fremhæves *BjergPerikon* og *Liden Fugleklo*.

Flora i søer, moser og vandløb

Søer

I vandhullet midt i afdeling 1 vokser der *Svømmende Vandaks* og *Vejbred-Skeblad*. Langs kanten er der *Alm. Star*, *Alsike-Kløver*, *Knopsiv*, *Kærgaltetand* og *Sumpkællingetand*.

I det lille vandhul ved Minimorterbanen i afdeling 14 vokser *Eng-Forglemmigej*, *Glanskapslet Siv*, *Grenet Pindsvineknop*, *Kransnålalger*, *Kær-Galtetand*, *Kærsnerre*, *Rørgræs*, *Smalbladet Dunhammer*, *Svømmende Vandaks* og *Vejbredskeblad*.

I Bovtrup Sø vokser *Bredbladet Dunhammer*, *Glanskapslet Siv*, *Gåsepotentil*, *Knopsiv*, *Kær-Galtetand*, *Kærtidsel*, *Liden Skjaller*, *Musevikke*, *Pors*, *Smalbladet Kæruld* og *Svømmende Vandaks*.

Alle ovennævnte arter er almindelige ved ferskvand.

Mose

Ådalen langs Gryde Å er meget sumpet og flere steder med hængesæk. Den er mere naturlig næringsrig end hedemoserne, på grund af det dynd, der aflejres langs bredderne af åen. Åmoserne på terrænet har derfor også en anden type moseflora. Her vokser halvsjældne og sjældne arter som *Engblomme*, *Benbræk*, *Bukkeblad* (hængesæk), *Langbladet Ranunkel* (meget talrig), *Mose-Troldurt*, *Plettet Gøgeurt* (talrig), *Pors*, *Rosmarinlyng* og *Rundbladet Soldug*.

Desuden mere almindelige moseplanter som *Alm. Brunelle*, *Alm. Fredløs*, *Alm. Mjødurt*, *Alm. Skjolddrager*, *Alm. Star*, *Alsikkekløver*, *Angelik*, *Bidende Ranunkel*, *Blåtop*, *Bredbladet Dunhammer*, *Bredbladet Mærke*, *Burresnerre*, *Bævreasp*, *Dynd-Padderok*, *Engblomme*, *Eng-Forglemmigej*, *Eng-Kabbeleje*, *Eng-Nellikerod*, *Eng-Viol*, *Grenet Pindsvineknop*, *Gråpil*, *Grøn Star*, *Gul Fladbælg*, *Gåse-Potentil*, *Hirsestar*, *Hyldebladet Baldrian*, *Hårspidset Jomfruhår*, *Klokkelyng*, *Knopsiv*, *Kragefod*, *Kær-Dueurt*, *Kær-Galtetand*, *Kærsnerre*, *Kærtidsel*, *Lysesiv*, *Manna-Sødgræs*, *Mosebunke*, *Mosebølle*, *Musevikke*, *Næbstar*, *Rød Tvetand*, *Rørgræs*, *Smalbladet Dunhammer*, *Smalbladet Kæruld*, *Spaghnum-Mos*, *Storblomstret Hønsetarm*, *Stor Nælde*, *Sumpkarse*, *Sø-Kogleaks*, *Tagrør*, *Topstar*, *Tormenitil*, *Trævelekrone*, *Vandmynte*, *Vandnavle*, *Vandstjerne* og *Vortebirk*.

I mosestrøget og i det fugtige pilekrat ved Pilkmose Bæk neden for Dyrby Vestergård vokser en stor, tæt bestand af orkideen *Maj-Gøgeurt* (ca. 100 ex.). Desuden *Alm. Mjødurt*, *Alm. Star*, *Bukkeblad*, *Dunbirk*, *Gråpil*, *Gul Fladbælg*, *Hyldebladet Baldrian*, *Jomfruhår*, *Knopsiv*, *Kragefod*, *Kruset Tidsel*, *Kær-Mangeløv*, *Kærsnerre*, *Kærstar*, *Kåltidsel*, *Musevikke*, *Spaghnum-*

mos, Tormenit, Trævlekrone, Vandmynte, Vortebirk. I åbne hedemosestrækninger som Weillings Mose længere nordpå langs bækken vokser *Benbræk, Blåtop, Klokkelyng, Pors, Rundbladet Soldug* og *Smalbladet Kæruld*.

I mosen langs Hestbjerg Bæk vokser *Alm. Mjødurt, Gråpil, Mosebunke* og *Tagrør*.

I mosen langs Bovtrup Bæk er der ellesump, og flora af *Alm. Hvidtjørn, Alm. Mjødurt, Bredbladet Dunhammer, Dunbirk, Eng-Forglemmigej, Engviol, Grenet Pindsvineknop, Gråpil, Knopsiv, Kær-Galtetand, Kærtidse, Rørgræs* og *Stor Nælde*.

Vandløb

I selve Gryde Å vokser *Alm. Vandranunkel, Bredbladet Dunhammer, Bredbladet Mærke, Frøbid, Grenet Pindsvineknop, Høj Sødgræs, Sø-Kogleaks, Svømmende Vandaks* og *Vandstjerne*.

I Hestbjerg Bæk ses bl.a. *Alm. Vandranunkel*.

I Pilkmose Bæk vokser *Svømmende Sumpskærm, Bredbladet Dunhammer* og *Manna-Sødgræs*. I sidegrøfter til bækken ses *Bredbladet Dunhammer, Eng-Forglemmigej* og mosset *Jomfruhår*.

Flora i skov

Bovtrup Egekrat

Det fredede, gamle egekrat *Bovtrup Ege*, beliggende langs Sognstrupvej i terrænets sydkant, har en gammel bevoksning af *Stilkeg*. Egetræerne er lave og krogede, og er således typiske for de ægte, jyske egekrat. Der er tæt bunddække af *Bølget Bunke*, og bundflora består desuden af den regionalt sjældne *Skovjordsbær*, samt *Alm. Engelsød, Alm. Gedeblad, Alm. Gyldenris, Alm. Hvidtjørn, Alm. Kohvede, Alm. Mangeløv, Alm. Røn, Alm. Syre, Blåkløkke, Bævreasp, Djævelsbid, Ene, Gederams, Glat Dueurt, Hedelyng, Håret Frytle, Krybende Hestegræs, Kratfladbælg, Krat-/Skovviol, Krybende Pil, Lund-Rapgræs, Lyngsnerre, Læge-Ærenpris, Majblomst, Pors, Revling, Skov-Galtetand, Skovstjerne, Tormenit, Tveskægget Ærenpris, Tyttebær* og *Tørst*. Fra lokaliteten kendes desuden tidligere fund af den meget sjældne *Alm. Lund-Ranunkel*, samt *Liden Ulvefod, Forskelligbladet Tidsel* og *Bakkestar*, hvoraf de to sidstnævnte ikke er genfundet i undersøgelsen fra 1983. Der foreligger desuden oplysninger om at botaniker E. Worsøe i 1980 fandt den sjældne, lille græsart *Fin Bunke* i Bovtrup Krat (pers. opl. Hans Jørgen Degn, Ringkjøbing Amt, 2003).

Lergrav Plantage i terrænets nordvesthjørne er en ca. 50-årig *Sitkagran*-bevoksning. Den er tæt og ret mørk, og uden bundflora. Langs vestkanten er der en fugtig bræmme med selvsåede buske af *Gråpil*, samt *Gåsepotentil, Krybende Pil* og *Lysesiv*.

Kragelund er en 30-årig Hvidgranplantage. Den er ret lysåben, med bunddække af *Hedelyng, Alm. Kohvede, Alm. Røn, Blåbær, Klokkelyng* og *Bølget Bunke*.

Åhus Plantage er tæt og mørk, og har ingen bundflora. Ned mod ådalen ses ellekrat af *Rødel* og pilekrat af *Gråpil*.

På *Kirke-Møllebakke* ligger den største bevoksning i vestkanten. Det er en ca. 50-årig *Contorta-Fyr*. Den er mørk og tæt, uden bundvegetation.

Hestehave i afd. 5 er en typisk plantet, mørk, ældre nåleskov på gammel hedejord, uden bundvegetation bortset fra på skovveje og små lysninger.

Nord for Hestehave ligger en *egeskov*, plantet i 1950, og ret tæt og mørk. Det er en flot ege- og bøgeskov, med ret krogede stammer, ca. 20-25 cm. i diameter. I bunden er der dække af *Lund-Rapgræs*, *Bidende Ranunkel*, *Alm. Mangeløv*, *Alm. Røn*, *Rødel*, *Tørst*, *Hyld*, *Vortebirk* og *Gråpil*. Omkring skoven står en kulisser af *Rødgran*. Det plejer at være omvendt!

I *plantagen op til skydebanen* vokser der store, gråbrune, uspecifiserede *lungelav* på jorden i en lysning. Der er i øvrigt pilekrat og fugtige partier i nåleplantagen, samt lysninger.

Kocks Plantage består af ca. 40-50 årig *Rødgran*, samt lidt *Contortafyr*. Der er et bunddække af *Krybende Hestegræs*. Ved skovvejen vokser *Engbrandbæger*.

Langs nordkanten af afdeling 6 op mod kasemeområdet er der en lille, lys lund af *Bævreasp*, *Stilkeg*, *Gråpil* og *Røn*, med bundvegetation af *Alm. Kohvede*, *Hedelyng* og *Blåmunke*.

Vorager består især af store *Ær*, men også af en del *Elm*, *Tjøm*, *Poppel*, *Seljerøn*, *Rødgran* (også store) og *Jasmin*. Der er bundvegetation af *Stor Nælde*, *Glat Vejbred*, *Feber-Nellikerod*, *Skvalderkål*, *Kæmpebjørneklo* (enkelte), *Alm. Hundegræs*, *Gråbynke*, *Vild Kørvel*, *Fuglegræs*, *Kæmpepileurt*, *Hvid Stenkløver* og *Alsikkekløver*. Ved Neumünster vokser der gamle *Bøgetræer*, *Æbletræer* og *Hvidpil*.

I "*Birkeskoven*" i sydøstspidsen af afd. 6 er der *porsesump* med vand i nord. *Klokkelyng*, tæt krat af *Gråpil*, *Tyttebær*, *Knopsiv*, *Spaghnummos*. Skoven er tæt, selvsået krat af *Vortebirk* og *Gråpil*, med *Tørst* og *Røn*. I midten er der store træer af *Bævreasp*. Lysninger med *Hedelyng* og *Pors*.

Den lille nåleplantage vest for "Birkeskoven" har blandede bevoksninger af *Lærk*, *Rødgran* m.v. I lysninger vokser *Rød Svingel*, *Rødknæ* og *Digitalis*.

Nålekulturene omkring Hjerterishøj har i *Bjergfyr* bunddække af *Revling*, *Hedelyng*, *Røn*, *Kaprifolie*, *Bølget Bunke*, *Alm. Hvene*, *Krybende Hestegræs*, *Tørst* og *Alm. Kohvede*.

Omkring gården Nr. Harrestrup er der store træer af *Bøg*, *Stilk-Eg*, *Elm*, *Lærk* og *Hæg*. I den gamle have findes stadig enkelte haveplanter.

Den lille plantage i nordenden af afd. 8: er der bunddække af *Alm. Brandbæger*, *Bølget Bunke*, *Fuglegræs*, *Alm. Hyld*, *Røn*, *Butbladet Skræppe*, *Gederams*, *Lyngsnerre*. Der er et nyplantet hegn af især *Rødel* og *Skovfyr*.

Plantage 42, som er gammel *Skovfyr*, *Bjergfyr* og *Østrigsk Fyr*, har åbne partier med *Hedelyng*, *Blåtop* og *Gråpil*.

Sydøst for Skodhøj Dæmning ligger en gammel nåleskov med bunddække af Revling, Tyttebær, Mosebølle, Røn, Stilk-Eg, Klokkeløng, Blåtop, Alm. Kohvede, Hedeløng. Der er krat af Bævreasp.

Ved Brohus er der i nåleskoven skoven bunddække af Majblomst, Hindbær, Fuglegræs og Rød Tvetand.

Stenvad Plantage rummer bevoksninger af Stilk-Eg, Østrigsk Fyr, Bjergfyr og Rødgran. Der er lysåbne partier i nord med Hedeløng, Bølget Bunke m. v. I syd er den lukket og mørk, og kun med Bølget Bunke.

Plantage Syd har bundflora i lysninger og langs veje. Her vokser Hedeløng, Tyttebær, Bølget Bunke, Blåtop og Røn.

Den gamle løvskov i Skf. Thygesens Plantage har bundflora af Majblomst og Krybende Hestegræs.

Levende hegn og krat

De gamle levende hegn af Hvidgran og Contorta-Fyr på øvelsespladsen er gradvist ved at blive udskiftet af nye løvhegn og blandede hegn af overvejende Stilk-Eg, Gråel og Skovfyr.

De selvsåede krat på hede og overdrev består overvejende af Bævreasp, Gråpil eller Bjergfyr.

Den smukke Blågrøn Rose ses hist og her i krat på terrænet.

Sammenfatning af flora

Rødlistearter (arter, hvis status i 1997 er sjælden i Danmark): Fin Bunke (muligvis forsvundet fra Bovtrup Egekrat) og Rosmarinlyng (Gryde Ådal ved Simons Bro).

Gulliste-arter (såkaldte opmærksomhedskrævende arter, på grund af stor tilbagegang): Engblomme (Gryde Ådal), Guldblomme (hede) og Kattefod (hede).

Det kan sammenfattes, at Holstebro Øvelsesplads er klassificeret som en lokalitet af stor botanisk betydning. Af særlig værdi er Gryde Ådal, Stenvad Hede og Bovtrup Egekrat.

Terrænet huser, udover de ovennævnte rødliste- og gullistearter, en række sjældne, halvsjældne eller biotopstypiske arter som *Benbræk*, *Bukkeblad (hængesæk)*, *Langbladet Ranunkel (meget talrig)*, *Maj-Gøgeurt*, *Mose-Troldurt*, *Plettet Gøgeurt (talrig)*, *Pors*, *Rundbladet Soldug*, *Engelsk Visse*, *Klokkelyng*, *Lav Skorsoner*, *Hedemelbærris*, *Liden Fugleklo*, *Bjerg-Perikon*, *Ene*, *Pillestar*, *Smalbladet Timian*, den regionalt sjældne *Skov-Jordbær*, *Mosebølle* og *Tyttebær*.

Desuden tidligere fund af den meget sjældne *Alm. Lund-Ranunkel*, samt *Liden Ulvefod*, *Forskelligbladet Tidsel* og *Bakkestar*.

4.9 Fauna

Pattedyr

Af størst biologisk interesse er forekomsten af det rødlistede pattedyr *Odder*, som findes langs Gryde Å. I 2000 konstateredes fodspor i sandet, samt odderekskrementer på sten, i Gryde Å under Simons Bro. På skrænten ned til Gryde Å, overfor Åhus Plantage, blev der fundet en sandsynlig odderhule, med veksel ned til åen. Den 24. juli 2000 om morgenen så jagtofficer major P.G. Muhs en *Odder* i Gryde Å ved Skodhøj dæmningen. Odder forekommer altså på denne åstrækning, og yngler formentligt i terrænet.

Af andre pattedyr på Holstebro Øvelsesplads træffes *Hare* og *Ræv* almindeligt. I Simons brink er et stort rævegravkompleks. Harebestanden svinger noget, men er generelt på et lavere niveau end tidligere. Jagtstatistikken viser, at Jyske Dragonregiment indtil midt i 1990'erne nedlagde imellem 40 og 50 harer i jagtsæsonen. Dette tal faldt til det halve i den sidste halvdel af 1990'erne, og i 1999 blev der kun nedlagt 11. Typisk ses flere harer i terrænet sent efterår og vinter i takt med at markerne omkring terrænet tømmes for afgrøder. Der ses også harer på græsplænerne mellem bygningerne inde på selve Dragonkasernens område.

Jagtofficer Muhs oplyser desuden, at der er en ret stor og sund bestand af *Råvildt* på terrænet. De færdes især langs Gryde Å. Der nedlægges ca. 10 stk om året.

Kronvildt træffes også overalt på terrænet, men der er ikke en fast stamme. Der er sandsynligvis tale om jævnlige strejfe fra den nærliggende Ølgryde Plantage, hvor der er en fast bestand af *Kronvildt*. Et lille vandhul ved Minimorterbanen i afd. 14 bruges åbenbart som drikkehul, selvom det ligger dybt i terræn, uden udsyn. Ved bredden her fandtes en del spor af såvel *Kronvildt* som *Råvildt* i juli 2000.

Husmår forekommer på terrænet, idet der blev fundet flere fodspor i juli 2000.

Jagtofficer P.G. Muhs oplyser desuden, at der er konstateret en del undslupne *Mink* på terrænet, og at han i løbet af 1999 fangede en halv snes stykker.

Muldvarp er almindeligt forekommende.

Fugle

Holstebro Øvelsesplads blev nøje gennemgået i ynglesæsonen 2000 med henblik på en registrering af områdets fuglefauna. Der blev konstateret 60 arter, heraf den overvejende del som ynglefugle. De fleste er almindelige arter, knyttet til åbne heder, sandmarker, skov eller vådområder. Der blev også registreret enkelte sjældne, halvsjældne eller fåtallige fuglearter.

Det væsentligste fund er en bestand på 3-4 ynglepar af *Stor Tornskade*. Der yngler kun 15-25 par i Danmark, og *Stor Tornskade* er dermed en af Danmarks sjældneste ynglefugle. Den findes kun i tilknytning til store hedeområder i Jylland, og herunder især til tre øvrige, store militære terræner: Borris Skydeterræn, Flyvestation Karup og Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn. Den yngler på store, åbne heder under igangværende tilgroning med spredte træer og buske. Den synes især at være knyttet til overgangszonen mellem hede og plantage. *Stor Tornskade* er på "Rødliste 97" over akut truede fugle i Danmark, og Holstebro Øvelsesplads er en hidtil ukendt ynglelokalitet. Derfor er fundet meget interessant.

Herudover skal især nævnes forekomst af de rødlistede og sjældne arter *Hedelærke* og *Vagtel*, samt de fåtallige ynglefugle *Rødrygget Tornskade*, *Græshoppesanger*, *Vandrikse*, *Skovhornugle*, *Misteldrossel*, *Topmejse*, *Lille Korsnæb* og *Nattergal*.

Holstebro Øvelsesplads var i 1950'erne og formentlig senere, et yngleområde for den nu formentligt uddøde *Urfugl*. I midten af 1950'erne taltes op til 22 spillende urkokke på den store hedeblade centralt i terrænet.

Der er ikke fundet tilgængelige oplysninger i litteraturen om fuglelivet på øvelsespladsen. Området er f.eks. ikke omtalt i Dansk Ornitologisk Forenings landsdækkende registrering af fuglelokaliteter fra 1983, eller dækket ved den tilsvarende, landsdækkende fuglelokalitetsregistrering i årene 1993-95 som en del af projekt "Fuglenes Danmark". Det skyldes først og fremmest, at området normalt er lukket for offentligheden på grund af øvelser.

I det følgende gennemgås fuglelivet på de forskellige naturtyper heder og overdrev, vådområder samt krat og skov.

Fugle på heden og sandmarker

Karakterfuglen på de åbne heder og sandmarker er *Sanglærke*, som høres syngende overalt på heden. Bestanden blev forsøgt optalt, og blev anslået til ca. 85-90 par. Den mindre hyppige *Engpiber* er også knyttet til det helt åbne land. Arten er efterhånden ret fåtallig på indlandslokaliteter, og bestanden blev optalt til 16 par, heraf 4 par på Stenvad Hede og 5 par på den store hedeblade centralt i terrænet. *Agerhøne* er også en udpræget åbentlandsfugl. Den er ifølge Jagtofficer P.G. Muhs næsten forsvundet fra terrænet, sammen med *Fasan*. Der blev i 2000 under Skov- og Naturstyrelsens gennemgang truffet 1 par *Agerhøns* i nordvesthjørnet af terrænet ved Hestbjergvej, som det eneste sted, og der blev kun hørt 3 *Fasaner*, heraf 1 kok i Åhus Plantage.

Bomlærke blev slet ikke registreret.

En lokal ornitholog, Egon Østergaard, Aulum, fandt den 16.-17. juli 1999 en spillende *Vagtel* nord for Gryde Å ved Simonstrup Bro. *Vagtel* findes på store, åbne græsklædte arealer, og er en sjælden fugl i Danmark. *Tårnfalk* søger føde på de åbne arealer, og yngler med 2 par på terrænet, heraf det ene par i skoven på Kirkemøllebakke og det andet par i den opsatte falkekasse ved gården Simonstrup. *Vibe* er en vadefugl, som træffes i det åbne terræn i kort vegetation. Der blev blot registreret 2 ynglepar, dels i den vestlige del af Harresletten, dels på morterbanen helt i sydspidsen af terrænet.

Den fåtallige *Rødrygget Tornskade* er knyttet til åbne, tørre arealer med buske og krat, men ofte nær vådområder, hvor den kan fange insekter. Der blev registreret 4 par på terrænet, langs Gryde Å dalen. Den sjældne og rødlistede *Hedelærke* blev fundet med et enkelt par på hedearealerne ved Brohus.

Den sjældne *Natravn* blev forgæves eftersøgt både i ynglesæsonen 1999 og 2000 overalt på terrænet, og det kan med ret stor sikkerhed siges, at den ikke forekommer i området.

Mere almindelige fuglearter som blev registreret på Holstebro Øvelsesplads, og som er knyttet til det åbne land med spredte krat som levested, er følgende (med ca. antal registrerede par angivet i parentes): *Gulspurv* (51), *Skovpiber* (59), *Tornirisk* (12), *Tornsanger* (34), *Grønirisk* (15), *Gråsisken* (32), *Hvid Vipstjert* (3), *Løvsanger* (56) og *Fasan* (3). I lufrummet over terrænet ses *Mursejler*.

Hedebladerne på Holstebro Øvelsesplads var tidligere et kendt område for den sagnomspundne *Urfugl*, som nu må anses for værende uddød i Danmark. Fra en beskrivelse fra 1950'erne om bl.a. jagten på øvelsesområdet ved Holstebro skriver forfatteren A. Rubæk-Nielsen: "*En særlig oplevelse var det, at stå tidligt op og tage ud til urfuglenes spillepladser, der var især et par store spillepladser på den gamle flyveplads mellem Harrestrup og Dyrby Vestergård,*

hvor indtil 22 spillende urkokke er blevet observeret. Et sådant skuespil var rigeligt morgensøvnen værd."

Fugle i skov og krat

Fuglelivet er alsidigt i de mange krat og småskove spredt ud på øvelsespladsen. I den gamle egeskov Bovtrup Ege yngler hulerugere som *Stor Flagspætte*, *Topmejse*, *Musvit*, *Blåmejse* og *Grå Fluesnapper*. I de tætte nåleskove yngler *Skovhornugle*. Ornitolog Egon Østergaard optalte 4 ungekuld af *Skovhornugle* hørt fra Hestbjergvejen og Sognstrupvej i juli 1999. Andre nåleskovsfugle er *Misteldrossel* (7 par), *Sortmejse*, *Topmejse* (5 par), *Lille Korsnæb* (1 par i Kocks Plantage) og *Fuglekonge* (3 par).

Den sjældne *Duehøg* blev set en enkelt gang, og yngler muligvis med et enkelt par i en af skovene. Der yngler 4 par *Musvåger* på terrænet, bl.a. i Kock's Plantage og Skf. Thygesens Plantage, og de ses næsten konstant søge efter mus ude over de store, åbne vidder.

Almindelige fuglearter i skov og krat på terrænet er *Ringdue*, *Stor Flagspætte* (7 par), *Solsort*, *Sangdrossel*, *Munk*, *Havesanger*, *Gærdesanger*, *Gransanger*, *Rødhals*, *Jernspurv*, *Gærdesmutte*, *Grå Fluesnapper* (5 par), *Sortmejse*, *Musvit*, *Blåmejse*, *Husskade*, *Krage*, *Skovskade*, *Bogfinke* og *Stillits* (2 par).

Fugle i vådområder

Terrænet er fattigt på vådområder, idet der som nævnt kun er ganske få søer. De væsentligste vådområder er derfor selve åerne og sumpene i den brede Gryde Ådal. I den store Bovtrup Sø yngler *Gravand* (1 par med unger i 2000) og *Gråand* (3 par). En *Hvinand* hun opholdt sig i søen i juli 2000, men der er næppe tale om en ynglefugl.

I PMV-søen sås i juli 2000 en *Gråand*-hun med et sent kuld på 8 småællinger.

I Gryde Å yngler *Blishøne* (1 par), og i sumpene langs åen yngler *Vandrikse* (1 par), *Gøg* (5 par), *Rørspurv* (20 par), *Rørsanger* (2 par), *Bynkefugl* (3 par), den fåtallige *Græshoppesanger* (1 par) samt *Nattergal* (1 par), som er en ret sjælden fugl i denne egn af landet.

Fiskehejre raster almindeligt langs åen, men den yngler ikke på terrænet. *Svaleklire* ses raste under sommertrækket ved de små søer.

Landsvale og *Bysvale* søger føde langs åerne og over søer og vandhuller, og yngler med adskillige par på militære bygninger, under broer eller på nærliggende gårde. *Bysvale* yngler bl.a. på dambrugsbygninger ved Simonstrup. *Digesvaler* søger føde over Bovtrup Sø, og har muligvis en koloni i nærheden uden for terrænet.

Fuglelivet på kaserneområdet

Pa Dragonkasernen er arealeme omkring bygningerne mest velplejede græsplæner, og spredte alletræer. Af dyr og fugle sås *Landsvale*, *Bysvale* (yngler på flere bygninger, bl.a. Depot 6), *Skovspurv*, *Tornirisk*, *Grønirisk*, *Hvid Vipstjert*, *Sumpmejse*, *Musvit*, *Solsort*, *Sangdrossel* og *Krage*.

Krybdyr og Padder

I henhold til Kåre Fogs felthåndbog "Nordens padder og krybdyr" fra 1997 er følgende padde- og krybdyrarter udbredt i den egn, som Holstebro Øvelsesplads er beliggende i: Lille Vandsalamander, Skrubtudse, Butsnudet Frø, Spidssnudet Frø, Almindeligt Firben, Stålorrm, Snog og Hugorm. Dermed er det en ret artsfattig egn hvad angår disse to dyregrupper.

Det har iøvrigt ikke været muligt at finde særlige oplysninger i litteraturen om krybdyr- og paddefaunaen på terrænet. Det er Skov- og Naturstyrelsens indtryk, at området ikke har været undersøgt specielt med henblik herpå.

Under Skov- og Naturstyrelsens gennemgang af terrænet i juli 2000 blev der truffet *Almindeligt Firben* på heden, samt kvækkende *Butsnudet Frø* ved Sindshvile Krat.

Jagtofficer major P.G. Muhs oplyser, at han den 26. juli 2000 på vejen ved Bovtrup så en to-talt sort *Hugorm* på ca. 70 cm. længde. De karakteristiske zigzagstriber kunne erkendes gennem det sorte.

Yderligere undersøgelser af padde- og krybdyrfaunaen ville være ønskelig.

Dagsommerfugle

I forbindelse med den biologiske feltregistrering i 2000 på Holstebro Øvelsesplads blev der noteret ned hvad der forekom af dagsommerfuglearter.

Herudover blev området dækket i de første år af 1990'erne som led i et storstilet projekt, kaldet Atlasprojektet Danmarks Dagsommerfugle.

På Holstebro Øvelsesplads blev der i forbindelse med Skov- og Naturstyrelsens egen registrering i 2000 fundet følgende arter: *Stor Bredpande*, *Skråstreg-Bredpande*, *Stregbredpande*, *Aurora*, *Stor Kålsommerfugl*, *Grønåret Kålsommerfugl*, *Citronsommerfugl*, *Admiral*, *Tidsel-fugl*, *Sortåret Hvidvinge*, *Markperlemorssommerfugl (talrig)*, *Brunlig Perlemorssommerfugl*, *Sandrandøje*, *Græsråndøje*, *Engråndøje*, *Okkergul Råndøje*, *Dukat-Ildfugl*, *Violetrandet Ildfugl*, *Engblåfugl*, *Isblåfugl*, *Foranderlig Blåfugl* og *Dværngblåfugl*.

I disse arter skal særligt fremhæves *Markperlemorssommerfugl* og *Violetrandet Ildfugl*, som begge er klassificeret som "sårbare" (V = "Vulnerable") på den danske røde liste over sjældne dyr og planter. Specielt *Markperlemorssommerfugl* blev fundet i stort tal. Den er knyttet til heder og overdrev som levested. Derfor har de store hedearealer og gamle, blomsterrige, ugødede sandmarker på Holstebro Øvelsesplads en meget stor betydning som levested for denne truede sommerfugl. *Violetrandet Ildfugl* findes i Gryde Ådal på de fugtige enge. Holstebro Øvelsesplads er dermed en vigtig lokalitet for flere truede dagsommerfuglearter.

Den prægtige Isblåfugl lever på fugige græsarealer på Holstebro Øvelsesplads

Markperlemorssommerfuglen findes i stort tal på tørre heder og sandmarker på Holstebro Øvelsesplads. Det er en rødlistet art i Danmark, i truselskategorien "sårbar". Her ses to sommerfugle i parring.

Andre insekter

Af særlig interesse skal fremhæves den meget artsrige invertebratfauna i Gryde Å. Ringkjøbing Amt oplyser, at faunan er domineret af et stort antal rentvandskrævende arter, hvoraf flere er medtaget på Rød- eller Gullisten. Det drejer sig om døgnfluen *Baetis niger*, slørvingen *Nemoura avicularis*, guldsmeden *Cordulegaster boltoni*, og endelig vårfluerne : *Ceratopsyche silfvenii* og *Odontocerum albicorne*. De to vårfluer er meget sjældne på landsplan og er kun kendt fra ganske få lokaliteter. *Ceratopsyche silfvenii* er fra Ringkjøbing Amt kendt fra 3 lokaliteter, hvor bestanden i Gryde Å nok er at betragte som den største og mest stabile. *Odontocerum albicorne* er fra Ringkjøbing Amt kun kendt fra dette ene vandløb, og her kun på en kort strækning ved Simonstrup Bro. Den meget fine og artsrige invertebratfauna i Gryde Å på denne strækning skyldes den på alle områder meget fine vandløbskvalitet. Faunaklassen bedømmes til 7 (særlig god biologisk vandløbskvalitet).

De fine fysiske forhold på den A-målsatte del betyder også, at vandløbets fiskebestand her er tilfredsstillende.

Af andre insekter på terrænet sås bl.a. sommerfuglene *Fempletet Køllesværmer* og *Grøn Køllesværmer*.

Desuden sås en del ubestemte guldsmede i form af *Libeller* (bl.a. *Blå Libel*) og *vandnymfer* ved vandhuller.

I plantagerne er der mange myretuer af *Rød Skovmyre*.

En mere detaljeret, systematisk undersøgelse af insektlivet på Holstebro Øvelsesplads ville være ønskelig.

Sammenfatning af fauna

Faunamæssigt har Holstebro Øvelsesplads national betydning, både hvad angår pattedyr, fugle og insekter.

Terrænet rummer Danmarks sjældneste pattedyr, den rødlistede Odder, som findes i Gryde Å. Det er muligt, at den endda yngler på denne strækning, da den ses regelmæssigt ved åen.

Holstebro har et rigt fugleliv. Der er registreret 60 fuglearter på terrænet, heraf de fleste ynglefugle. Af national, ornitologisk betydning er fundet af en bestand på 3-4 ynglepar af *Stor Tornskade* (se forsidebilledet) i forbindelse med udarbejdelsen af drifts- og plejeplanen i 2000 og 2001. Der yngler kun 15-25 par af denne fugl i Danmark, og Stor Tornskade er dermed en af Danmarks sjældneste ynglefugle. Den findes kun i tilknytning til store hedeområder i Jylland, og herunder især til tre øvrige, store militære terræner: Borris Skydeterræn, Flyvestation Karup og Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn. Stor Tornskade er på "Rødliste 97" over akut truede fugle i Danmark, og Holstebro Øvelsesplads er en hidtil ukendt ynglelokalitet. Derfor er fundet meget interessant.

Herudover skal især nævnes yngleforekomst af de rødlistede og sjældne fuglearter *Hedelærke* og *Vagtel*, samt de fåtallige ynglefugle *Rødrygget Tornskade*, *Græshoppesanger*, *Vandrikse*, *Skovhornugle*, *Misteldrossel*, *Topmejs*, *Lille Korsnæb* og *Nattergal*.

Som insektlokalitet udmærker Holstebro Øvelsesplads sig som levested for en række sjældne vandløbsinsekter i den meget rene og højt målsatte Gryde Å. Her findes et stort antal rent-

vandskrævende arter, hvoraf flere er medtaget på Rød- eller Gullisten. Det drejer sig om døgnfluen *Baetis niger*, slørvingen *Nemoura avicularis*, guldsmeden *Cordulegaster boltoni*, og endelig vårfluerne: *Ceratopsyche silfvenii* og *Odontocerum albicorne*. De to vårfluer er meget sjældne på landsplan og er kun kendt fra ganske få lokaliteter. *Ceratopsyche silfvenii* er fra Ringkjøbing Amt kendt fra 3 lokaliteter, hvor bestanden i Gryde Å nok er at betragte som den største og mest stabile. *Odontocerum albicorne* er fra Ringkjøbing Amt kun kendt fra dette ene vandløb, og her kun på en kort strækning ved Simonstrup Bro. Den meget fine og artsrige invertebratfauna i Gryde Å på denne strækning skyldes den på alle områder meget fine vandløbskvalitet. Faunaklassen bedømmes til 7 (særdeles god biologisk vandløbskvalitet).

Holstebro Øvelsesplads er også en vigtig lokalitet for flere truede dagsommerfuglearter. Særligt skal fremhæves *Markperlemorssommerfugl* og *Violetrandet Ildfugl*, som begge er klassificeret som "sårbare" (V = "Vulnerable") på den danske røde liste over sjældne dyr og planter. Specielt *Markperlemorssommerfugl* findes i stort tal. Den er knyttet til heder og overdrev som levested. Derfor har de store hedearealer og gamle, blomsterrige, ugødede sandmarker på Holstebro Øvelsesplads en meget stor betydning som levested for denne truede sommerfugl. *Violetrandet Ildfugl* findes i Gryde Ådal på de fugtige enge.

4.10 Kulturhistoriske interesser

På Holstebro Øvelsesplads findes der 26 gravhøje, fredede og beskyttede efter Naturbeskyttelsesloven.

§ 12 i Naturbeskyttelsesloven fortæller, at der ikke må foretages ændringer af det fredede fortidsminde. Det vil sige, at der for eksempel ikke må graves i højene eller køres på dem, så det giver spor eller skader.

§ 13 siger, at fortidsminderne omkring sig har en beskyttelseszone på 2 m, inden for hvilken der ikke må laves jordbehandling, gødes eller plantes. Men andre ord: Betragt både gravhøjen og en cirkel på 2 m omkring den som fredet.

Det er Kulturarvsstyrelsens Fortidsmindekontor, Slotsholmsgade 1, 1216 København K (under Kulturministeriet), som administrerer disse paragraffer i Naturbeskyttelsesloven.

§ 18 siger, at gravhøjene også er omgivet af en 100 m beskyttelseslinie, inden for hvilken der ikke må foretages ændringer af terrænet. Der må for eksempel ikke bygges eller opstilles campingvogne og lignende uden en forudgående dispensation (§ 65).

De skydeskiver, der er set opstillet ved gravhøjene i afd. 3, er - selv om de er flytbare - ikke i overtrædelse med § 18, med mindre der er søgt og opnået en dispensation.

Dispensationer fra § 18 i Naturbeskyttelsesloven søges hos amtet.

Der er ikke observeret sten- eller jorddiger i terrænet. Men hvis de findes, er de omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 4. Alle diger på statsejede arealer er omfattet af beskyttelsen, som siger, at sten- og jorddigers tilstand ikke må ændres. Det er amtet, som administrerer bestemmelsen.

Foruden de 26 fredede gravhøje findes der 52 lokaliteter på området, som dækker over bopladslag, løsfund eller overpløjede og nu helt bortpløjede gravhøje. Alle disse lokaliteter er opregnet i Det Kulturhistoriske Centralregister under Kulturarvsstyrelsen (tidligere Nationalmuseet).

Fortidsminderne i Danmark blev registreret i slutningen af 1800- og begyndelsen af 1900-tallet, og det viste sig, at en stor del af dem allerede var blevet ødelagt ved den intensive opdyrkning af agerlandet, som dengang fandt sted. På landsplan var det op imod tre fjerdedele, men her på øvelsesterrænet altså 52 lokaliteter, eller nær to tredjedele, der er gået til. Det voldsomme svind i kulturarven ophørte først omkring 1937, hvor Naturfredningsloven også kom til at omfatte fredning af fortidsminderne.

Det er næppe kun de mindste gravhøje, der er gået til først, så vi nu kun har de største tilbage. Det forholder sig snarere sådan, at det er højene - store så vel som små - på den dårligste agerjord, vi har tilbage.

De 52 lokaliteter er ikke fredet efter Naturbeskyttelsesloven, men beskyttet efter museumsloven. Vær opmærksom på denne lovs § 27, som siger, at al arbejde skal standses, hvis man støder på oldsager.

Denne bestemmelse gælder overalt. Men vær ekstra opmærksom på de i forvejen kendte lokaliteter, fordi det er sandsynligt, at man her vil støde på oldsager i jorden under pløjelaget. Vær derfor altid opmærksom på disse lokaliteter og hav kontakt med det lokale museum, hvis der skal foretages byggeri eller gravning på eller i nærheden af disse steder.

Der henvises til den fulde ordlyd i naturbeskyttelsesloven og museumsloven.

De i alt 78 lokaliteter der er registreret i området, vidner om en stor aktivitet allerede i oldtiden.

De fund der er gjort, og de udgravninger som er foretaget, gør det troværdigt at antage, at der er tale om det bondestenalderfolk, som betegnes "Enkeltgravsfolket".

Enkeltgravsfolket var et nomadefolk, som levede af kvæg, får og geder. Navnet har de fået efter den måde, de begravde deres døde på: Et enkelt menneske i hver grav. Men altså ikke nødvendigvis kun en grav i hver høj. Der kan sagtens være adskillige enkeltgrave oven på hinanden i én høj, hvorved højen blot er blevet større.

Navnet "enkeltgrav" står i modsætning til gravskikken hos de bofaste agerbrugere - de folk som byggede dysserne og jættestuerne. Disse stenkamrene brugte de som fællesgrave generation efter generation i adskillige århundreder.

Om de to gravskikke viser, at der er tale om to helt forskellige folkeslag, eller blot er et udtryk for to helt forskellige former for levevis, er de lærde stadig uenige om. Men det er nogenlunde sikkert, at stengravene er bygget fra omkring 3500 til omkring år 3000 før vor tidsregning, og er anvendt i resten af bondestenalderen, og at enkeltgravskulturens gravhøje dateres til 2800 til 2400 før vor tidsregning.

Og som nævnt er det gravhøje fra enkeltgravskulturen, der findes på Holstebro Øvelsesplads.

Svindet i vor kulturarv har altså været stor, og der er derfor god grund til at passe særdeles godt på det, vi har tilbage.

På 7 af gravhøjene ses der en lille, fint tilhugget granitsten, med en krone samt bogstaverne FM indhugget. FM står for ”Fredet MInde”. Stenene blev sat op på fortidsminder i en periode omkring år 1900, i forbindelse med Nationalmuseets registreringsrejse af landet, på fortidsminder som ejerne frivilligt lod frede. Til gengæld fik ejerne - og i dette tilfælde er der tale om gårdejer Anders Kristensen, Peder Chr. Henriksen, Anton Nielsen og Mogens Chr. Eskildsen - et fint diplom fra Nationalmuseet.

Opsætningen af fredningssten ophørte samtidig med loven i 1937, men selv i dag kan man støde på folk som mener, at kun de gravhøje med en fredningssten på er fredede. Deri tager de ganske fejl, og i dag er selve fredningsstenen også så gammel, at betragte som et fredet fortidsminde.

De 26 fredede fortidsminder er afsat på kortet med en signatur og et fredningsnummer. Farven for de fredede fortidsminder er grøn.

Fredningsnummeret består af det målebordsblad nummer (gammelt kortværk i 1:20000) som fortidsmindet ligger på, og et løbenummer inden for dette målebordsblad. På terrænet findes følgende:

2104: 7 – 13. (I alt 7 stk.).

2204: 1 - 3, 50 - 63 samt 114 og 115. (I alt 19 stk.).

De 52 anlæg fra Det Kulturhistoriske Centralregister er markeret med en cirkel og et sb. nummer. Markeringerne er røde.

”Sb.” står for Sognebeskrivelse - en beskrivelse af alle arkæologiske forekomster, sogn for sogn. Nummeret er et løbenummer inden for hvert sogn. Sb. nr. 60 giver således ingen mening uden samtidig at opgive sognets navn. Se senere.

Sammen med kortet er der udarbejdet et katalog over samtlige anlæg. Kataloget, der indgår som bilag 7 bagest i denne plan, er ordnet efter afd. nr., fr. nr. og sb. nr. Der findes en beskrivelse af hvert enkelt anlæg, og navnene på sognene er nævnt ved hvert enkelt sb. nr. Yderst til højre i kataloget er der en kolonne med bemærkninger til, hvad der skal gøres ved det enkelte fortidsminde.

Gravhøje bør altid ligge hen med en slidstærk overflade af græs eller lyng, uden slørende opvækst og uden træer. Træerne vil nemlig kunne anrette skader, hvis de væltede, og slørende opvækst gør det svært, umiddelbart at erkende, især små høje.

Træer uden for højenes 2 m zone i det åbne land medvirker til at markere især de lave høje, og må anses for en fordel i øvelsesterrænet.

Tilstanden for langt de fleste højes vedkommende anses for at være flot og i orden. Enkelte ting skal der dog foretages. Se nærmere herom i kataloget.

I øvelsesterrænet her, med mange kampvogne, er det yderst vigtigt, at alle højene er tydeligt markeret med mærkepæle. Højene er runde, så 4 mærkepæle anses ikke for tilstrækkeligt. Mindst 6 pæle skal der til - og evt. flere ved store høje - i en cirkel mindst 2 m uden for højfoden.

Langt de fleste høje er godt afmærkede, men visse steder skal afmærkningen forbedres og suppleres. Se nærmere herom i kataloget.

Ved høj 2204:63 (og 62) er det stærkt ønskeligt, at det lille kørespor syd om højen(ene) lukkes, da kørslen der, stedse gnaver sig tættere og tættere på gravhøjen. Terrænet, hvor sporet har gnavet sig ned, bør retableres, og al videre kørsel her, skal ophøre.

Afmærkningen skal tydeligt vise hvor der må og hvor der ikke må køres. Skal der observeres fra toppen af en gravhøj, skal det foregå til fods og ikke i bil. På det flade område i afd. 3 - især ved højene 2204:56 og 57 - køres der temmelig tæt på højene. Markeringerne her er yderst vigtige.

Der henvises, som nævnt, til bemærkningerne i kataloget, men det skal understreges, at fortidsminderne på øvelsesterrænet stort set har det rigtig godt. Ros til Jyske Dragonregiment og Holstebro Kaserne for det.

5 Øvelsespladsens nuværende militære anvendelse

5.1. Overordnede principper

Holstebro Øvelsesplads forvaltes af Jydske Dragonregiment, og anvendes dels af de til Holstebro Garnison hørende enheder samt Hjemmeværnsdistrikt 21, Holstebro Luftmeldekorps, Holstebro Politi, Hærens skoler og andre garnisoner i nærområdet samt civile klubber. Herudover anvendes øvelsesterrænet til gennemførelse af større øvelser ledet af brigader.

Med henblik på uddannelse af soldater til Jydske Dragonregiment anvendes Holstebro Øvelsesplads til øvelser for både panserkøretøjer og infanteri. Området rummer endvidere en række faciliteter i form af skydebaner, minimortèrbane, sprængningsområder, kamp- vognsmini-bane, standplads for skydning med pansret maskinkanon, laserafstandsbane for kampvogne, håndgranatbane samt feltforhindringsbane.

Der kan gennemføres øvelser i et omfang til og med afdelingsramme (d.v.s. bataljonsstørrelse).

Holstebro Øvelsesplads benyttes meget intensivt, idet der afholdes øvelser af forskellig karakter i hele terrænet, i princippet på alle hverdage hele året igennem, ofte også i natte-timerne. I weekenderne benyttes terrænet navnlig af hjemmeværnet.

Øvelsesvirksomhed foregår generelt over hele terrænet. Kørsel med bælte køretøjer foregår primært nord for den øst-vestgående asfalterede vej mellem Nr. Felding og Hestbjerg samt øst for den asfalterede vej nord-syd mellem Ringkøbingvej og Hestbjerg, men de øvrige dele af terrænet benyttes også.

Også i sommerperioden JUN/JUL må der forventes et vist - om end svagere - pres på øvelsesterrænet, idet der hele året vil være værnepligtige med forskellig indkaldelses- tidspunkt til uddannelse ved regimentet.

Terræntildeling til øvelser forestås af Jydske Dragonregiment, idet værnepligtsenheder har til-delt den nordlige del af øvelsespladsen fast til uddannelse (område A, B og C). Ved be-handling af indkomne ønsker har regimentet opstillet følgende retningsgivende prioritering: Der gives første prioritet til uddannelse af mønstrede enheder – primært lokale enheder. Anden prioritet gives til enhedsuddannelse af enheder til international tjeneste. Tredje prio-ritet giver til enhedsuddannelse af lokale enheder. Fjerde prioritet gives til anden uddan-nelse ved lokalt garnisonerede enheder. Femte prioritet gives til uddannelse fra eksterne enheder og andre værn, og laveste prioritet gives til ikke-militære aktiviteter.

5.2. Gældende bestemmelser og restriktioner

Nedenstående bestemmelser og restriktioner er udfærdiget i JUL 1998 og indgår i Jydske Dragonregiments ”Blivende bestemmelser for terrænets brug” (BB-TN/GK-HO).

1. Tilhørsforhold

Øvelsespladsen administreres af Jydske Dragonregiment, hvorfor alle konstaterede uregelmæssigheder, uorden, uvedkommende færdsel m.v. indberettes hertil.

Plantagearealerne på øvelsespladsen er under tilsyn af Det Danske Hedeselskab, og ansatte herfra har uhindret adgang til at færdes i skovarealerne.

2. Udstrækning/afmærkning af øvelsespladsen

Terrænet er afmærket, jfr. forsvarrets bestemmelser.

3. Offentlige veje

Der er to offentlige veje som går gennem øvelsespladsen. Hestbjergvej (fra Hestbjerg til Ringkøbingvej) og Sognstrupvej (fra Nr. Felding til Hestbjerg).

4. Bestemmelser for brug af øvelsespladsen

a. Gravning

Der må i princippet graves over alt på øvelsespladsen. Maskinggravning aftales i hvert enkelt tilfælde med regimentet. Det er forbudt at grave skyttehuller nærmere end 5 meter fra træer og arealer med beplantning. For hele terrænet gælder, at gravearbejder, pigtråds- hegn m.v. skal – såfremt særlig tilladelse ikke er givet – sløjfes senest 3 dage efter fuldførelsen/endt brug.

Restriktioner for kørsel med hjul- og bæltekøretøjer findes bestemmelser i regimentets ”Blivende bestemmelser for terrænets brug” (BB-TN/GK-HO). Herudover henvises til pkt. d.

b. Bestemmelser for plantagearealerne

Generelt om plantagerne

En væsentlig del af beplantningerne på øvelsespladsen er fredskov.

Forsvarets Bygningstjeneste har indtil primo 2002 været overordnet og økonomisk ansvarlig for driften af fredskovområderne.

Gennemførelse af de forstmæssige aktiviteter har fundet sted ved at Forsvarets Bygningstjeneste og Hedeselskabet, sidstnævnte som rådgiver og entreprenør, på årlige skovmøder med regimentet har fremlagt forslag til kommende aktiviteter på skovområdet. Forslagene er derefter blevet drøftet og gennemført i nært samarbejde med regimentet.

Efter 2002 har regimentet selv overtaget ansvaret for skovdriften med foreløbig Hedeselskabet som faglig rådgiver og entreprenør.

Særlige bestemmelser for anvendelse af plantager til uddannelse.

Plantagerne må anvendes til militære uddannelsesformål, herunder må der foretages bivuakering, indrettes stillinger og etableres de nødvendige gravearbejder i tilslutning hertil for at tilgodese uddannelseskravene.

I forbindelse med den ovenanførte anvendelse, skal gravebestemmelserne i punkt 4. a. ovenfor efterleves.

I øvrigt er det forbudt at

- beskadige træer ved skæring i bark, islagning af søm og lignende,
- afskære/afklippe grene af træer og buske,
- ophugge, opgrave eller oprykke træer og buske.

Har enhederne behov for sløringsmateriale vil dette kunne blive anvist af Jydske Dragonregiment. Under kørsel i plantagerne skal eksisterende spor anvendes og der skal udvises størst muligt hensyn over for beplantningen for at undgå bark-afskrab og beskadigelse af rødder (sidstnævnte navnlig bælte køretøjer).

Al afmærkning med minestrimmel o.l. skal fjernes når det enkelte uddannelsesforløb er afsluttet.

c. Øvelser i terrænkørsel

Øvelser i terrænkørsel kan foregå på hele øvelsespladsen. Dog må terrænkørsel på ”Grushøje” og ”Simons Brink” kun foregå i eksisterende spor.

d. Færdsel på øvelsespladsen

Kørsel. Kørsel med bælte køretøjer må kun ske uden for de anlagte og afskiltede grusveje, bortset fra Betonvejen som er særligt befæstet til bælte køretøjer, og benyttes som forbindelsesvej mellem terrænet og kaserneområdet. Kørsel med bælte køretøjer er endvidere forbudt i plantagerne udenfor de fast anlagte spor.

De anlagte veje på øvelsespladsen er forbeholdt hjulkøretøjer.

e. Sprængninger på øvelsespladsen

Der må foretages sprængninger på hele øvelsespladsen, dog ikke uden særlig tilladelse i områderne A, B og C jf. kort over Holstebro Øvelsesplads. Enhederne som skal sprænge på øvelsespladsen, vil få anvist et sprængningsområde af Jydske Dragonregiment, idet øvelsespladsen er inddelt i sprængningsområde I-VI. Der må maksimalt sprænges med sprænglegemer op til 200g.

f. Hjemmeværnets brug af øvelsespladsen

Enheder af hjemmeværnet kan normalt anvende Holstebro Øvelsesplads i perioder hvor anden militær aktivitet ikke foregår.

Uddannelse af hjemmeværnets hundeførere gennemføres primært på et trekantareal sydvest for Hestbjerg Dæmning.

Hjemmeværnsdistrikt 21 i Holstebro koordinerer alle hjemmeværnsenheders anvendelse af øvelsespladsen, og foretager anmeldelse til Jydske Dragonregiment senest 4 uger inden aktivitetens påbegyndelse.

g. Særlige anlæg

Der forefindes særlige bestemmelser/instrukser for benyttelse af følgende anlæg på øvelsespladsen:

- Skydebaneanlæg
- Håndgranatbane
- Minimortèrbane
- Miniaturepansermålsbane
- Laserafstandsbane for kampvogne
- Diverse kulisser
- Observationsstade

h. Fordeling af øvelsesplads m.v.

Jydske Dragonregiment gennemfører kvartalsvis en fordeling af øvelsespladsen med diverse faciliteter efter forhandling med berørte enheder/myndigheder.

5.3. Beskrivelse af uddannelses- og øvelsesfaciliteter

Holstebro Øvelsesplads rummer følgende uddannelses- og øvelsesfaciliteter:

Skydebaner

Skydebaneanlægget er beliggende på Galgebakken umiddelbart sydvest for Holstebro Kaserne.

Anlægget består af:

- En 300 meter langdistancebane
- En 30 meter kortdistancebane
- En 25 meter pistolbane.

Minimortèrbane

Regimentet har etableret en minimortèrbane 600 meter syd for St. Bovtrup på øvelsespladsens sydligste afgrænsning. Banen er etableret med et antal kulisser i faste opstillinger.

Håndgranatbane

Håndgranatbanen er etableret 400 meter vest for Sindshvile.

Miniaturepansermålsbane

Miniaturepansermålsbanen er etableret på Galgebakken 200 meter syd for kasernen. Banen er med pansermålssimulator og godkendt til instruktionsskydning for kampvogne med instruktionsgevær M/52 og instruktionsgevær M/67 og M/85 til 84 mm dysekanon M/79 og M/85.

Feltforhindringsbane

Feltforhindringsbanen som er etableret syd for Vestre Plantage på Galgebakken, er ikke nogen egentlig bane, men består af et antal forhindringer såsom klippevæg, træbomme, lav trådføring af glat tråd samt væg m. vinduer til kast med blind håndgranat.

Anlagte spor for bælte køretøjer

Der er i terrænet anlagt et antal spor samt et antal overkørsler over offentlig vej til brug for bælte køretøjer.

Observationsstade

På toppen af Grushøje ved Hestbjergvej nord for Dyrby Vestergård er placeret et observationsstade af sandsække, med tårn.

Delingskampstilling

Der er igangsat etablering af en delingskampstilling i området mellem Pilkmose Bæk, Vestre Plantage og Kirke Mølle Bakke.

Delingskampstilling med overdækkede skyttehuller på heden nord for Kirkemøllebakke.

6 Forsvarets nuværende drift og pleje af terrænet

Terrænvedligeholdelse, bevoksninger

Den nuværende drift er baseret på, at terrænet i 1980-erne fremstod meget nedslidt og at de gamle nåletræsbevoksninger, som hovedsagelig bestod af mindre bjergfyrplantager og hvidgranhegn, efterhånden var udlevede.

Tidligere plejeforanstaltninger var sporadiske og præget af yderst sparsomme midler og resultaterne var derfor tilsvarende begrænsede og kunne ikke matche den kraftige nedslidning efter øvelsesaktiviteterne.

I slutningen af firserne blev der påbegyndt en omlægning fra ensartede monokulturer af nåletræsarter til skovområder med en blanding af nåle- og løvtræer - primært eg. Dette skete ved at skærmstille de ældre nåletræskulturer hvor dette var muligt.

Plejen har desuden været opdelt i:

- rydning eller plantning ved siden af forældede hvidgranhegn også med i hovedsagen løvtræ,
- nyplantning af 5 - 10 rækker løvtræhegn langs øvelsesterrænets grænser og endelig
- etablering af enkelte nye plantager og hegn placeret under hensyntagen til terrænets militære brug.

Der er i begyndelsen af perioden med renovering ved Ringkøbing Amt ansøgt om tilladelse (tilkendegivelse) til placering af nye beplantninger.

Forbud mod etablering er anset angivet for

- arealer langs vandløb,
- i forbindelse med lyngarealer og
- en strækning langs terrænets nordgrænse ud mod Ringkøbingvej.

Disse retningslinier har været anvendt som rettesnor i hele renoveringsarbejdet.

Status er i dag, at alle større renoveringer af gamle plantager og hegn anses at være gennemført og hovedvægten fremover forventes at være vedligeholdelse af de etablerede hegn og plantager. Større nyplantningsarbejder forventes fremover i hovedsagen at blive aktuel i forbindelse med renafdrifter af bestående bevoksninger.

Forslag til skovplan fra februar 2002

I løbet af 2001 blev en plan for naturnær drift af fredskovområderne på Holstebro Øvelsesplads udarbejdet og endeligt vedtaget på et møde den 8. februar 2002 mellem regimentet, Forsvarets Bygningstjeneste og Hedeselskabet. På mødet blev nedenstående opgavebeskrivelse formuleret. De angivne afdelingsnumre svarer til afdelingerne på grundkortet (bilag 1).

Afdeling 1:

- A) Nåleskovsdelen konverteres til egebeplantning i løbet af 3-5 år.
- B) Nåletræsarealer konverteres til blandet løv/nål i løbet af 3-5 år.
- C) Naturnær vedligeholdelse.

Afdeling 2:

- A) Området konverteres til blandet løv/nål i løbet af 3-5 år.
- B) Det sidste ældre rødgran færdigkonverteres til SGR/LÆR i år
- C) Naturnær vedligeholdelse
- D) Naturnær vedligeholdelse
- E) Naturnær vedligeholdelse. Det sidste område med ældre CGF konverteres til blandet løv/nål i løbet af 2-3 år.
- F) Naturnær vedligeholdelse.
- G) Bevoksningen i opløsning. Underplantning med bøg/ÆGR færdiggøres i løbet af 3 - 5 år.

Afdeling 3:

- A) Ældre SGR konverteres til løv/nål. Iværksættes i år og afsluttes indenfor 10 år.
- B) Naturnær vedligeholdelse. Den sidste rest af ældre nål konverteres til blandet løv/nål indenfor perioden 0-5 år.

Afdeling 4:

- A) Ældre nål konverteres til blandet løv/nål i perioden 0-5 år.
- B) Som A.
- C) Naturnær vedligeholdelse
- D) Naturnær vedligeholdelse
- E) Ældre fyr bevoksning konverteres til blandet løv/nål i løbet af 6-15 år.

Afdeling 5:

- A) Naturnær vedligeholdelse.
- B) Ældre nål konverteres til blandet løv/nål i løbet af 5-10 år.
- C) Ældre COF konverteres ved selvforyngelse i løbet af 6-15 år.
- D) Naturnær vedligeholdelse. Nål konverteres til blandet løv/nål i løbet af 0-15 år.
- E) Naturnær vedligeholdelse

Afdeling 6:

- A) Naturnær vedligeholdelse. Sidste rest af ældre nål konverteres til blandet nål/løv i løbet af 0-6 år.
- B) Som A.
- C) Naturnær vedligeholdelse

Afdeling 7:

- A) Ældre nål konverteres til blandet løv/nål i løbet af 0-10 år

Afdeling 8:

- A) Naturnær vedligeholdelse. Sidste rest af ældre fyr konverteres til blandet løv/nål i løbet af 0-5 år.
- B) Naturnær vedligeholdelse. Skoven udvikles ved selvforyngelse.

Afdeling 9:

A) Naturnær vedligeholdelse

Afdeling 10:

A) Naturnær vedligeholdelse

Afdeling 11:

A) Naturnær vedligeholdelse

B) Naturnær vedligeholdelse

C) Naturnær vedligeholdelse

Afdeling 12:

A) Naturnær vedligeholdelse

B) Naturnær vedligeholdelse

Afdeling 13:

A) Naturnær vedligeholdelse. Sidste rest af ældre nål konverteres til blandet løv/nål i løbet af 0-5 år.

Afdeling 14:

A) Naturnær vedligeholdelse

B) Naturnær vedligeholdelse

C) Naturnær vedligeholdelse. Rest af ældre RGR konverteres til blandet løv/nål i løbet af 0-5 år.

D) Naturnær vedligeholdelse

E) Naturnær vedligeholdelse

Ovenstående plan blev senere afleveret til Forsvarskommandoen, som erstattede den af en lignende, men mere detaljeret plan for naturnær skovdrift, udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen i april 2002 i forbindelse med den igangværende optimeringsproces. Den fremtidige skovplan for terrænet fremgår af afsnit 13.14 i nærværende plan.

Terrænvedligeholdelse, øvrigt

Den øvrige drift af øvelsesterrænet omfatter

- vejvedligeholdelse af grusveje,
- vedligeholdelse af grøfter o.l.,
- vedligeholdelse af overkørsler og spor,
- vedligeholdelse og oprydning efter brug og
- årlig vedligeholdelse.

De tre første punkter udføres af regimentet og igennem en årrække støttet af AMU-Center Ulfborg Kjærgaard (der dog nu er privatiseret), af ingeniørregimentet og ved egne midler.

Vedligeholdelse efter brug og årlig vedligeholdelse gennemføres af regimentets enheder og består i al væsentlighed af

- almindelig opsamling af affald, plastikstrimmel og anvendte materialer,
- tildækning af glemte kampstillinger og skyttehuller,
- mindre renovering af overkørsler og udbedring af evt. skader og
- afrydning af jord efter passage af asfaltveje i tilknytning til terrænet.

7 Hidtidige regler for offentlighedens adgang

7.1. Lejlighedsvis adgang for civile foreninger

Offentligheden har ikke generel adgangstilladelse til øvelsesterrænet, men civile foreninger kan - efter ansøgning - i hvert enkelt tilfælde, anvende øvelsesterrænet til diverse arrangementer. Denne form for adgang til terrænet er udbredt og det er sjældent, at foreninger får afslag på ansøgninger. Den almindelige prioritetsrækkefølge for brugere i øvelsesterrænet er naturligvis en begrænsende faktor for civiles adgang, men i week-ends er problemet ikke stort.

Lejen sker normalt kun til dele af terrænet og afpasset efter aktivitetens art og behov.

Lån af øvelsesterrænet sker på grundlag af en kontrakt og mod en rimelig betaling efter forsvarets generelle takster.

7.2. Permanent udleje til civile foreninger

Flere civile foreninger har kontraktligt og til en aftalt leje i en flerårsperiode lejet små områder i udkanten af terrænet.

To civile hundeklubber har lejet områder i øvelsesterrænets nordlige del.

En jagtforening har et stykke i den vestlige del og hjemmeværnet har et lille område i terrænets sydvestligste hjørne til hundetræning.

Hjemmeværnets lån af området er omkostningsfri

7.3. Særlige arrangementer med deltagelse fra offentligheden

Her skal blot nævnes, at regimentet afholder en repræsentativ jagt hvor regimentets naboer og forbindelser inviteres sammen med personel fra regimentet.. Efterfølgende afholdes mindre jagter hvor der deltager et antal civile gæster.

7.4. Offentlighedens adgang fremtidig

Regimentet ser gerne en mere almindelig mulighed for adgang for offentligheden.

Stadig under hensyn til det militære brug, således at adgangen forventes at foregå i visse week-ends og i ferieperioder, hvor så øvelsesterrænet adviseres åbent for publikum i definerede perioder. Der vil i disse perioder ikke foregå øvelsesvirksomhed eller anden militær aktivitet.

Administrationen vil blive drøftet i detaljer, men kan blive således:

- Der averteres i den lokale presse om adgangsperioder,
- der angives hvor i terrænet der kan køres/parkeres med private køretøjer og i resten af områder kan færdsel ske til fods (cykel),
- der opsættes de nødvendige oplysningsskilte ved indfaldsveje/P-pladser,
- der angives de nødvendige restriktioner og
- at al færdsel og ophold sker på publikums eget ansvar.

Der er trådt nye regler i kraft for offentlighedens færdsel . Se baggrund herfor i afsnit 8.3 samt de nye regler i afsnit 13.7.

8 Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger

8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer

Der gælder de samme regler for benyttelse af forsvarets arealer som for alle andre arealer. Ved at området er udlagt som øvelsesterræn for forsvaret ligger der en accept af forsvarets brug af arealet, og dermed af, at forsvaret skal have den fornødne frihed til gennemførelse af den nødvendige uddannelse af det danske forsvar.

Afvejningen i nærværende plejeplan mellem den militære benyttelse og naturbeskyttelses-hensynene på terrænet forventes derfor at foregå i et samarbejde mellem de statslige myndig-heder (forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen) og de administrerende myndigheder ved amt og kommuner, således at administrationen af relevant lovgivning sker ud fra en samlet vurdering.

I det følgende er gennemgået de lovgivningsmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger, som har særlig relevans for Holstebro Øvelsesplads. Udover de nævnte findes der et antal an-dre love eller bekendtgørelser som regulerer forhold i det åbne land, f.eks. bekendtgørelsen vedrørende anvendelse af slam, spildevand og kompost til jordbrugsformål.

8.2 Naturbeskyttelsesloven

Naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser omfatter bl.a. en række naturty-per (§§ 3-4), beskyttelseslinier for nogle markante landskabselementer (§§ 15-19), samt of-fentlighedens adgang (§§ 22-27).

Beskyttede naturtyper

Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 indeholder bestemmelser om en generel beskyttelsesordning for naturtyperne sø, mose, eng, overdrev, hede, strandenge og strandsumpe over en vis mind-stestørrelse, samt for sten- og jorddiger.

Amtsrådet kan dispensere fra bestemmelserne vedrørende beskyttede naturtyper.

I medfør af lovens §§ 5-6 er der udstedt bekendtgørelse nr. 572 af 26. juni 1992 om beskytte-de naturtyper og sten- og jorddiger m.v. (naturtypebekendtgørelsen), der fastlægger den nær-mere afgrænsning af de beskyttede naturtyper samt fastsætter de nærmere regler for amtsrå-denens administration af ordningen.

Ringkjøbing Amt har udgivet et vejledende sæt 1:25.000 kortblade over arealer i amtet, som efter amtets foreløbige vurdering er omfattet af § 3 i lov om Naturbeskyttelse. Af disse kort-fremgår det, at terrænets heder, moser, søer og vandløb er udpeget som beskyttede naturtyper, men ikke de tidligere marker.

I det følgende gives en kort beskrivelse af, hvilke restriktioner der gælder for de forskellige beskyttede naturtyper der forefindes på Holstebro Øvelsesplads. Der henvises i øvrigt til siderne 20-53 i Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning om registrering af beskyttede naturtyper", fra 1993.

Søer og vandløb. Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis areal er på over 100 kvadratmeter, eller af vandløb eller dele af vandløb som er udpeget som beskyttede efter loven. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb. På Holstebro Øvelsesplads er Gryde Å, Pilkmosø Bæk, Hestbjerg Bæk og Bovtrup Bæk beskyttet som vandløb efter naturbeskyttelseslovens § 3.

Alle de 6 søer og vandhuller på terrænet er over 100 kvadratmeter i udstrækning, og dermed omfattet af beskyttelsesbestemmelserne. Derudover er søer, der er mindre end 100 m² beskyttede, når de er beliggende indenfor en af de andre beskyttede naturtyper, hvis det samlede område udgør 2500 m² eller derover. Søen vil her være beskyttet som en integreret del af området. Derudover er søer under 100 m² beskyttede, når de indgår som en del af et beskyttet vandløb eller er beliggende i fredskov.

Moser o.lign., ferske enge samt overdrev: Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af moser og lignende, ferske enge samt overdrev, når sådanne naturtyper enkeltvis, tilsammen eller i forbindelse med søer og vandløb er større end 2500 m² i sammenhængende areal. Det skal her bemærkes, at hidtidig pleje af arealerne i form af slåning, græsning el.lign. ikke strider mod denne bestemmelse. Ringkjøbing Amt har udpeget store mosearealer langs vandløbene, især langs Gryde Å.

Små biotoper, der er mindre end 2500 m² er i øvrigt omfattet af beskyttelsesordningen, hvis de støder op til eller indgår i arealer med andre beskyttede naturtyper, og det samlede areal er 2500 m² eller derover eller *hvis de ligger i fredskov.*

Sten- og jorddiger. Der må ikke foretages ændringer i tilstanden af sten- og jorddiger og lignende. Der er imidlertid ikke observeret sten- eller jorddiger i terrænet. Men hvis de skulle findes er de omfattet af naturbeskyttelseslovens § 4.

Beskyttelsen omfatter kun sten- og jorddiger, der i Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk Danmark (1:25.000) er optegnet på kortbladet for det pågældende område i den senest reviderede udgave forud for den 1. juli 1992. De under markregistreringen konstaterede diger, som er angivet på grundkortet til nærværende plan, er også med på 4-cm kortet fra KMS, og er dermed omfattet af beskyttelsesbestemmelserne.

Naturbeskyttelseslovens bestemmelser om beskyttede naturtyper i relation til forswarets arealer

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet nogle generelle retningslinier for administrationen af beskyttelsesbestemmelserne i naturbeskyttelseslovens §§ 3-4, set i forhold til forswarets anvendelse af øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner. Retningslinierne er gengivet i bilag 5.

Naturbeskyttelseslovens bestemmelser om fortidsminder og deres beskyttelseslinier

Synlige eller tinglyste fortidsminder er fredet i medfør af naturbeskyttelseslovens § 12. Det betyder, at der ikke må foretages ændringer i tilstanden af fortidsminderne.

På Holstebro Øvelsesplads er der som omtalt i kapitel 4.2 ialt 26 fredede fortidsminder i form af gravhøje.

De fredede fortidsminder på Holstebro Øvelsesplads er beskrevet i et såkaldt fortidsmindekatalog, som er sat ind i denne plan som bilag 7. I kataloget er det fredede fortidsminde forsynet med et såkaldt *fredningsnummer*, som består af to tal: Nummeret på KMS's Målebordsblad (kortværk 1:20.000) som fortidsmindet ligger indenfor, samt et løbenummer indenfor selve målebordsbladet. Det fredede fortidsminde med tilhørende fredningsnummer er desuden vist med grønt på drifts- og plejekortet, bilag 3.

Ifølge lovens § 13 må der på fortidsminder og inden for en afstand af 2 meter fra disse ikke foretages jordbehandling, gødes eller plantes. Der må heller ikke anvendes metaldetektor. Man bør man især være opmærksom på denne paragraf i forbindelse med kraftig terrænpåvirkning som følge af kørsel med bl.a. bælte køretøjer tæt ved gravhøjen.

I lovens § 18 står der herudover, at der ikke må foretages ændring i tilstanden af arealet inden for 100 meter fra fortidsminder, der er beskyttet efter bestemmelserne i §12. Der ikke må ikke etableres hegn, placeres campingvogne og lignende. Forbudet gælder dog ikke for 1) landbrugsmæssig drift bortset fra tilplantning, 2) gentilplantning af skovarealer, der ligger uden for 2-meterzonen, 3) beplantning i eksisterende haver samt 4) sædvanlig hegning på jordbrugsejendomme.

Lovens § 18 administreres af amtet, hos hvem der skal søges og opnås dispensation, hvis man ønsker terrænændringer i 100 meter zonen.

Den generelle beskyttelse af sten- og jorddiger efter § 4 er omtalt ovenfor, men de kan "forfremmes" til fredede fortidsminder.

Sten- og jorddiger som er udpegede som fredede fortidsminder, er i henhold til kapitel 1 og 3 i bilag til lov om naturbeskyttelse *ikke* omfattet af en 100 meter beskyttelseszone.

Bygge- og beskyttelseslinier

For en række markante landskabselementer fastsætter lovens §§ 15-19 bygge- og beskyttelseslinier. Det gælder strande, søer, åer, skove, fortidsminder og kirker.

Dispensation fra bygge- og beskyttelseslinierne på terrænet gives af amtet, som har udarbejdet et oversigtskort over registrerede bygge- og beskyttelseslinier.

Strandbeskyttelseslinien er ikke relevant på Holstebro Øvelsesplads.

Sø- og åbeskyttelseslinien er ikke relevant for Holstebro Øvelsesplads, jf. kommuneplan herom.

Skovbyggelinien er gældende på øvelsespladsen. Indenfor en afstand af 300 m fra skove er der normalt forbud mod at placere bebyggelse. Denne bestemmelse gælder dog ikke for nye anlæg til egentlige forsvars-formål der placeres indenfor de naturlige rammer af bestående forsvarsanlæg, d.v.s. indenfor øvelsesterrænet.

Fortidsmindebeskyttelseslinien er gældende på øvelsespladsen. Beskyttelseslinien er på 100 meter, og reglerne er beskrevet ovenfor.

Kirkebeskyttelseslinien er ikke relevant på Holstebro Øvelsesplads.

Offentlighedens adgang til naturen

Skove er ifølge naturbeskyttelsesloven generelle adgangsbestemmelser åbne for færdsel til fods og på cykel samt for ophold. Det gælder dog ifølge loven ikke for skovarealer, der er afmærket som militære anlæg. Adgang sker på eget ansvar. Hunde skal føres i snor. I private skove er adgangsmulighederne indskrænket, således at færdsel til fods kun må ske ad stier og anlagte veje og færdsel på cykel kun ad befæstede stier og anlagte veje, og der er kun adgang fra kl. 7 til solnedgang. I offentlige skove må færdsel ske over det hele og hele døgnet, dog ikke i indhegninger og haver.

Udyrkede arealer er åbne for færdsel til fods og ophold. Hunde skal føres i snor. Til private, udyrkede arealer er der kun adgang fra kl. 7 til solnedgang, og den generelle adgangsbestemmelse gælder ikke for de private arealer, som i deres helhed er forsvarligt hegnede. På offentligt ejede udyrkede arealer er der adgang over det hele og hele døgnet.

8.3 Lov om forbud mod ophold på og færdsel gennem forswarets skydeområder og andre militære områder

For offentlighedens adgang gælder der særlige regler for de militære områder, og de er dermed undtaget naturbeskyttelseslovens generelle bestemmelser.

I forbindelse med spørgsmålet om offentlighedens adgang til naturen på de militære arealer skal der henvises til bekendtgørelse nr. 73 af 30. januar 2002 fra Forsvarsministeriet om "forbud mod ophold på og færdsel gennem forswarets skydeområder og andre militære områder". Bekendtgørelsen er udstedt i medfør af §§ 1 og 2 i lov nr. 336 af 6. juni 1991 af samme navn. Af bekendtgørelsen fremgår det bl.a., at der i relation til det enkelte øvelsesområde fremover skal tages konkret stilling til, hvornår og hvordan området er åbent for offentligheden. Dette vil dels ske i forbindelse med udarbejdelsen af Drifts- og Plejeplanerne (herunder ved planændringer til de eksisterende), dels vil hvert enkelt tjenestested blive pålagt at udarbejde et såkaldt ordensreglement, der skal indeholde oplysninger om de muligheder (og fx sikkerhedsmæssige begrænsninger), der er for offentlighedens ophold på og færdsel gennem forswarets områder. Ordensreglementet vil blive opsat på opslagstavler placeret ved de naturlige adgangsveje til øvelsesområdet.

Forsvarskommandoen har i maj 2003 udsendt bestemmelser for de underlagte myndigheder vedrørende pligten til at udfærdige ordensreglementer. *Det fremgår heraf, at offentligheden generelt har fri adgang til alle forswarets skydeområder og andre militære områder, når disse ikke anvendes til militære aktiviteter (bortset fra delområder, der af sikkerhedsmæssige årsager er permanent afspærret).* Bekendtgørelsen skal derfor sikre, at offentligheden får adgang til forswarets øvelsesområder i det omfang det er muligt.

8.4 Museumsloven

De fortidsminder, der ikke er beskyttet efter naturbeskyttelsesloven, er omfattet af museumsloven. *Museumsloven* varetager den arkæologiske kulturarv (Lov nr. 473 af 7/6 2001). Den arkæologiske kulturarv omfatter spor af menneskelig virksomhed, der er efterladt fra tidligere tider, dvs. strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave og gravpladser, flytbare genstande og monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt.

Findes der under jordarbejder fortidsminder eller en for den pågældende lokalitet usædvanlig naturhistorisk naturgenstand, som er beskyttet efter museumsloven, skal arbejdet straks standses og fundet anmeldes til kulturministeriet eller det nærmeste statslige eller statsanerkendte kulturhistoriske museum. Denne beslutter snarest om arbejdet kan fortsætte, eller om det eventuelt skal indstilles, indtil der er foretaget en arkæologisk undersøgelse.

Det skal nævnes, at bestemmelsen omkring nærmere undersøgelser af usædvanlige naturhistorisk naturgenstande forventes anvendt yderst sjældent.

Alle kendte arkæologiske fund er registreret i Nationalmuseets sogneregister med et sognebeskrivelsesnummer ("Sb.nr."). Numrene er fortløbende indenfor de enkelte sogne. Fredede fortidsminder er udover ovennævnte nummer tillige forsynet med et fredningsnummer (Fr.nr") og registreret i Kulturarvstyrelsen.

Fortidsminder på Holstebro Øvelsesplads, som hører under museumsloven og ikke er fredet efter naturbeskyttelsesloven, er også beskrevet i kataloget, som er sat ind i denne plan som bilag 14. Der er fundet i alt 52 punkter af denne type fra Nationalmuseets register - sognebeskrivelsen. Disse punkter er overpløjede eller helt udpløjede og er ikke længere erkendbare. I kataloget er museumslovsfortidsminderne forsynet med sognebeskrivelsesnummeret, og under beskrivelseskolonnen er sognet angivet. Fortidsminderne med tilhørende sognebeskrivelsesnummer er desuden vist med rødt på drift- og plejekortet, bilag 3.

Fredede fortidsminder, som hører under naturbeskyttelsesloven, har - udover deres fredningsnummer - også et sognebeskrivelsesnummer. Dette anvendes dog ikke når der findes et fredningsnummer, og det er derfor ikke angivet på kortet, men kun i kataloget.

8.5 Vandløbsloven

Vandløbsloven omfatter alle vandløb, grøfter, kanaler, rørledninger og dræn samt søer, damme og andre lignende indvande.

Loven regulerer en række forhold vedrørende vandløb, heriblandt vandløbenes almindelige benyttelse, vedligeholdelse, restaurering og regulering samt anlæg af nye vandløb og etablering af udpumpningsanlæg, broer, opstemningsanlæg m.m.

Vandløb inddeles administrativt i offentlige og private vandløb. De offentlige vandløb er endvidere inddelt i amtsvandløb og kommunevandløb. Amtet er vandløbsmyndighed for amtsvandløb mens kommunen er vandløbsmyndighed for kommune- og private vandløb.

For offentlige vandløb udarbejder vandløbsmyndigheden et regulativ, som indeholder bestemmelser om vandløbets skikkelse eller vandføringsevne, vedligeholdelse og restaureringsforanstaltninger samt øvrige forhold ved vandløbet.

For private vandløb kan der fastsættes bestemmelser om vandløbets vedligeholdelse.

Langs naturlige eller i regionplanen højt målsatte vandløb (såvel offentlige som private) og søer er der i medfør af et tillæg til vandløbslovens §69 udlagt beskyttelsesbræmmer i 2m's bredde. Indenfor bræmmen er der forbud mod dyrkning, jordbehandling m.v.

Herudover gælder en række generelle bestemmelser for alle vandløb, uanset om de er offentlige eller private. Udover bestemmelser vedrørende vedligeholdelse, sejlads m.v. gælder således bl.a. at vandløbsmyndigheden skal godkende følgende: Regulering af vandløbets skikelse, herunder forløb, bredde, bundkote og skråningsanlæg; sænkning af vandstanden i eller tørlægning af søer; anlæg af nye vandløb; anlæg af broer, overkørsler eller lignende; anlæg eller ændring af opstemningsanlæg eller andre anlæg, der kan hindre vandets frie løb eller i øvrigt kan være til skade for vandløbet.

Vandløbsloven angiver en godkendelsesprocedure for ovennævnte ændringer.

På Holstebro Øvelsesplads er Gryde Å, Pilmose Bæk, Hestbjerg Bæk og Bovtrup Bæk alle omfattet af vandløbslovens bestemmelser. Det er private vandløb, og Holstebro Kommune er vandløbsmyndighed.

8.6 Planloven

Spørgsmålet om lokalplanpligt

Ifølge Planlovens § 13, stk. 2 skal der udarbejdes en lokalplan, før der gennemføres større udstykninger eller større bygge- og anlægsarbejder, herunder nedrivninger af bebyggelse, og i øvrigt når det er nødvendigt for at sikre kommuneplanens virkeliggørelse.

Afgørelsen af om der foreligger lokalplanpligt i den konkrete situation træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering. I tvivlstilfælde bør kommunalbestyrelsen vælge at tilvejebringe en lokalplan.

Opførelse af en nærkampsby på et militært terræn i landzone er et eksempel på et anlæg, som normalt vil kræve udarbejdelse af en lokalplan.

Landzonetilladelse

Holstebro Øvelsesplads er beliggende i landzone. Dette gælder også Dragonkasernens område.

I henhold til planlovens § 35 må der i landzone ikke uden tilladelse fra landzonemyndigheden (Ringkøbing Amt) foretages udstykning, opføres ny bebyggelse eller ske ændring i anvendelsen af bestående bebyggelse og ubebyggede arealer.

Afgørelsen af om zonetilladelse er påkrævet træffes af amtet. På forsvarrets arealer vil etablering eller flytning af permanente, militære anlæg og opstilling af faste terrænpunkter normalt kræve zonelovstilladelse fra amtet. Det er amtet, der træffer afgørelse om, hvorvidt der kræves zonelovstilladelse.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som ikke er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente.

Regionplanen

Åbent land - natur og landskab

I Regionplan 2001 for Ringkøbing amt, udgivet i februar 2002 er hele Holstebro Øvelsesplads under afsnittet om *Det åbne land, natur og landskab* placeret i kategorien "Naturområde".

I henhold til regionplanens retningslinier "*indeholder de udpegede Naturområder værdifulde naturarealer, bevaringsværdige landskaber og kulturhistoriske værdier. Det gælder således arealer omfattet af fredning, naturbeskyttelseslovens beskyttede naturtyper og ådalslandskaber, Kortbilag 1.*

I Naturområder lægger amtsrådet særlig vægt på, at landskaber og levesteder for vilde dyr og planter bevares og om muligt forbedres."

I underafsnittet "*Henstillinger*" henstilles det til staten "*at der på statsejede arealer udføres naturpleje til sikring af heder og andre lysåbne naturtyper samt værdifulde landskabsbilleder, og at staten erhverver særligt værdifulde arealer med henblik på naturpleje eller -genopretning, hvis der kan opnås købsaftaler med ejerne.*"

Område med særlige drikkevandsinteresser

Det nordøstlige hjørne af terrænet, dvs. afd. 6 og østlige del af afd. 4 (se grundkort) indgår i et større, sammenhængende område, som er udpeget i regionplanen som et område med særlige drikkevandsinteresser.

Den øvrige del af terrænet er udpeget som et "område med drikkevandsinteresser".

Regionplanens retningslinier for områder med særlige drikkevandsinteresser (OSD) er følgende:

Beskyttelse af grundvand og drikkevand

- 1 *OSD skal optages i kommuneplanerne, og der skal redegøres for, hvordan grundvandet beskyttes.*
- 2 *Arealanvendelsen i OSD må generelt ikke ændres til en mere grundvandstruende art. Desuden skal aktiviteter, der øger beskyttelsen af grundvandet, fremmes.*
- 3 *Gennem udarbejdelse af indsatsplaner vil der blive stillet krav om, at der i områder med ringe eller dårlig naturlig beskyttelse af grundvandsressourcen ikke placeres nye aktiviteter eller anlæg, der kan udgøre en risiko for forurening af grundvandet.*
- 4 *For råstofgrave, som ligger i OSD, gives der ikke dispensation fra forbudet mod at modtage returjord.*
- 5 *For arealer nær afgrænsningen af OSD vil der ske en individuel vurdering af, hvordan reglerne skal administreres.*

Minusområde for skovrejsning

Hele Holstebro Øvelsesplads er udpeget som et område *hvor skovrejsning er uønsket*. Dette skyldes landskabelige hensyn for at sikre at de værdifulde landskabstræk på de gamle bakkeøer og ådale fortsat skal være synlige.

Amtet giver kun i særlige tilfælde dispensation til skovrejsning.

Minusområde for vindmøller

Øvelsespladsen indgår ikke i de arealer i amtet hvor der kan opføres vindmøller. Desuden fremgår det af regionplanen, at "*Omkring forsvarets øvelsespladser udføres luftoperationer i lav højde. Af hensyn til flyvesikkerhed skal planlægning af vindmøller nærmere 5 km fra Borris og Nymindegab Skydeterræner og Holstebro øvelsesterræn forelægges Forsvarsministeriet. Forsvarsministeriet bør også inddrages så tidligt som muligt ved planlægning af vindmøller nærmere end 12 km fra forsvarets arealer*".

Forsvarets øvelsesområder

Regionplanen indeholder et særskilt afsnit om forsvarets øvelsesområder i amtet (kap. 5.5), med retningslinier herfor:

"Baggrund

Forsvaret har i amtet fire øvelsesområder og 25 skydebaneanlæg, der bruges til uddannelse og øvelse med både lette og tung skydevåben.

Støj

Aktiviteterne påvirker omgivelserne med støj. Det der skal tages hensyn til ved planlægning og placering af bebyggelse og anlæg, der er følsomme overfor støj.

Forsvaret har beregnet belastningen med støj på omgivelserne fra aktiviteterne på øvelsesområderne. Formålet er at fastlægge støjkonsekvens-zoner. Forsvaret har henstillet, at der i områder omkring øvelsesarealerne med større støjbelastning end $L_{c,den} = 55\text{dB}$ ikke planlægges eller etableres bebyggelser, aktiviteter eller anlæg, der er følsomme overfor støj. ($L_{c,den}$ er udtryk for støjbelastning angivet som en årsmiddelværdi, korrigeret for dag-, aften-, nat- og weekendtillæg). For skydebaneanlæggene er der ikke lavet beregninger af støjen, men udelukkende udlagt generelle støjkonsekvens-zoner."

Der er udlagt støjkonsekvens-zone omkring Holstebro Øvelsesplads, både en indre og en ydre. Disse fremgår af regionplanenes kortbilag 4.

Endvidere hedder det i afsnittet:

Natur

"Mange af forsvarets arealer har store naturværdier i form af store, sammenhængende landskaber og et rigt dyre- og planteliv.

Gennem drifts- og plejeplaner, som udarbejdes af Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen, fastlægges benyttelse og beskyttelse af forsvarets skydeterræner og øvelsesområder.

Mål

Forsvarets øvelsesområder og skydebaneanlæg skal fortsat kunne bruges til militære skydeøvelser.

Ved udlæg af areal til støjfølsom anvendelse i nærheden af forsvarets øvelsesområder og skydebaner skal det sikres, at arealerne ikke belastes med uacceptable støjgener.

Virkemidler

Amtsrådet vil administrere bl.a. planloven og naturbeskyttelsesloven ,

- *så ny bebyggelse i det åbne land til støjfølsom anvendelse ikke placeres inden for støjkonsekvenszonen på 55 dB.*
- *så det efter aftale med Forsvarsministeriet sikres, at de store biologiske værdier i øvelsesområderne bevares.*

Inden for støjkonsekvenszonerne kan der ikke udlægges nye områder til støjfølsomme formål (undtagelser nævnt her for lokaliteter andre steder end Hostebro).

Henstillinger

Miljø- og Energiministeriet opfordres til, at det fortsat vil være muligt at gennemføre en velbegrundet planlægning og administration af udbygningen i byer og sommerhusområder berørt af støjkonsekvenszoner omkring forsvarets skydeterræner og øvelsesområder. Det gælder især, når der er tale om buomdannelse.

Kommunerne opfordres til at tilrettelægge udbygningen af byer og sommerhusområder berørt af støjkonsekvenszoner, så generne mindskes mest muligt.

Forsvarskomandoen og Skov- og Naturstyrelsen opfordres til at fastlægge drifts- og plejeplaner for forsvarets skydeterræner og øvelsesområder, så naturen beskyttes og plejes, og områderne åbnes for offentligheden i det omfang, det kan forenes med anvendelse som øvelsesområde."

Kommuneplan

Kommuneplan 1996-2008 for Holstebro Kommune blev vedtaget i februar 1997.

I planens "Hovedstruktur - det åbne land" er der et særligt afsnit om Militære øvelsesområder, som lyder således:

"Status

Dragonkasernen i Holstebro er en stor moderne kaserne med et bredt beredskab og uddannelsesfelt. Der uddannes især kampvognsenheder samt mandskab til fredsbevarende styrker. Kasernen råder over et stort øvelsesterræn og skydebane sydvest for byen.

Handling

Militære øvelsesområder

Der er udlagt et konsekvensområde på 1 km omkring det militære øvelsesområde ved Jysk Dragonregiments kaserne. Inden for konsekvensområdet må der ikke udlægges areal til støjfølsom anvendelse, før det ved undersøgelser er godtgjort, at der ikke er miljømæssige problemer forbundet hermed.

Der udlægges endvidere et konsekvensområde omkring eksisterende militære skydebaner i overensstemmelse med Forsvarsministeriets støjzonekort. For området gælder samme begrænsninger som for militære øvelsesområder. En eventuel fremtidig udvidelse af kasernen skal foregå i umiddelbar tilknytning til de eksisterende bygninger."

I planens afsnit "Rammer for lokalplaner" fremgår der følgende bestemmelser om øvelsespladsen, som benævnes område 03 - det åbne land: 03 Dragonkasernen - Ringkøbingvej:

"Området er udlagt til offentlige formål, begrænset til militært øvelsesområde samt kaserne. Etageareal: Højest 3 etager.

Bygningshøjde: Højest 12,5 m.

Andet: Der kan inden for området etableres skydebane og ammunitionsdepot. Sikringszone for ammunitionsdepot må ikke række uden for området. Der er udlagt konsekvenszone for området på 1 km.

Beskyttelseslinier: Fortidsminder og skov."

Øvelsespladsens afd. 1 og 10 (se grundkort, bilag 1) hører under "Lokalrammer - Idom og Råsted", 08 - Det åbne land. Hestbjergvej. For disse to afdelinger hedder det, at

"Området er udlagt til offentlige formål, begrænset til militært øvelsesterræn.

Andet: Der kan inden for området etableres skydebane og ammunitionsdepot. Sikringszone for ammunitionsdepot må ikke række uden for området. Der er udlagt konsekvenszone for området.

Beskyttelseslinier: Fortidsminde og skov."

8.7 Skovloven

Ifølge Skovloven skal alle fredskovspligtige arealer bruges til skovdrift. Det betyder, at fredskovspligtige arealer som hovedregel skal være bevokset med træer, som udgør eller kan blive til sluttet skov af højstammede træer. Den juridiske definition på skov er arealer, der er be-

vokset med træarter som kan blive højstammede træer, og hvor arealet på den korteste led er mindst 20 meter bredt og som i alt udgør et areal på mindst 0,5 ha. Dette er en hovedregel som kan afviges, bl.a. er der en del fredskovpligtige arealer i tætbefolkede egne som er mindre end 0,5 ha.

Fredskov skal dyrkes efter principperne for god og flersidig skovdrift. Det vil sige, at skovene skal dyrkes med henblik på både at forøge og forbedre træproduktionen og varetage landskabelige, kulturhistoriske, naturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn samt hensyn til friluftslivet.

Skovloven har således flere formål end blot at sikre træproduktionen. Som udgangspunkt gælder dog, at fredskovspligtige skovarealer der afdrives, skal tilplantes eller på anden måde forynges med skovdannende træarter hurtigst muligt efter afdriften, og at de nyplantede skovkulturerne skal plejes, så de udvikler sig til skov. Endvidere er det som udgangspunkt et krav, at bevoksningerne skal gennemhugges, hvis det er nødvendigt for at sikre deres sundhed og tilvækst, samt at bevoksninger ikke må afdrives før hugstmodenhed. Dette medfører bl.a. at udlæg af fredskovspligtige arealer til urørt skov kræver skovlovstilladelse. Ligeledes kræver afdrift af skov uden efterfølgende tilplantning - fordi man f.eks. ønsker at etablere en eng - en skovlovstilladelse.

I Skovloven er der dog også nogle meget konkrete naturmæssige krav til driften af fredskove. F.eks. skal ydre skovbryn af løvtræer og buske bevares. Søer, vandløb, moser, heder, strandenge eller strandsumpe, ferske enge og overdrev, der hører til fredskov, og som ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens bestemmelser, fordi de er mindre end de deri fastsatte størrelsesgrænser, må ikke opdyrkes, afvandes, tilplantes eller på anden måde ændres. Marker o.lign. der hører til fredskov, er ikke omfattet af kravene om skovdrift, så længe anvendelsen ikke ændres.

På fredskovspligtigt areal må der ikke opføres bygninger, etableres anlæg eller gennemføres terrænændringer, medmindre det er nødvendigt for skovdriften. Evt. ansøgning herom indgives til det lokale statsskovdistrikt. Varig udnyttelse af et fredskovspligtigt areal til andet end skovbrug kræver ophævelse af fredskovspligten.

Ifølge Skovloven er alle offentligt ejede og skovbevoksede arealer fredskov. Ved Skov- og Naturstyrelsens markregistrering i 2000 blev der konstateret 20 ha skov på forsvarets del af øvelsespladsen, som altså er fredskovspligtige.

Alle øvelsespladsens skovarealer er dermed fredskov ifølge Skovloven og skal drives i overensstemmelse hermed.

Skovloven administreres for Holstebro Øvelsesplads af Ulborg Statsskovdistrikt, og vil blive administreret under hensyntagen til, at skovområderne anvendes til militære øvelsesformål.

FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER

9 Forsvarets fremtidige behov og ønsker til benyttelse af øvelsespladsen

Jydske Dragonregiment har i forbindelse med udarbejdelse af nærværende drift- og plejeplan fremsat fremtidige planer for anvendelse af Jydske Dragonregiments øvelsesplads frem til og med år 2018.

9.1. Nuværende og fremtidige brugere

Jydske Dragonregiment vil fortsættes nuværende brug af øvelsesterrænet til uddannelse af militære enheder i henhold til fastsatte produktionsmål. Ændret brugsmønster vil kunne forekomme i forbindelse med eventuelle ændringer i uddannelsesmønstre og pålagte produktionsmål.

Civile foreninger vil lejlighedsvis fortsat få adgang til at benytte øvelsesterrænet på låne-/lejebasis.

I øvelses-/aktivitetsfrie perioder har offentligheden adgang til terrænet jf. fastsatte regler.

9.2. Fremtidig brug af eksisterende uddannelses- og øvelsesfaciliteter

De på øvelsesterrænet eksisterende anlæg/uddannelsesfaciliteter skal fortsat anvendes i nuværende omfang og med mulighed for modernisering/opdatering og eventuelt nødvendig udbygning. Ændret brugsmønster i takt med ændrede uddannelsesmål/-behov vil kunne forekomme. Nye uddannelsesfaciliteter skal ved behov kunne etableres såfremt ændrede /ny uddannelsesbehov taler herfor/pålægges.

9.3. Behov for nye anlæg og øvelsesfaciliteter

9.3.1 Skydebanen

Modernisering/elektronisk opdatering og med eventuel udvidelse af den eksisterende 300 m. skydebane til eventuelt to skydebaner forventes iværksat i 2004. Behandles for nærværende ved Hærens Operative Kommando. I forbindelse med udbygningen af den eksisterende skydebane er der desuden ønske om mulighed for etablering af afprøvningsbane for tårngeværkampvogn, som er fremsendt og under behandling ved Forsvarets Bygningstjeneste.

9.3.2 Delingskampstilling

Eksisterende delingskampstilling nord for Kirke-/Møllebakke planlægges på sigt erstattet af fast delingskampstilling med mulig småbeplantning, forventeligt i samme nærområde. Plan for implementering af anlægget er under udarbejdelse ved Hærens Operative Kommando.

9.3.3 Nærkamphus

Nærkamphus ønskes etableret i området om Harrestrup. Plan for implementering er under udarbejdelse ved Hærens Operative Kommando.

9.3.4 Kulisser

Eksisterende kulisser i terrænet bevares og med mulighed for genopbygning/renovering i takt med nedslidning.

9.3.5 Broer

Med henblik på aflastning af eksisterende overgangsmuligheder og for at skabe overgangsmulighed fra Plantage 42 til Lynghøje og fra Lynghøje til Håndgranatbanen ønskes en ny bro etableret over Gryde Å mellem Plantage 42 og Lynghøje og ny bro over Hestbæk ved Håndgranatbanen, begge med tilhørende kampvognsspor.

9.3.6 Levende hegn og beplantninger

Eksisterende granhegn renoveres/fældes og erstattes i takt hermed med løvhegn iblandet nødvendig nålebeplantning. Nye hegn etableres mellem Vestsæmningen og Hestbjerg Hus med henblik på afskærmning af okkersøer, mellem Åbro og langs vejen mod Harrestrup, samt langs vejen i vestkanten af Lynghøje. Gamle udtjente "kanthege" i forbindelse med nyplantninger fjernes og erstattes af beplantningerne.

9.3.7 Etablering af nyt ammunitionsdepot i afdeling 6

Planer for etablering af nyt ammunitionsdepot afdeling 6 (vest for Hededal), som erstatning for eksisterende ammunitionsdepoter på Galgebakken, er udarbejdet og under behandling.

9.3.8 Okkersøer ved Hestbjerg Bæk

Er etableret i 2002 af Holstebro kommune. Fremgår af grundkortet i nærværende plan (bilag 1).

9.3.9 Flislager

Kontrakt om etablering af flislager i afdeling 12 er indgået med Hedeselskabet. Se ønskede placering på drifts- og plejekortet.

9.3.10 Deponering af overskudsjord

70.000 kbm. Uforurenet overskudsjord blev i 2001 deponeret på øvelsesterrænet primært i områderne Kirke-/Møllebakke og øst for Betonvejen i afdeling 6. Deponeringen er godkendt under nærmere vilkår af Rinkjølbing Amt. Mulighed for fremtidig modtagelse af overskudsjord ønskes bibeholdt med henblik på brug i forbindelse med retablering af erosionsskader hovedsageligt på veje og spor samt etablering af beskyttelsesvolde i forbindelse med nyplantninger. Beskyttelsesvoldene udjævnes igen når træerne opnår en tilstrækkelig højde.

10 Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse og forbedring af natur- og kulturværdier

Skov- og Naturstyrelsen har i forbindelse med udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan følgende forslag til beskyttelse og forbedring af terrænets naturværdier.

10.1 Forslag til en overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

Det skal være en målsætning fremover

- At fastholde og forbedre Holstebro Øvelsesplads som et åbent hedelandskab i naturtilstand, med klarvandede, uregulerede vandløb, ådale med moser, spredt bevoksning, levende hegn og vandhuller.
- At der fortsat ikke gødes, sprøjtes eller dyrkes på øvelsespladsen.
- At den fremtidige plan for naturpleje, drift og genopretning tilsikrer, at denne tilstand fortsat opretholdes og forbedres så meget som muligt, til gavn for flora og fauna.
- Dette skal ske under respekt for områdets nuværende og fortsatte anvendelse til militære øvelsesaktiviteter, som Danmarks eneste panserterræn og meget optimalte øvelsesområde..
- At sikre og om nødvendigt retablere terrænets fortidsminder, samt hindre enhver skade på disse i forbindelse med militær øvelsesaktivitet.
- At sikre at Gryde Å, som en af Danmarks reneste vandløb og naturvidenskabeligt referenc område, beskyttes mod enhver form for skade i forbindelse med øvelsesaktivitet.
- I samarbejde med Jyske Dragonregiment at udforme retningslinier for en bæredygtig øvelsesmæssig brug, således at terrænet ikke mister sin værdi pga. nedslidning fra bæltekøretøjer m.v.

10.2 Forslag til pleje af de åbne arealer

De åbne hede- og overdrevsarealer plejes efter en turnusplan fastlagt i drifts- og plejeplanen. Dette kan ske ved slåning, afbrænding ell. lign. Graden af spredt, selvsået opvækst af bjergfyr- og tjørnebuske m.v. fastlægges i de enkelte sektorer. Der foretages rydning af træer og buske, manuelt eller ved grenknusning i henhold til denne plan.

Der fastlægges også en plan for hvilke levende hegn der skal blive, og hvilke der er udtjente eller uhensigtsmæssige, og derfor skal ryddes/udskiftes.

Skov- og Naturstyrelsens forslag til detaljerede plejetiltag i de enkelte afdelinger er følgende:

Plejeforslag, afdeling 1

Vandhullet midt i afdeling plejes ved at fjerne pilebuske, som står helt ned til vandkanten på syd-, vest- og delvist nordsiden. De bør ryddes af hensyn til lys og bredvegetation af moseplanter.

Der bør lukkes for bæltekørsel i den gamle tomt fra St. Tammestrup, for at skåne de store træer.

Overdrevsarealet i den sydlige to tredjedel, specielt i St. Tammestrup området, bør plejes i form af udtynding af tjørn og gyvel, for at hindre at hele området gror til i tæt krat.

Skræntområdet "Simons Brink" bør holdes meget mere åbent for at bevare lyngen og synliggøre de markante skrænter ned til åen. Der er mange bæltespor, og der er slidt dybe sporslugter ind i skrænten. Området er truet på sigt, hvis det fortsætter, og derfor bør antallet af bæltespor fastlægges. Kørslen bør styres og begrænses.

Plejeforslag, afdeling 2

Generelt er plejetilstanden i afdeling 2 god. Som i afdeling 1 er tilgroning snarere end slid generelt problemet for naturtyperne hede, mose og overdrev.

Hele Pilkmose Bæk-forløbet er under stærk tilgroning, og i syd er hele ådalen groet helt til i et tæt pilekrat. Værdifuld mosevegetation kan forsvinde på sigt på grund heraf, men området antager en anden værdi som naturligt etableret sumpskov i urørt naturtilstand. Heden syd for Duelund er ved at springe helt i birkekrat, og bør ryddes og holdes åben af hensyn til hedemoseflora og -fauna. De tre små nykulturer ved Harrestruvej med høje jordvolde omkring på åben hede ser ud som en fejlplacering landskabeligt set – set i forhold til den store, sammenhængende hedeblade, og bør sløjfes igen.

De mange hulveje i skrænten ved Grushøj truer skrænten på sigt. Kun enkelte spor bør bibeholdes hvis der er behov for dem, og resten sløjfes og skrænten retableres.

På skrænterne øst og vest for ådalen bør der foretages løbende hedepleje i form af grenknusning af gyvel og fjernelse af opvækst af Bjergfyr m.v.

Plejeforslag, afdeling 3

Fjernelse af Rynket Rose bevoksninger på de 3 østlige gravhøje i gravhøjkomplekset Kæmpehøje af hensyn til bevaringsværdig hedeblomstflora.

Slåning af gyvel på hedebakker mellem Pilkmose Bæk og Hestbjergvejen.

Gryde Ådal er meget åben på strækningen i afd. 3. Der kun er ganske få pilekrat. Det foreslås derfor af de få, nuværende pilebuske fjernes i Gryde Ådal mellem Simons Bro og Åbro, og der løbende hindres at de genopstår eller at der opstår nye.

Plejeforslag, afdeling 4

Det er svært at kombinere fortsat bæltekørsel på Kirkemøllebakke med regeneration af vegetationsdækket, da bakken består af rent sand. Genoptagelse af kørsel efter eventuel afspærring og retablering af vegetationen vil derfor hurtigt resultere i ny bortslidning. Det kan derfor være et valg at acceptere at området er en "sandkasse" til kampvognskørsel. Hedearealerne vest og nord for Kirkemøllebakke bør skånes for nyt slid ved at de viste bæltespor på grundkortet udlægges til tvangsspor.

Nålebeplantningerne på Kirkemøllebakke er i dårlig forfatning, og bør gradvist udskiftes med blandet løv/nål.

Plejeforslag, afdeling 5

Fjernelse af bjergfyr fra hedestrækning i sydvesthjørnet.

Den østlige del af Pilkmosen i afdelingens nordende bør plejes ved at rydde for birke-, pile- og bjergfyrkrat. Herved bevares mosefloraen og -faunaen. Eventuelt kunne man her skabe et spændende søområde ved at stemme grøftele op.

Det store, tilgroede, fugtige hede-, overdrevs- og moseområde syd for Vestre Plantage bør af natur- plejemæssige grunde overvejes helt ryddet for opvækst, hvis det ressourcemæssigt er muligt. Det kan ses på pansermålsbanen, at der naturmæssigt er opnået et fint resultat ved rydning.

Plejeforslag, afdeling 6

Rynket Rose bør fjernes ved minibanen.

Der bør ryddes op i natopigtråd m. v. øst for minibanen, med mindre det tjener et øvelsesmæssigt formål.

De enkelte planter af Kæmpebjørneklo og Kæmpepileurt ved Vorager bør straks fjernes.

Stort plejeindgreb i form af rydning på den store, tilgroede flade bør overvejes. Begrænsning af slid omkring Hjerterishøj.

Plejeforslag, afdeling 7

Ingen

Plejeforslag, afdeling 8

I det lille mosestrøg kunne der muligvis skabes en sø ved rydning af krat og opstemning af grøft ud mod Gryde Ådalen.

Sydvestlige hjørne af heden syd for Plantage 42 foreslås ryddet for bjergfyrkrat af hensyn til hedepleje.

Bevoksning på sydlige og nordøstlige gravhøje bør ryddes.

Gravhøje sikres bedre mod bæltekørsel

Plejeforslag for Afdeling 9

Heden med håndgranatbanen bør snarest plejes i form af rydning af Bjergfyr.

Heden på østsiden af Gryde Å er moderat tilgroet af Bjergfyr og Gråpil. Den bør også holdes ryddet for opvækst.

Tilgroningen i pilekrat af de to ådale langs Gryde Å og Hestbjerg Bæk er omfattende. Det er naturens gang, og det bør besluttes om det hele på sigt skal ende i tæt sumpskov eller om hele eller dele af åen med omgivelser skal holdes åben. Det er en stor og ressourcekrævende plejeopgave. Hvis der ikke foretages noget, vil værdifuld mose- og sumpvegetation forsvinde.

Samtidig vil det blive mere tørt, da træer er med til at dræne jorden. Måske kunne udsætning af bævere i Gryde Ådal på Holstebro Øvelsesplads kunne bremse og nedbringe tilgroningen. Området skønnes meget velegnet for bæver. I det mindste bør visse strækninger af ådalen bør holdes åben - og gerne den hele. Bæverudsætning vil være oplagt. Det foreslås, at Jyske Dragonregiment søger tilladelse herom hos Ringkøbing Amt og Skov- og Naturstyrelsen.

Plejeforslag for Afdeling 10

Heden vest for Lynghøje er åben, men ret slidt af bæltekørsel, dog ikke i den nordøstlige del. Her er der et tæt lyngtæppe, med masser af selvsåede Røn. De bør holdes nede.

Bevoksning på gravhøjene bør fjernes.

Det foreslås at fjerne en del levende hegn af gamle Hvidgran på hedemarkerne i nord, uden at erstatte dem, for at skabe en stor, sammenhængende hedestrækning.

Plejeforslag for Afdeling 11

De fældede nåletræer i Bovtrup Ege bør fjernes. I den vestlige del bliver skoven mere og mere lav, åben og tynd, med lyng og selvsåede Bjergfyr. Sidstnævnte bør fjernes. Enebærbuske i skoven bør dog bevares.

På arealet nord for hundeklubben bør de spredte Gyvel, Bjergfyr og Tjørn fjernes.

Gamle hvidgranshegn mellem markerne fjernes, for at skabe et sammenhængende lyngareal.

Plejeforslag for Afdeling 12

Det gamle, faldefærdige, levende hegn af Contortafyr langs den øst-vestgående vej syd for Skodhøj bør fjernes.

Plejeforslag for afdeling 13

Det er vigtigt at bibeholde restriktionerne for Stenvad Hede, med forbud mod bæltekørsel og gravning.

Bovtrup Sø er stadig ny og med åbne omgivelser. Det er vigtigt at sikre, at søen med tiden ikke bliver omgivet af skov, da det vil forringe dens landskabelige og naturmæssige værdi som vådområde. Derfor bør søens omgivelser plejes som mose, overdrev og hede. Hele østsiden af søen grænser i forvejen op til Stenvad Plantage. Derfor er det uheldigt, at der er foretaget ny-plantning langs sydkanten, og det foreslås fjernet.

Plejeforslag for afdeling 14

Det foreslås, at de gamle hvidgranhegn mellem markerne fra Korporalens Høj mod nord ned mod Bovtrup Sø fjernes af landskabelige grunde.

10.3 Forslag til generel undladelse af gødskning og sprøjtning

Ifølge Forsvarskommandoen gives der kun dispensation til brug af pesticider på militære arealer hvis det sikkerhedsmæssigt er påkrævet og kun såfremt alternative renholdelses-metoder ikke findes anvendelige. Det vurderes, at der ikke er sådanne særlige behov på Holstebro Øvelsesplads, og der bør derfor fortsat ikke anvendes pesticider.

Af hensyn til sårbare naturtyper, flora og fauna bør der fortsat heller ikke gødes på Holstebro Øvelsesplads, bortset fra de 12 små vildtagre.

10.4 Vildtagre

Af hensyn til bevarelsen af de åbne arealer i naturtilstand foreslås der stop for nye vildtagre og de eksisterende 12 bør ikke kunne flyttes til andre placeringer.

10.5 Pleje af vådområder

Det foreslås, at målsætningen for vådområderne bør være

- at beskytte vandhuller mod tilmudring og ødelæggelse af kanter og kantvegetation på grund af for tæt kørsel herpå med bæltekøretøjer. Dette kan ske gennem udlægning af bufferzoner med vegetation, samt på udsatte steder med bæltespor ved afmærkning med pæle.

- som princip så vidt muligt at genskabe de oprindelige hydrologiske tilstande på forsvarets egne arealer, med mindre det vurderes, at det skaber problemer for den militære benyttelse. D.v.s. undersøgelse af grøfter og dræn, med henblik på vurdering af lukning eller etablering af stem for at genskabe tidligere afvandede moser og vådområder.
- at pleje eller genoprette søer og vandhuller gennem en detaljeret plan. Først og fremmest ved lukning eventuelle dræn. Derudover rydning af opvækst, og evt. oprensning.

Vådområder på terrænet er naturmæssigt set meget vigtige på grund af deres særlige betydning som habitater for plante- og dyrelivet, ikke mindst vandfugle, insekter og padder.

Vådområderne er en meget sparsom naturtype øvelsespladsen. Der er kun 5 små vandhuller samt en egentlig sø, nemlig Bovtrup Sø. Forslag til konkrete plejeforanstaltninger for de 5 vandhuller - 1 i afd. 1, 1 i afd. 2, 1 i afd. 6 samt 2 i afdeling 14, fremgår af afsnit 10.2.

Generelle retningslinier for oprensning og pleje af de 5 vandhuller

Det tilstræbes, at vandhullerne på øvelsespladsen bliver soleksponerede og lavvandede. Her ved opnår de en høj vandtemperatur, men de må dog samtidig ikke være så lavvandede, at de tørrer ud om sommeren.

Retablering og pleje med henblik på denne tilstand vil gøre vandhullerne optimale som yngledamme for specielt padder, som er en truet dyregruppe.

Først og fremmest blokeres fungerende dræn og grøfter, der fører vand bort fra vandhullet. Vandstanden i vådområdet kan herefter styres, såfremt der er behov herfor, ved at etablere et overløb eller et stem, som leder vandet væk gennem det fraførende drænrør eller løber over stemmet i grøften når vandspejlet når op over det fastlagte niveau. Såfremt dette ikke medfører et permanent vandspejl bør der foretages en supplerende oprensning af vandhullet.

Oprensningen sker bedst ved at 20-50 cm af bundlaget graves af så det sikres, at der står vand i dammen sommeren over. Det tilsigtes at opnå en vintervandstand på mellem 80 og 120 cm's dybde. Det er vigtigt, at der ved opgravningen etableres svagt skrånende bredder ud til maximumsdybden for at opnå maksimale vandtemperaturer til de varmekrævende paddearter.

Den opgravede jord trækkes ud over de nærliggende arealer, så den ikke virker skæmmende.

Rundt om dammene oprettes der en bufferzone for opvækst af urter. Zonen bør optimalt være mindst 5 meter, men kan afpasses efter forholdene ved det enkelte vandhul.

Generelt skal bredzonen omkring alle vandhuller plejes, således at vegetationen holdes som lav urtevegetation. Buske fjernes. Dette kan ske maskinelt, og bør foregå efter 20. juli

Der må ikke udsættes fisk, krebs og gæs/ænder i vandhullerne, og der må ligeledes ikke fodres i/ved dem.

Ringkjøbing Amts forvaltning for Miljø og Teknik er kontakt-, rådgivnings- og godkendelses-myndighed i forbindelse med genopretningsplanen for vådområderne.

Generelle retningslinier for friholdelse af vådområder for øvelsesaktiviteter

For at beskytte vådområdet mod beskadigelse foreslås det, som tidligere nævnt, at alle vådområder med tilhørende bræmme friholdes for al kørsel samt anden øvelsesaktivitet. Gennemgående færdsel til fods er dog undtaget fra forbudet. Vådområderne er alle vist på terræn-

kortet (bilag 2). Det vurderes om der er behov for afmærkning med pæle omkring hvert enkelt vandhul.

10.6 Forslag til etablering af nye vådområder

Det vil efter Skov- og Naturstyrelsens opfattelse være en naturmæssig gevinst for øvelsespladsen at skabe nogle flere vådområder, da det er en meget begrænset naturtype, bortset fra de 4 smalle vandløb med tilhørende ådal og mose.

Det foreslås, at der graves 3 nye, lavvandede søer på hver 0,5 ha, i alt ca. 1,5 ha, i området S-SV for Vestre Plantage. Dette område er meget fugtigt og tilgroet, og benyttes ikke meget til øvelser.

Desuden at der genoprettes et vådområde, ca. 0,5 ha, beliggende i afd. 8 i den østlige del af litra b. Genopretningen omfatter opdæmning/etablering af stem, uddybning af eksisterende lavning og rydning af krat, ca. 1,2 ha.

Endelig at der etableres opdæmning/etablering af stem med henblik på etablering af vådområde ved bækudløb i Pilkmose Bæk (afdeling 2, litra g vest). Desuden at der ryddes ca. 1,5 ha krat til ovennævnte, nye vådområde (litra g vest).

10.7 Pleje og genopretning af fortidsminder

Generel pleje

Al kørsel og enhver form for gravning, herunder skyttehuller for enkeltmand, på gravhøje og andre fortidsminder er naturligvis strengt forbudt.

Af hensyn til fortidsmindernes ve og vel er det ønskeligt, at fortidsminderne ligger hen med en solid overflade af græs, og uden slørende opvækst.

Gamle træer på fortidsminderne er ikke i sig selv uønsket, men for at forebygge stormfaldsskader anbefales det, at de tages bort.

Afmærkning af fortidsminderne

Fortidsminderne i et militært øvelsesområde bør - hvad de da også i stor udstrækning er - være afmærkede med pæle.

Fredede fortidsminder har en 2 meter fredningszone omkring sig, og pælene skal derfor holdes mindst 2 meter fra gravhøjenes fod. 4 pæle omkring er som regel ikke nok. Alt efter højens størrelse bør der anvendes 6 eller flere, for at angive en cirkel om højen.

Enten skal hver høj afmærkes, eller en hel højgruppe kan afmærkes under et.

Restaurering (kontra pleje)

Det er vigtigt at bemærke, at "pleje af fortidsminder" betyder *pleje af vegetationen på fortidsmindet*. Og det kan forsvaret selv udføre.

Restaurering er en indgriben i selve fortidsmindet, og det er et tiltag som kun Kulturarvstyrelsen har kompetancen til at iværksætte. Skov- og Naturstyrelsens kulturhistoriske ekspert er villig til, og indstillet på, når og hvis Jyske Dragonregiment er interesseret, at gennemgå samtlige fortidsminder og aftale istandsættelse/restaurering af øvelsesområdets fortidsminder.

Konkrete restaurerings- og plejeforslag

Konkrete pleje- og restaureringsforslag fremgår af kataloget i bilag 7.

10.8 Forslag til friholdelse af arealer for militær aktivitet

Skov- og Naturstyrelsen ønsker at friholde *alle* terrænets vådområder (moser, enge, søer og vandløb) for øvelsesaktiviteter, bortset fra gennemgående færdsel til fods. Dette skyldes ikke mindst hensynet til Gryde Åens store naturhistoriske kvaliteter.

Særligt udsatte vandhuller foreslås beskyttet mod kørsel for tæt på bredden gennem udlægning af 2-5 meter bufferzoner med sammenhængende vegetation, og markering heraf med pæle.

Fortidsminder ønskes helt friholdt for alle typer øvelsesaktiviteter.

Det foreslås drøftet, om der skal udpeges særlige områder med maskingraveforbud (som nu) eller om der omvendt kun må foregå gravning i særligt udpegede områder.

Det foreslås drøftet, om der bør være begreber som faste bæltepor og/eller tvangsspor (evt. på bestemte strækninger) for at skåne terrænet. Endvidere, om det på grund af slid vil være hensigtsmæssigt at udpege faste stillingsområder.

10.9 Skovplan

Skov- og Naturstyrelsen har i samarbejde med Forsvarskommandoen i april 2002 udarbejdet en skovplan for Holstebro Øvelsesplads. Planen fremgår af afsnit 13.14.

10.10 Forslag til fremtidige retningslinier for offentlighedens adgang

Den åbne politik overfor publikum bør fastholdes.

De nye retningslinier fra forsvaret følges:

Udenfor øvelsestid bør offentligheden have adgang til terrænet til fods og på cykel. Færdsel på terrænet sker på eget ansvar. På et kort kan anvises et stisystem som skal følges af cyklister.

Gæster til fods kan også færdes uden for det anbefalede stisystem. Af terrænkortet skal fremgå, om der er områder som er afspærret permanent for publikum på grund af fare, f.eks. forsagere.

Kørsel med motorkøretøjer bør efter Skov- og Naturstyrelsens opfattelse ikke være tilladt.

Hunde skal føres i snor.

Der bør fortsat være god skiltning ved indgangene hvor publikum kan se hvornår der er øvelser.

11 Kommentarer og ønsker fra eksterne bidragydere

Med en skrivelse den 15. oktober 2001 orienterede Skov- og Naturstyrelsen de eksterne bidragydere, bestående af Ringkjøbing Amt, Holstebro Kommune, Danmarks Naturfredningsforening, Friluftsrådet, Dansk Ornitologisk Forening, Dansk Botanisk Forening samt Danmarks Jægerforbund om, at en drifts- og plejeplanlægning for Holstebro Øvelsesplads var igangsat. Styrelsen indkaldte i den anledning eventuelle bidrag fra de pågældende myndigheder og organisationer til planlægningen. I skrivelsen blev øvelsespladsen kort beskrevet. Om formålet med drifts- og plejeplanlægningen hed det, at:

“ Planen skal tilrettelægge retningslinjerne for benyttelse, drift og pleje af øvelsesterrenet, således at der opnås en tilfredsstillende opfyldelse af forsvarrets behov for de uddannelsesmæssige aktiviteter samtidigt med at de naturbeskyttelsesmæssige, rekreative og kulturhistoriske interesser tilgodeses.

Drift- og plejeplanlægning vil omfatte udarbejdelse af kort, beskrivelse af den militære benyttelse, registrering og beskrivelse af naturtyper og flora- og faunamæssige forhold, beskrivelse af offentlighedens muligheder for adgang til terrænet, fastlæggelse af plejebehov samt en afvejning af benyttelses- og beskyttelseshensyn.

Det er et vigtigt formål med planlægningen at tilvejebringe al relevant information om terrænet og sikre, at de til området knyttede interesser kan indgå i afvejningerne. Materiale som bør indgå i den kommende driftsplanlægning og ønsker til den kommende arealdrift, ønskes derfor oplyst ”

Det blev endvidere meddelt, at Skov- og Naturstyrelsen, efter modtagelse af materiale og gennemførelse af egen kortlægning og registrering af arealet, ville udarbejde et forslag til drifts- og plejeplan. Dette planforslag ville blive tilsendt bidragyderne til kommentering og evt. blive drøftet på et efterfølgende møde. Skov- og Naturstyrelsen bad om at eventuelle bidrag var fremsendt til styrelsen senest den 15. januar 2002.

Endelig indkaldte Skov- og Naturstyrelsen, i samarbejde med Jyske Dragonregiment, bidragyderne til en rundvisning på terrænet den 30. november 2001. Ved rundvisningen deltog 18 personer, med repræsentanter fra Ringkjøbing Amt, Holstebro Kommune, Dansk Ornitologisk Forenings lokalafdeling for Ringkjøbing Amt, , Friluftsrådet, Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomite samt Ulborg Statsskovdistrikt.

Skov- og Naturstyrelsen modtog efterfølgende skriftlige bidrag fra Ringkjøbing Amt, Holstebro Kommune, Friluftsrådet og Danmarks Jægerforbund, som alle refereres nedenfor.

11.1 Ringkjøbing Amt

Ringkjøbing Amts vandløbsbiologigruppe fremsender et notat om status og beskyttelse af de 3 vandløb på terræn Pilkmosen Bæk, Hestbjerg Bæk og Gryde Å . *Pilkmosen Bæk* og *Hestbjerg Bæk* er begge i amtets regionplan "B1 målsat", hvilket betyder gyde- og/eller yngelopvækstområde for laksefisk. Dermed er det fine og bevaringsværdige vandløb. *Gryde Å* er derimod helt i særklasse hvad angår kvalitet og bevaringsværdighed. *Gryde Å* er på strækningen gennem øvelsesterrenet målsat A (særligt naturvidenskabeligt interesseområde). Årsagen til denne målsætning skal ses dels på baggrund af vandløbets stærkt slyngede og stort set na-

turlige forløb, kombineret med en meget artsrig invertebratfauna. I åen på denne strækning forekommer en række meget rentvandskrævende insekter, som er så sjældne og truede på landsplan, at de er optaget på den røde liste over sjældne og truede arter.

Den meget fine og artsrige invertebratfauna i Gryde Å på denne strækning skyldes den på alle områder meget fine vandløbskvalitet. Faunaklassen bedømmes til 7 (særlig god biologisk vandløbskvalitet). De fine forhold på den A-målsatte del betyder også, at vandløbets fiskebestand her er tilfredsstillende.

Amtet konkluderer i sin skrivelse, at specielt Gryde Å er et helt specielt vandløb ikke bare indenfor Ringkjøbing Amt, men også set på landsplan.

På baggrund af dette bør der i forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplanen for området træffes foranstaltninger således dette specielle vandløb ikke lider overlast og bevares. Pga. vandløbenes beliggenhed der for den største dels vedkommende er naturopland, ses der ikke at være umiddelbar fare for belastning med organisk materiale. Den største fare for at påvirke disse vandløb negativt er nok i forbindelse med kørsel med militærets tunge køretøjer i den umiddelbare nærhed af vandløbene. Store "åbne sår" i landskabet vil specielt i forbindelse med nedbør kunne give anledning til stor materialetransport i form af især sand i vandløbet. Sand har den meget negative effekt i et vandløb som Gryde Å, at sten og gruspartier på vandløbsbund kan blive dækket af sand. Som på land er "sandørkner" i vandløb kun levested for få, specialiserede dyrearter.

For at undgå eventuelle problemer med materialetransport i vandløbet forårsaget af kørslen med det tunge materiel, bør der langs alle 3 vandløb indlægges *brede vandløbsbræmmer* der ikke køres på. Specielt på skrånende arealer vil denne forholdsregel være af stor betydning.

Hvad angår bidrag med forslag og ønsker til hedepleje og andre former for naturpleje og -genopretning på Holstebro Øvelsesplads meddeler amtet, at det ikke har ressourcer til at fremsende sådanne, men at man gerne vil kommentere drifts- og plejeplanudkastet, når det sendes ud til offentlig høring.

I denne forbindelse har amtet den 8. december 2003 bl.a. fremsendt følgende, yderligere kommentarer:

Udskiftning med løvhegn

Udskiftning af løvhegn bør ske med arter, som ikke spreder sig til de åbne naturarealer, og som senere kræver ressourcer til deres fjernelse. Især Glansbladet Hæg og Rynket Rose skal undgås.

Fredskov, skovlov og skovplan

I skovplanen vægtes traditionel skovdrift temmelig højt i forhold til naturplejen. Der bør opereres med ekstern faglig rådgiver og entreprenør, også på naturplejeområdet.

Selv om man i skovplanen satser på naturlig regeneration mv. bærer den stadig præg af mere eller mindre intensiv/traditionel skovdrift. Man bør lade røn, eg og hylde indfinde sig som selvsåede, og lade dem indgå som selvopvækst. Skovdriften skal ikke resultere i produktion af gavntræ.

Valg af træarter

Der bør ikke anvendes indplantning af spidsløn, ask, vildæble, hvidtjørn og hassel, da disse arter kun kan kaldes lokale med meget god vilje.

Rydning af birk, pil, m.m.

Rydning af løvtræer og -buske har en begrænset varighed, da disse hurtigt skyder igen fra stubbene. Indgrebet skal derfor gentages med få års mellemrum. Dette gælder uanset om der er tale om manuel rydning eller grenknusning. Det bør overvejes, om metoden nogle steder kan erstattes med oprykning af træerne og buskene, hvorved hele rodsystemet fjernes. Det vil også have den fordel, at der herved skabes spiringsbetingelser for plantearter, som spirer på blottet jordbund. Rydning af buske og træer langs de to vandløb er ikke nødvendigt af hensyn til vandløbenes kvalitet, men skaber omvendt heller ingen problemer herfor.

Gødskning

Forbud mod gødskning bør også omfatte kalkning, idet kalken ændrer voksebetingelserne for den vilde flora.

Etablering af nye vådområder og overgange over vandløb

Ringkjøbing Amt ønsker at understrege, at der med nærværende kommentering af dette forslag til drifts- og plejeplan ikke er taget stilling til eventuelle dispensationer i henhold til naturbeskyttelsesloven og vandløbsloven.

Pleje af heder og overdrevsarealer

Helt generelt gælder det, at overdrev og heder er næringsfattige naturtyper. For at bevare naturkvaliteten er det afgørende, at denne tilstand bibeholdes. Da der tilføres næringsstoffer fra luften til arealerne er det vigtigt, at plejen ved afslåning mv. indeholder fjernelse af plante-materialet med dets indhold af næringsstoffer. Grenknuser og slagleklipper bør derfor kun helt undtagelsesvist anvendes til naturpleje.

11.2 Holstebro Kommune

I forbindelse med udarbejdelse af en drifts- og plejeplan henstiller Holstebro Kommune til at følgende forhold tages i betragtning:

Offentlighedens adgang

Arealerne er meget bynært beliggende og udgør derfor et stort potentielt område for friluftsk aktiviteter for byens borgere. Kommunen er i forvejen i samarbejde med regimentet om markering af et stinet i terrænet, som kan benyttes til fods når terrænet er åbent for publikum, men der har allerede været forespørgsler på mulighederne for at etablere rideruter, ruter for mountainbike-cykler og tilsvarende faciliteter.

Kommunen er opmærksom på at arealerne primært tjener militære formål, og er opmærksom på at jo flere muligheder der etableres for at færdes i terrænet, jo vanskeligere bliver det at sikre at der ikke opstår sikkerhedsproblemer i forhold til den militære anvendelse. I forbindelse med etableringen af ovennævnte stinet, er kommunen derfor i færd med at undersøge de tekniske muligheder for at opsætte elektronisk styrede signaler de steder hvor publikum kan få adgang til arealerne, uden at kommunen i øvrigt mener at en sådan skiltning er en kommunal opgave.

I kommunens plantage "Vestre Plantage" som er beliggende i nordenden af terrænet, mellem dette og kasernen, er der i dag et meget stort publikumspres med motionsruter, mountainbike-cykler, ridestier og almindelige fredelige skovgæster. Kommunen tror derfor det bliver vanskeligt at styre publikums færdsel ud i terrænet hvis der, i forbindelse med en delvis tilladelse som den eksisterer nu, ikke etableres en meget tydelig skiltning af hvornår terrænet er åbent for publikum. Det er næppe sandsynligt, at publikum konsekvent vil henvende sig ved Ho-

vedvagten for at kontrollere hvorvidt terrænet er lukket p.g.a. øvelse en aften eller en weekend, som det formelt kræves i dag.

Kommunen foreslår derfor, at man i forbindelse med planlægningen indtænker denne adgangsinformation til publikum, og eventuelt etablerer et forsøg med en elektronisk signalering, styret fra Hovedvagten. Kommunen bidrager gerne med teknisk vejledning.

Deponering af overskudsjord på øvelsespladsen

Holstebro Kommune oplever i stigende grad problemer med at anvise arealer til deponering af ikke-forurenet overskudsjord i forbindelse med såvel kommunale og private bygge- og anlægsprojekter. Kommunen er vidende om at der i 2001 er givet tilladelse til udlægning af en større mængde overskudsjord fra et privat byggeri.

Holstebro kommune vil derfor anmode om at der i forbindelse med planlægningen nøje overvejes i hvilket omfang der på øvelsesarealerne findes områder hvor der eventuelt vil kunne deponeres overskud af råjord.

Beskyttelse af terrænets vandløb

Kommunen er vandløbsmyndighed for de private vandløb Gryde Å, Hestbjerg Bæk og Pilkmose Bæk, der løber gennem øvelsesområdet.

Den nuværende tilstand af vandløbene er særdeles tilfredsstillende, da der er et alsidigt dyre- og planteliv i vandet. Der er dog lidt okker i Hestbjerg Bæk, så derfor har Holstebro Kommune i samarbejde med Jydske Dragonregiment i 2002 etableret to okkerfældningsbassiner ved bækken til nedbringelse af dette problem. Okkerrensseanlæggene er nu velfungerende. Vandløbene lever således op til de målsætninger der stilles til dem.

Kommunen anbefaler derfor, at man fortsat lader vandløbene henligge i uberørt naturtilstand. Den nuværende afveksling af strækninger med pile/ellekrat og åbne partier giver vandløbene den variation der udtrykkes i et godt vandmiljø. Den praksis som militæret har indført for mange år siden, med ikke at køre i og tæt ved vandløbene anbefales at fortsætte.

Ønskes en pleje af de vandløbsnære arealer skal man sørge for at det sker på en måde så vandløbene ikke lider skade. En ekstensiv afgræsning kan være en mulighed. Udsætning af bævere er problematisk i forhold til den frie fiskepassage for ørreder. Maskinel oprykning af pil og andre vækster på vandløbenes bredder kan skade vandløbet, hvilket bør undgås.

For at mindske sandudskylning i vandløbene kunne man ved brooverkørslerne etablere faskiner, kantbeplantning eller andet der kan hindre sandet i at ende i vandløbene.

Holstebro Kommune gør opmærksom på at dens Miljøafdeling har en "gammel" aftale med Jydske Dragonregiment om at kommunens vandløbsentreprenør vedligeholder Gryde Å på strækningen fra Sognstrupvej til Skodhøj Dæmningen. Det sker af hensyn til afvandingen af de lave jorder ned mod åen, tilhørende gården Sønder Sognstrup.

Holstebro Kommune er åbne overfor at indgå et samarbejde med forsvaret om eventuel vandløbsvedligeholdelse af øvelsesterrenets øvrige vandløbsstrækninger.

11.2 Friluftsrådet

Friluftsrådet udtrykker tilfredshed med udarbejdelsen af drifts- og plejeplaner. Samtidig er det vigtigt, at denne planlægning omhandler offentlighedens muligheder for at benytte arealerne under hensyntagen til de militære aktiviteter. Forskellige former for "hårde friluftaktiviteter" (motorsport, mountainbike-cykling eller orienteringsløb) vil således med fordel kunne benytte de militære arealer, da der her i forvejen er lignende aktiviteter.

Offentlighedens adgang

Friluftsrådet henviser til den nye bekendtgørelse om regler for offentlighedens adgang på de militære terræner, og ønsker at terrænet bliver åbent for offentligheden uden for øvelsestiden, og at dette udvides så færdslen kan foregå både til fods, på cykel og til hest. Da militærets brug af området i forvejen slider på veje og landskab vil færdsel til hest og på cykel ikke forværre situationen. Samtidig ønsker Friluftsrådet, at det skal være muligt at opnå tilladelse til at benytte terrænet til at løbe orienteringsløb, køre med civile, terrængående køretøjer (som f.eks. landrover), hundetræning o.lign., samt at fiske i Pilkmosen Bæk og Grydeå.

Fremtidige ønsker til pleje

Friluftsrådet mener det er vigtigt, at de store hedeområder beskyttes. Rådet mener derfor, at pleje og vedligeholdelse er af stor betydning for, at heden ikke bliver offer for sin egen dynamik. Rådet foreslår derfor pleje ved trærydning, slåning, afbrænding, græsning eller lign. Herved bekæmpes lyngens bladbiller og bjergfyr og lignende træ- og buskarter vil blive fjernet.

Yderligere ønsker Rådet en oprensning af åsystemet og fældning af krat langs brinkerne, så adgangsforholdene forbedres.

Formidling

Friluftsrådet finder det relevant at foreslå, at JDR aktivt udmelder en publikumspolitik med retningslinier for den offentlige adgang til arealet. Samtidig foreslår Rådet, at der i området opsættes afmærkning til hjælp for færdselen, og at de opsatte tavler med gældende færdselsregler og -muligheder ved adgangsvejene til terrænet opdateres.

Friluftsrådet støtter, at der annonceres i lokalaviser og på hjemmeside om kommende øvelsesaktiviteter.

Desuden foreslår Friluftsrådet at der udarbejdes en folder om øvelsespladsen.

Endelig foreslås det, at der nedsættes flere brugergrupper for de forskellige brugere af terrænet, og at disse i fremtiden har mulighed for at benytte arealet til deres aktiviteter.

11.3 Danmarks Jægerforbund

Danmarks Jægerforbund foreslår at lyngarealerne overvåges for de store angreb af Lyngens Bladbille, samt at opfølge alle tiltag til retablering af lyngen (evt. brandøvelse med Bredskabskorpset).

Som alternativ til de truede fødemuligheder på heden foreslår Danmarks Jægerforbund, at der mange steder i små grupper, dog uden for lyngområderne, bør plantes lave buske til at supplere fødeemnerne. Det bør dog også være buske, som er hårdføre nok til at de tåler forsvarets brug af arealet.

Eventuelle drænledninger og afvandingsgrøfter bør stoppes.

På udvalgte steder langs Gryde Å kunne der eventuelt etableres afgræsning med kvæg, som led i en plejeplan (Skotsk Højlandskvæg).

Med hensyn til adgangen mener Danmarks Jægerforbund, at der også i fremtiden må være åbent for publikum; men der bør også tages hensyn til de vilde dyrs trivsel, især i yngletiden. Jægerforbundet ser arealet som en perle i det vestjyske, hvor naturen og vildtet også i fremtiden kan trives og spredes til gavn for alle.

11.4 Danmarks Naturfredningsforening

Danmarks Naturfredningsforening har ikke fremsendt bidrag til planen, men har den 8. december 2003 fremsendt bemærkninger til planudkastet i forbindelse med den offentlige høring. Foreningen skriver bl.a.:

"Lokalkomiteen har forsøgt ved hjælp af kort og lokalkendskab at forholde sig til planen og dens forslag og har følgende bemærkninger til den:

Først tak for en god beskrivelse af området, dets overordnede landskabstræk og geologi, samt ikke mindst registrering og status på naturindholdet generelt og specifikt på området. Det kan blive et meget vigtigt værktøj i tilegnelsen af en større oplevelse og forståelse for hele områdets naturkvaliteter i forbindelse med den større tilgængelighed for publikum, som planen også lægger op til.

Lokalkomiteen vil gerne udtale sin tak for et godt arbejde med plejeplanen, både i sin helhed og i forhold til de forskellige naturtyper og igen indenfor de enkelte geografiske områder.

Vi kan absolut tilslutte os den overordnede målsætning, men vil gerne rette *bør* til *skal*, således at det *skal* være målsætningen fremover, at fastholde og forbedre Holstebro Øvelsesplads som et åbent hedelandskab i naturtilstand, med klarvandede, uregulerede ådale med moser, spredt bevoksning, levende hegn og vandhuller.

Lokalkomiteen finder det især vigtigt, at bevare, og om muligt udbygge et godt levested for odderen.

Lokalkomiteen kan tilslutte sig plejeplanen i store træk. ser med glæde at rynket rose, gyvel, pil og bjergfyr ryddes til fordel for lysåbne arealer med urter og mindre halvbuske (lyng). Det vil absolut være hensigtsmæssigt at fjerne det afryddede materiale og grønmasse fra arealerne, næringsindhold.

Lokalkomiteen vil gerne anbefale regimentet at købe ekspertise ved Ringkøbing Amt vedrørende især hedepleje, men også naturpleje i øvrigt.

Lokalkomiteen er meget betænkelig ved, at der skal plantes læhegn i tilknytning til lyngarealer, og hvortil kræves dispensation fra Naturfredningslovens § 3.

Og skal det endelig ske, bør det ikke være de traditionelle trerækkede læhegn af løvtræer og buske, men meget hellere rigtige levende hegn, bestående af én række af eg, med tjørn som ammer og fodposser, og allerhelst af den proveniens der i forvejen findes på arealet ved Bovtrup Krat.

Det bør under alle omstændigheder være danske arter og provenienser.

Lokalkomiteen støtter kraftigt Ringkøbing Amts forslag om at udlægge brede bræmmer langs Gryde Å, og ser helst åens næromgivelser helt friholdt for øvelsesaktiviteter, både af hensyn til vand og flora, men også af hensyn til odderbestanden.

Lokalkomiteen tager skarp afstand fra kørsel med civile terrængående køretøjer, også efter ansøgning. Lokalkomiteen er vidende om, at der i forvejen i kommunen findes areal for sådanne køretøjer. (Skave)

Lokalkomiteen kan kun acceptere depoter af overskudsjord under den forudsætning at det drejer sig om lokal, let sandmuldet overjord, og at den kun bruges på veje og spor, og ikke på egentlige flader (floraforurening).

Lokalkomiteen kan ikke støtte Jægerforbundets ønske om at plante flere buske, og da der ønskes en naturtilstand er flere vildtagre heller ikke ønskelige.

Spørgsmålet om afgræsning med kvæg, Skotsk Højland lyder spændende. I den forbindelse vil

Lokalkomiteen kan stærkt anbefale at der indledningsvis udpeges nogle arealer med uønsket vegetation, både af buske og urter, herunder bjørneklo, og at man så sammensætter en dyrebestand af kvæg og/eller får af racer, som vil æde de pågældende arter, og dermed være med til at fremme de urtesamfund, som efterhånden vil indfinde sig.

Lokalkomiteen må absolut fraråde *udsætning* af *Bævere*. Det vil være en helt anden sag, om bæverne selv finder til de militære arealer engang i fremtiden. Lokalkomiteen finder, at en udsætning af bævere vil indeholde så mange uforudsigelige virkninger i området, at det kan komme til at kollidere med de målsætninger og planer der i øvrigt er omkring ikke mindst vandløb og vådområder."

VURDERING OG AFVEJNING

12. Vurdering af de enkelte ønsker og forslag, samt afvejning heraf

De forskellige ønsker og forslag til den fremtidige benyttelse og beskyttelse af terrænet blev drøftet på et afvejningsmøde, afholdt på Dragonkasernen den 25. september 2003 mellem Jydske Dragonregiment, Hærens Operative Kommando, Forsvarets Bygningstjeneste og Skov- og Naturstyrelsen. Derudover er der forinden blevet afholdt flere arbejds møder samt besigtigelser mellem regimentet og Skov- og Naturstyrelsen.

En klar forudsætning for den nedenstående vurdering af de enkelte ønsker til Drifts- og Plejeplanen for Dragonkasernen er, at arealet er udlagt som militært uddannelsesområde, og derfor fortsat skal kunne anvendes som sådan.

I de følgende afsnit er de enkelte forslag og ønsker behandlet, og der er taget stilling til hvorvidt de kan imødekommes eller ej. Forslagene er angivet med normal skrift, mens beslutningen er angivet med kursiv.

Det skal understreges at mange af de besluttede forslag forinden iværksættelse kræver tilladelse fra diverse myndigheder jf. kapitel 8. Således kræver:

- Alle nye, permanente, militære anlæg en landzonetilladelse fra kommunen i medfør af Planloven.
Egentlige naturgenopretninger som medfører terrænændringer, som f.eks. opgravning af vandhuller eller vandstandshævning kræver dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 hos amtet. Øvrige ændringer af et areals tilstand (i forhold til den hidtidige benyttelse) kræver ligeledes tilladelse.
- Etablering af nye overkørsler over Gryde Å og Hestbjerg Bæk er en tungtvejende myndighedssag, som kræver dispensation efter både Vandløbslov, Planlov og Naturbeskyttelseslov, med tilhørende indsigelsesfrister mv. Både amt og kommune skal have ansøgningen forelagt.
- Vegetationspleje kræver ikke tilladelse, *hvis* den klart tjener til at opretholde områdets hidtidige tilstand. Eks. hedepleje i form af klipning eller plevis afbrænding. Afbrænding kræver dog brandmyndighedernes forudgående inddragelse.
- Placering af permanente, militære anlæg må ikke ske inden for en afstand af 100 meter fra beskyttede fortidsminder med mindre dispensation hertil opnås fra amtet.
- Rydning af fredskov kræver tilladelse fra skovlovsmyndigheden, d.v.s. Ulborg Statsskovdistrikt.
- Der må ikke foretages ny tilplantning på terrænet - hverken på de beskyttede naturtyper som f.eks. heder, eller på øvrige arealer, da hele terrænet i henhold til regionplanen er udlagt som minusområde for skovrejsning - dvs. et område hvor skovrejsning er uønsket.

12.1 Vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret

Nuværende og fremtidige brugere

Der er enighed om Jydske Dragonregiments formulering: "Civile foreninger vil lejlighedsvis fortsat få adgang til at benytte øvelsesterrænet på låne-/lejebasis. I øvelses-/ aktivitetsfrie perioder har offentligheden adgang til terrænet jf. fastsatte regler".

Fremtidig brug af eksisterende uddannelses- og øvelsesfaciliteter

Der er enighed om, at de på øvelsesterrænet eksisterende anlæg/uddannelsesfaciliteter fortsat skal kunne anvendes i nuværende omfang og med mulighed for modernisering/opdatering og eventuelt nødvendig udbygning (se nedenfor). Ændret brugsmønster i takt med ændrede uddannelsesmål/-behov vil kunne forekomme. Nye uddannelsesfaciliteter skal ved behov kunne etableres såfremt ændrede /ny uddannelsesbehov taler herfor/pålægges.

Behov for nye anlæg og øvelsesfaciliteter

Det vurderes, at hovedparten af de forskellige forslag til nye anlæg og øvelsesfaciliteter ikke vil påvirke naturværdierne på terrænet i væsentligt negativt omfang.

Modernisering af af skydebanen er problemløst. Flytning af eksisterende delingskampstilling nord for Kirke-/Møllebakke til en anden placering i nærområdet forudsætter dispensation fra Ringkjøbing Amt i henhold til naturbeskyttelsesloven, hvis det ønskes foretaget på hede, men skønnes i øvrigt at kunne forenes med disse interesser, såfremt det tidligere område retableres, og at der ikke sker beplantning. Nærmere placering af den ny delingskampstilling drøftes i forbindelse med dispensationsansøgning til Ringkjøbing Amt.

Etablering af et nærkamphus ved Harrestrup vurderes til at være uproblematisk, landskabeligt og naturmæssigt set, hvis det placeres i tilknytning til eksisterende bygninger på Harrestrup. Nærkamphuset vil være et permanent anlæg, og kræver derfor kommunens tilladelse i henhold til Planloven.

Etablering af to nye broer med tilhørende kampvognsspor over henholdsvis Gryde Å og Hestbjerg Bæk er væsentligt mere problematiske set ud fra en naturbeskyttelsesmæssig betragtning. Gryde Å er som nævnt et meget højt prioriteret vandløb, som på grund af sin fine vandkvalitet og fauna er udpeget som naturvidenskabeligt referenceområde. Formentligt kan der på trods heraf etableres en ny kampvognsoverkørsel over både Gryde Å og Hestbjerg Bæk uden at skade vandløbene alvorligt, men det skal foregå på en meget nænsom og vandløbsvenlig måde. Amtet og/eller kommunen skal inddrages i disse to anlæg.

Levende hegn og beplantninger

Der er enighed om ønsket fra forsvaret om at etablere et nyt løvhegn på 3 steder, hvor der ikke før har været hegn: 1) Langs vestkanten af Lynghøje i sydvesthjørnet af afdeling 10 (se kortbilag 3). Forsvaret ønsker dette hegn af øvelsesmæssige grunde. Etablering af hegnet kræver dispensation fra Ringkjøbing Amtkommune i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3(hede).

2) Langs sydsiden af vejen mellem Åbro og Harrestrup, fra skrænten af ådalen i vest til nordøsthjørnet af afdeling 9 i øst. Etablering af hegnet kræver formentligt dispensation fra Ringkjøbing Amtkommune i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3 (hede). Spørgsmålet skal forelægges amtet.

3) Forlængelse af et eksisterende levende hegn mod nord og syd ved Hestbjerg Hus i terrænets sydvesthjørne, således at det strækker sig igennem hele hedearealet, og dermed afskærmer de to okkersøer ved Hestbjerg Bæk. Etableringen kræver dispensation fra Ringkjøbing Amt i henhold til Naturbeskyttelseslovens § 3 (hede).

Etablering af et nyt ammunitionsdepot i afdeling 6

Der er enighed om at der kan etableres et nyt ammunitionsdepot i afdeling 6 vest for Hededal, uden at dette vil berøre væsentlige naturmæssige interesser. Anlæggelsen kræver amtets forudgående dispensation i henhold til naturbeskyttelseslovens §3, og kommunens tilladelse i henhold til Planloven, idet der vil blive tale om et permanent anlæg. Den nøjagtige placering af anlægget fremgår af Drifts- og Plejekortet (bilag 3).

Flislager

Der er enighed om at dette lager kan etableres. Kontrakt om etablering af flislager i det syd-vestlige hjørne af afdeling 12 er indgået med Hedeselskabet. Anlægget forudsættes placeret på hede, som er en beskyttet naturtype. Flislageret kræver derfor dispensation fra amtet i henhold til naturbeskyttelsesloven. Den ønskede placering fremgår af drifts- og plejekortet.

Deponering af overskudsjord

Der er enighed om, at der ikke skønnes at være problemer forbundet med at genanvende overskudsjord til den årlige vedligeholdelse af veje og spor samt beskyttelsesvolde, idet overskudsjorden kommer fra arealer uden registreret jordforurening. At der er tale om lokal jord er imidlertid væsentligt set i relation til områdets naturlige flora.

12.2 Vurdering af forslag og ønsker fra Skov- og Naturstyrelsens

Skov- og Naturstyrelsens forslag til en overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

På afvejningsmødet blev Skov- og Naturstyrelsens ønsker til en overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand fremlagt og drøftet.

Man var enige om, at der i vid udstrækning var fælles interesse i at fastholde og forbedre Holstebro Øvelsesplads som et af forsvarrets store og naturskønne terræner. Dels af naturbeskyttelsesmæssige hensyn, dels af øvelsesmæssige hensyn, da også den militære brugsværdi er stærkt afhængig af områdets naturmæssige bæreevne.

Der var desuden enighed om, at beskyttelsen af den højt prioriterede Gryde Å, som strømmer gennem terrænet, skal ske bedst muligt. Den bevaringsværdige Stenvad Hede og det fredede egekrat Bovtrup Ege skal også nyde særlig beskyttelse.

De nuværende landskabsværdier og naturtyper bibeholdes, og der foretages ikke gødskning, sprøjtning eller opdyrkning - dog med enkelte undtagelser herfra.

De værdifulde landskaber skal beskyttes, plejes og genoprettes gennem en fastlagt plejeplan. Øvelsespladsens mange gravhøje skal sikres mod enhver skade i forbindelse med militær øvelsesaktivitet.

Der skal fortsat fastlægges restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at terrænets mest sårbare partier friholdes for nedslidning, og dermed bevares i en god naturtilstand.

Forslag til pleje af de åbne hedearealer og andre åbne arealer

Der var enighed om at følge de forslag til hedepleje og pleje af øvrige åbne arealer, som er udarbejdet for hvert delområde. Disse forslag har tidligere dannet grundlag for Jydske Dragonregiments og Skov- og Naturstyrelsens fælles opgavebeskrivelse for drift af terrænet, som har indgået i optimeringsprocessen.

Undladelse af gødskning og sprøjtning

Der er enighed om at der ikke anvendes pesticider og gødskning på øvelsespladsen.

Undtaget er dog 12 vildtagre, hvor der fortsat kan foretages gødsning.

Efter udgangen af 2002 vil brug af pesticider som udgangspunkt være forbudt på forsvarets arealer.

Efter dispensation vil det dog fortsat være muligt at punktsprøjte mod Kæmpebjørneklo med roundup, men kasernen skal fremsende en særskilt ansøgning herom til Forsvarskommandoen, med redegørelse for behovet. Den anvendte mængde af roundup registreres af miljølederen på kasernen.

Da den giftige Kæmpebjørneklo kan udgøre en ikke uvæsentlig sikkerhedsrisiko for soldater under øvelse er der enighed om, at en årlig punktsprøjtning med roundup kan foretages ved Vorager, hvor der forekommer en mindre bestand. Sprøjtning kan fortsætte indtil alle bjørneklør er væk.

Desuden bør der være mulighed for at bekæmpe pestplanten Japansk Kæmpepileurt ved Vorager med round-up indtil problemet er løst.

Vildtagre

Regimentet er indforstået med, at de eksisterende 12 vildtagre af naturhensyn ikke flyttes, og at der ikke anlægges nye vildtagre på terrænet. Eksisterende vildtagre kan dog undtagelsesvist flyttes, hvis der skønnes et særligt behov herfor. Dette sker først efter drøftelse mellem aftaleparterne, og der skal udarbejdes et plantillæg herom.

Forslag til pleje, genopretning og beskyttelse af vådområder

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet en generel målsætning for den fremtidige beskyttelse af vådområderne på Holstebro Øvelseplads, samt generelle retningslinier for oprensning og pleje samt øvelsesaktiviteter. Der er kun 7 vandhuller på terrænet, samt en egentlig sø, nemlig Bovtrup Sø. Der er udarbejdet konkrete plejeforslag for hvert vandhul.

På afvejningsmødet blev Skov- og Naturstyrelsens vådområdeplan forelagt og drøftet mellem parterne. Genopretningsplanen ses ikke at være i konflikt med den militære udnyttelse af terrænet.

Jyske Dragonregiment er enig i Skov- og Naturstyrelsens plejeforslag for vådområderne.

Regimentet påpeger, at de 2 okkersøer ved Hestbjerg Bæk beskyttes, og derfor ønskes skærmet af fra vejen med et levende hegn, så de ikke lokker publikum og soldater til.

Der er også enighed om at bufferzonen på mindst 2-5 meter omkring vådområderne skal friholdes for al kørsel og anden øvelsesvirksomhed bortset fra færdsel til fods, og at dette kommer til at indgå i de fremtidige restriktioner for øvelsespladsen.

Forslag til pleje af Gryde Ådal

Der er enighed om permanent at friholde en del af Gryde Ådal for pilebuske på en strækning som i forvejen er den mest åbne. Derfor skal der fortløbende fjernes pilebuske i Gryde Ådal mellem Simons Bro og Åbro, og langs Pilkmose Bæk mellem Simons Bro og Sønder Bro. På disse to strækninger er der allerede nu meget få pilebuske.

Tilgroningen i pilekrat af den øvrige del af Gryde Ådalen og langs hele Hestbjerg Bæk er omfattende. Det er naturens gang, og der er derfor enighed om at lade den fortsætte i fri succession, da der ikke er ressourcer til at hindre tilgroningen. Måske vil udsætning af bævere i Gryde Ådal på Holstebro Øvelsesplads kunne bremse og nedbringe tilgroningen, samt tilføre ådalen noget dynamik i form af nye vådområder og åbne partier. Området skønnes meget velegnet for bæver, og det foreslås, at Jyske Dragonregiment søger tilladelse om bæverudsætning hos Ringkøbing Amt og Skov- og Naturstyrelsen.

Forslag til etablering af nye vådområder

Der er enighed om at etablere 3 nye søer i den tilgroede, fugtige hede i afdeling 5 syd for Vestre Plantage. Projektet kræver dispensation fra såvel amt som kommune. Desuden er der enighed om at genoprette to vådområder, henholdsvis ved sidegrøft til Pilkmose Bæk og i afdeling 7 sydvest for Harrestrup.

Forslag til pleje og beskyttelse af fortidsminder

Skov- og Naturstyrelsens forslag til nødvendig beskyttelse af terrænets værdifulde fortidsminder er beskrevet i bilag 7, som er et såkaldt katalog. Her angives vejledning til pleje og beskyttelse af gravhøjene, samt angivelse af steder hvor der er gjort kulturhistoriske fund. De stedsangivne numre kan ses på drifts- og plejekortet, bilag 3.

Der er enighed om, at denne plejeplan for beskyttede fortidsminder følges og indgår i den prioriterede handlingsplan.

Forslag til friholdelse af arealer for militær aktivitet

Skov- og Naturstyrelsens forslag om friholdelse af sårbare arealer for militær aktivitet, bortset fra gennemgående færdsel til fods, stemmer overens med de allerede gældende regler, bortset fra den lille Ny Tammestrup Sø. Alle andre vådområder og ådale er friholdt for kørsel og gravning.

Der var dog enighed om, at der alle vådområder skal angives som kørselsforbudsområder på øvelseskortet, også Ny Tammestrup Sø. Desuden pålægges der særlige restriktioner for Bovtrup Sø med omgivelser, Stenvad Hede samt Bovtrup Egekrat, som alle helt skal friholdes for øvelsesaktiviteter.

De ovenfor beskrevne begrænsninger fremgår af terrænkortet, bilag 2.

Gravning (dozning med kampvogne)

Hvad angår gravning med maskine på terrænet udenfor de friholdte arealer nævnt ovenfor, må dette kun foregå efter anvisning.

Der ønskes ikke udpeget tvangsspor for bæltekøretøjer eller faste stillingsområder. I stedet angives på terrænkortet såkaldte "primære bæltespor" med sort. De er ment som en vejledning til soldater til at følge, når de blot skal hurtigt igennem terrænet - eksempelvis før eller efter øvelser.

Levende hegn og beplantninger

En del steder på terrænet er gamle, udtjente levende hegn af nåletræer erstattet af flerrækkede løvhegn. På udvalgte steder, hvor dette endnu ikke er sket, ønsker Skov- og Naturstyrelsen imidlertid af landskabelige og naturmæssige grunde at man ikke genplanter hegn når de gamle fjernes. Det drejer sig om bl.a. om Åhusområdet, et hedeareal nord for Bovtrup Ege, arealet nord for Korporalens Høj samt langs Sognstrupvej. Jydske Dragonregiment har besluttet at imødekomme dette ønske. De pågældende steder fremgår af Drifts- og Plejekortet (angivet med rød streg).

Forslag til retningslinier for offentlighedens adgang

Nye regler om offentlighedens adgang på de militære terræner er udstedt i 2002 af Forsvarskommandoen. I medfør af disse skal der i forbindelse med udarbejdelsen af en drifts- og plejeplan udarbejdes et ordensreglement, som fastsætter reglerne for offentlighedens adgang. Udgangspunktet er, at publikum har adgang til terrænet udenfor øvelsestid, til fods eller langs veje på cykel, med mindre der er særlige sikkerhedsmæssige eller naturmæssige hensyn der taler imod dette.

Der er enighed om, at der i drifts- og plejeplanens planafsnit fastsættes regler i overensstemmelse hermed.

Forslag til skovplan

Der var enighed om at følge Skov- og Naturstyrelsens skovplan for Holstebro Øvelsesplads, udarbejdet for Forsvarskommandoen i april 2002. Planen fremgår af afsnit 13.14. I denne plan er indarbejdet det forslag til en skovplan, som blev vedtaget på et møde den 8. februar 2002 mellem Jydske Dragonregiment, Forsvarets Bygningstjeneste og Hedeselskabet.

12.3 Vurdering af ønsker og forslag fra bidragyderne

Ringkjøbing Amtskommune

Jydske Dragonregiment er indforstået mod at udlægge brede beskyttelsesbræmmer langs Gryde Å mod at det bliver muligt at etablere en ny overkørsel over åen, samt over Hestbjerg Bæk.

Holstebro Kommune

Der er enighed med kommunens generelle ønsker til offentlighedens adgang. Der er dog ikke ressourcer til at etablere elektronisk styrede signaler, styret fra hovedvagten.

Der vil ikke blive etableret et særligt publikums-stinet på terrænet, da der allerede findes et utal af spor og veje. I stedet vil der på info-tavlen være forslag til vandreruter.

Ønsket om rideruter kan imødekommes. De er allerede etableret, og bliver vist på kortet. Jydske Dragonregiment ønsker ikke mountainbikeruter.

Der er enighed om, at det er vigtigt at der er tydelig skiltning om adgangstider mv. Det vil blive imødekommet.

Jydske Dragonregiment kan imødekomme kommunens ønske om, at der kan deponeres overskud af uforurennet råjord på veje, spor mv på terrænet.

Jydske Dragonregiment vil gerne imødekomme kommunens ønske om at forhindre sandudskylning i Gryde Å. Men det er svært at forhindre diffus udskylning fra større, skrånende flader ned mod åen. Man vil søge at sætte faskiner eller lignende op ved broerne de aktuelle steder - dvs. Vestdæmningen, Åbro, Skodhøj Dæmning og overkørsler over Pilkmose Bæk, evt. flere steder, - og gerne med vejledning fra kommunens vandløbsfolk.

Ønsker fra Friluftsrådet

Der er enighed om at imødekomme Friluftsrådets ønske om offentlighedens færdsel til fods, på cykel ad eksisterende veje og til hest ad ridestier - udenfor øvelsestid. Øvrige ønsker om mulighed for orienteringsløb, kørsel med civil, terrængående køretøjer, hundetræning og lign. vil kun kunne foregå på lejebasis, da det er en mere intensiv og forstyrrende belastning, som Jydske Dragonregiment ønsker at kunne have hånd i hanke med.

De fleste af de nævnte aktiviteter foregår faktisk allerede på lejebasis, som dermed vil kunne fortsætte.

Regimentet kan ikke imødekomme ønsket om fiskeri i Gryde Å. Der ønskes ikke slid og forstyrrelser langs denne åstrækning, som af amtet er udlagt som et naturvidenskabelig referencemråde.

Der er enighed om Friluftsrådets forslag om naturpleje, dog ikke forslaget om en oprensning af åsystemet og fældning af krat langs brinkerne, så adgangsforholdene forbedres. Oprensning er helt udelukket på baggrund af åens særlige målsætning og betydning. Fjernelse af pilebuske ude i ådalen vil finde sted på visse strækninger for at sikre at hele ådalen ikke lukker til i krat.

Der er enighed om en aktiv publikumspolitik, som allerede er i gang. Annoncering om hvornår terrænet er åbent kommer også på hjemmesiden, men vil ikke blive bragt i de lokale aviser. Der er en folder på vej om terrænet.

Dragonregimentet finder ikke at der er behov for at oprette brugergrupper for de forskellige brugere af terrænet, da der er tale om et militært øvelsesterræn og ikke et rekreativt område.

Ønsker fra Danmarks Jægerforbund

Det skønnes ikke nødvendigt at plante buske som føde for vildt, som foreslået af Danmarks Jægerforbund. Stop af drænledninger og afvandingsgrøfter kan ikke imødekommes - i hvert fald ikke de store, som afvan der tilgrænsende landbrugsarealer. Men Dragonregimentet vil gerne være med til at skabe mindre vådområder ved at lukke sidegrøfter. Græsning med kvæg langs udvalgte strækninger af Gryde Å kan overvejes og undersøges, men kan være problematisk af hensyn til brinkerne og åens kvalitet.

Der er enighed i forbundets forslag om at der skal være adgang, men tages hensyn til dyrelivet.

Naturplejeforslag drøftes på en besigtigelse i terrænet i foråret 2000. På billedet ses fra venstre mod højre skovfoged Niels Lisborg, Skov- og Naturstyrelsen, major Erik Weiling, Jydske Dragonregiment, major Knud Møller, Hærens Operative Kommando og skovdriftsansvarlige Alice Lemming, Forsvarets Bygningstjeneste.

PLAN

13. Retningslinier for den fremtidige anvendelse af Holstebro Øvelsesplads

Denne del af drift- og plejeplanen indeholder en anvisning af hvorledes den ovenfor gennemgåede afvejning kan realiseres i praksis, herunder fastlæggelse af retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring i overensstemmelse med afvejningen.

13.1. Overordnede retningslinier for den fremtidige benyttelse, pleje og forbedringer.

Retningslinierne for den fremtidige anvendelse af Holstebro Kasernes Øvelsesplads skal tilgodese følgende forhold:

- At terrænet er udlagt som militært uddannelsesområde, og derfor fortsat skal kunne opfylde forsvarets behov for uddannelsesaktiviteter/faciliteter.
- At den militære benyttelse sker under hensyntagen til landskabelige og biologiske værdier, som i drift- og plejeplanperioden søges fastholdt og udbygget. Dette opfyldes bl.a. gennem restriktioner for kørsel og andre øvelsesaktiviteter i særligt følsomme områder, samt naturplejetiltag.
- At den rekreative benyttelse sker i det omfang det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.

13.2. Nuværende og fremtidige brugere

Jydske Dragonregiment vil fortsætte nuværende brug af øvelsesterrænet til uddannelse af militære enheder i henhold til fastsatte produktionsmål. Ændret brugsmønster vil kunne forekomme i forbindelse med eventuelle ændringer i uddannelsesmønstre og pålagte produktionsmål.

Civile foreninger vil lejlighedsvis fortsat få adgang til at benytte øvelsesterrænet på låne-/lejebasis.

I øvelses-/aktivitetsfrie perioder har offentligheden adgang til terrænet jf. fastsatte regler. Se afsnit om regler for offentlighedens adgang, 13.7.

13.3 Fremtidig brug af eksisterende uddannelses- og øvelsesfaciliteter

De på øvelsesterrænet eksisterende anlæg og uddannelsesfaciliteter skal fortsat anvendes i nuværende omfang og med mulighed for modernisering, opdatering og eventuelt nødvendig udbygning. Ændret brugsmønster i takt med ændrede uddannelsesmål og -behov vil kunne forekomme. Nye uddannelsesfaciliteter skal ved behov kunne etableres såfremt ændrede eller nye uddannelsesbehov taler herfor eller pålægges regimentet.

13.4 Retningslinier for øvelsesaktiviteter

Nedenstående bestemmelser og restriktioner er gældende indtil videre fra drift- og plejeplanens vedtagelse. Til retningslinierne hører drifts- og plejeplanens terrænkort, vedlagt som bilag 2.

Færdsel på øvelsespladsen

Kørsel med bæltekøretøjer må kun ske uden for fast anlagte veje med undtagelse af Betonvejen, som benyttes som forbindelsesvej mellem terrænet og kasernen. Kørsel i skove/plantager uden for fast anlagte spor er forbudt, dog må/kan eksisterende huller/lysninger anvendes til midlertidige stop/ophold i forbindelse med beredskabsområder og lign.

Anlagte grusveje i øvelsesterrænet er forbeholdt hjulkøretøjer og må ikke anvendes i f. m. kørsel med bæltekøretøjer. Nødvendig krydsning af grusveje med bæltekøretøjer skal ske vinkelet.

Kørsel /øvelsesaktivitet må med undtagelse af de på terrænkortet markerede restriktioner foregå overalt i terrænet. De markerede restriktioner er områder med særligt følsomme naturværdier, som enten helt skal friholdes for øvelsesaktivitet, eller friholdes for kørsel (rød netskravering eller skråskravering på terrænkort). Desuden er de fredede fortidsminder angivet med rød ring.

Højspændingsmaster må ikke anvendes i forbindelse med uddannelse eller øvelsesaktivitet.

Gravning

Der må graves over alt på øvelsespladsen, bortset fra de områder som er vist med net- eller skråskravering på terrænkortet, (som er de samme arealer hvor der ikke må foregå øvelsesaktivitet eller køres med bæltekøretøjer) samt fredede fortidsminder, som er angivet med en rød ring på terrænkortet. Gravning med maskiner må kun foregå efter anvisning.

Det er forbudt at grave skyttehuller nærmere end 5 meter fra træer og arealer med nybeplantning. Sidstnævnte er afmærket med volde, og må ikke befærdes med køretøjer uden for fast anlagte spor. For hele terrænet gælder, at gravearbejder, pigtrådshegn m.v. skal – såfremt særlig tilladelse ikke er givet – sløjfes senest 3 dage efter fuldførelsen/endt brug.

Senest ved øvelsesaktivitetens afslutning skal nedkørte grøfter reetableres, overkørsler over asfaltveje renses samt afmærkninger og affald fjernes.

Skyttehuller tildækkes umiddelbart efterendt brug. Inden tildækning tilsikres, at skyttehullerne er tømte for dyr.

Særlige bestemmelser for plantagearealerne

Der kan afholdes øvelser i plantagerne, herunder bivuakering, indretning af stillinger og etablering af de nødvendige gravearbejder for at tilgodese uddannelseskravene. De almindelige gravebestemmelser (5 m regel) skal nøje overholdes.

I øvrigt er det forbudt at

- Beskadige træer ved skæring i bark, islagning af søm o.lign.
- Afskære/afklippe grene af træer og buske.
- Ophugge, opgrave eller oprykke træer og buske.

Har enhederne behov for sløringsmaterialer vil dette kunne blive anvist af Planlægning & Uddannelsessektionen ved Jydske Dragonregiment. Ved kørsel med hjulkøretøjer på vejene i plantagerne skal der udvises størst muligt hensyn over for beplantningen for at undgå barkaf-

skrab og beskadigelse af rødder (dette gælder også bæltekøretøjer i bæltespor gennem planterne).

Al afmærkning med minestrimmel o.lign. skal fjernes når det enkelte uddannelsesforløb er afsluttet.

Øvelser i terrænkørsel

Øvelser i terrænkørsel kan foregå på hele øvelsespladsen, med undtagelse af de på kortet skraverede områder. På "Grushøje" og "Simons Brink" må det kun foregå i eksisterende spor.

Sprængninger på øvelsespladsen

Der må foretages sprængninger på hele øvelsespladsen, dog ikke i sektor I, II og III uden særlig tilladelse. I skraverede områder, jf. terrænkort, må sprængning ikke foretages. Enhederne, som skal sprænge på øvelsespladsen, vil få anvist et sprængningsområde af Planlægning & Uddannelsessektionen ved Jydske Dragonregiment. Der må maksimalt sprænges med sprænglegemer op til 200g.

Bestemmelser for særlige uddannelses- og øvelsesfaciliteter

Der findes særlige bestemmelser/instrukser for benyttelse af følgende anlæg på øvelsespladsen:

- Skydebaneanlæg
- Håndgranatbane
- Minimortèrbane
- Miniaturepansermålsbane
- Laserafstandsbane.

Bestemmelser for hjemmeværnets brug af øvelsespladsen

Enheder af hjemmeværnet kan normalt anvende Holstebro Øvelsesplads i perioder hvor anden militær aktivitet ikke foregår.

Uddannelse af hjemmeværnets hundeførere gennemføres primært på et trekantareal sydvest for Hestbjerg Dæmning.

Hjemmeværnsdistrikt 21 i Holstebro koordinerer alle hjemmeværnsenheders anvendelse af øvelsespladsen, og foretager anmeldelse til Planlægning & Uddannelsessektionen ved Jydske Dragonregiment senest 4 uger inden aktivitetens påbegyndelse med følgende oplysninger:

- Enhed
- Antal deltagere
- Tidsrum
- Aktivitetens art
- Ønsket område (indtegnet på kort)
- Særlige forhold.

13.5 Arealretablering efter øvelsesaktiviteter

Som hovedregel påhviler det hver enkelt øvelsesbruger at efterlade terrænet eller terrænelementer i sober, intakt og funktionel stand. Dette indebærer bl.a. at gravearbejder skal sløjfes, asfaltveje rengøres, uddannelsesmaterialer inddrages og afmærkningmateriel (minestrimmel m.m.) skal fjernes. Forvoldte skader skal søges afhjulpnet. Hvis den bruger ikke umiddelbart kan løse opgaven, skal der meldes til Planlægning & Uddannelsessektionen ved regimentet.

Herudover gennemføres ultimo april en generel årlig oprydning/reablering i øvelsesterrænet i h.t. regimentets bestemmelser for terrænets brug.

13.6 Nye anlæg og øvelsesfaciliteter

Modernisering af skydebanen

Modernisering/elektronisk opdatering og med eventuel udvidelse af den eksisterende 300 m. skydebane til eventuelt to skydebaner forventes iværksat i 2004. Behandles for nærværende ved Hærens Operative Kommando. I forbindelse med udbygningen af den eksisterende skydebane er der desuden ønske om mulighed for etablering af afprøvningsbane for tårngevær kampvogn, som er fremsendt og under behandling ved Forsvarets Bygningstjeneste.

Flytning af delingskampstilling

Eksisterende delingskampstilling nord for Kirke-/Møllebakke planlægges på sigt erstattet af fast delingskampstilling med mulig småbeplantning, forventeligt i samme nærområde. Plan for implementering af anlægget og dets nærmere placering er under udarbejdelse ved Hærens Operative Kommando. Flytningen forudsætter dispensation fra Ringkjøbing Amt i henhold til naturbeskyttelsesloven, hvis den ønskes flyttet til et areal med en beskyttet naturtype, eks. hede.

Nærkamphus

Nærkamphus ønskes etableret i området om Harrestrup. Plan for implementering er under udarbejdelse ved Hærens Operative Kommando. Nærkamphuset er et permanent anlæg, og ansøgning om tilladelse i medfør af Planloven vil derfor blive forelagt Holstebro Kommune. Hvis det ønskes placeret på en beskyttet naturtype i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3 skal der endvidere søges dispensation hos Ringkjøbing Amt.

Kulisser

Eksisterende kulisser i terrænet bevares og med mulighed for genopbygning/renovering i takt med nedslidning.

To nye broer

Med henblik på aflastning af eksisterende overgangsmuligheder og for at skabe overgangsmulighed fra Plantage 42 til Lynghøje og fra Lynghøje til Håndgranatbanen ønskes en ny bro etableret over Gryde Å mellem Plantage 42 og Lynghøje og ny bro over Hestbæk ved Håndgranatbanen, begge med tilhørende kampvognsspor. Amt og kommune inddrages i den nærmere planlægning, idet der bl.a. er tale om to højt målsatte vandløb i kommune- og regionplaner. Der skal ansøges særskilt om disse to broanlæg hos amt og kommune i henhold til planlov, naturbeskyttelseslov, vandløbslov m.v.

Etablering af nyt ammunitionsdepot i afdeling 5

Planer for etablering af nyt ammunitionsdepot i afdeling 5, ca. 300 meter nordvest for Hededal, som erstatning for eksisterende ammunitionsdepoter på Galgebakken, er udarbejdet og under behandling. Anlægget kræver tilladelse i henhold til planlov og naturbeskyttelseslov.

Etablering af Flislager

Kontrakt om etablering af flislager ved vejen i sydvestlige hjørne af afdeling 12 er indgået med Hedeselskabet. Anlægget forudsættes placeret på hede, som er en beskyttet naturtype.

Flislageret kræver derfor dispensation fra amtet i henhold til naturbeskyttelsesloven. Den ønskede placering fremgår af drifts- og plejekortet.

Deponering af overskudsjord

70.000 kbm. uforurenede overskudsjord blev i 2001 deponeret på øvelsesterrænet primært i områderne Kirke-/Møllebakke og øst for Betonvejen i afdeling 6. Deponeringen blev godkendt under nærmere vilkår af Ringkøbing Amt. Mulighed for fremtidig modtagelse af uforurenede overskudsjord ønskes bibeholdt med henblik på brug i forbindelse med retablering af erosionskader hovedsageligt på veje og spor samt etablering af beskyttelsesvolde i forbindelse med nyplantninger. Beskyttelsesvoldene udjævnes igen når træerne opnår en tilstrækkelig højde.

Levende hegn og beplantninger

De levende hegn på terrænet spiller en rolle i øvelsessammenhæng. Eksisterende granhegn renoveres/fældes og erstattes i takt hermed med løvhegn iblandet nødvendig nålebeplantning. Der anvendes hjemmehørende, lokale løvtræarter og - buske, som f.eks. Stilk-Eg, Vintereg, Tjørn, Småbladet Lind, Bævreasp, Bøg og Fuglekrisebær. Desuden indslag af Skovfyr. Selsåede Birk og Alm.Røn inddrages også. Der anvendes ikke arter som kan give ophav til frøplanter som skal fjernes bagefter i forbindelse med naturpleje på tilgrænsende arealer - f.eks. Ær eller Birk (nær våde områder). Eksotiske arter som notorisk giver problemer (især Glansbladet Hæg og Rynket Rose) skal helt undgås.

Nye hegn etableres mellem Vestdæmningen og Hestbjerg Hus med henblik på afskærmning af okkersøer, mellem Åbro og langs vejen mod Harrestrup, samt langs vejen i vestkanten af Lynghøje. Gamle udtjente "kanthege" i forbindelse med nyplantninger fjernes og erstattes af beplantningerne. De pågældende strækninger er markeret med grøn streg på drifts- og plejekortet. Alle tre ønskes placeret på hede, som er en beskyttet naturtype i henhold til naturbeskyttelsesloven. Der skal derfor søges om dispensation herom hos Ringkøbing Amt.

Visse af de udslidte nåletræshegn fjernes af landskabelige grunde helt, for at skabe større, sammenhængende landskabspartier, udsigt eller værdifulde hedestrækninger. Det sker kun de steder hvor der ikke er øvelsesmæssige behov for levende hegn. Det drejer sig om bl.a. om Åhusområdet, et hedeareal nord for Bovtrup Ege, arealet nord for Korporalens Høj samt langs Sognstrupvej. De pågældende steder fremgår af Drifts- og Plejekortet (angivet med rød streg).

13.7 Fremtidige retningslinier for offentlighedens adgang til terrænet

Terrænet er lukket når der afholdes øvelser eller foregår andre militære aktiviteter, som af sikkerhedsmæssige grunde nødvendiggør lukning.

Informationsposterne ved indfaldsvejene indeholder oplysninger om aktiviteterens karakter og varighed. Disse oplysninger fremgår i øvrigt af Jyske Dragonregiments hjemmeside, www.hok.dk/jdr

Når terrænet ikke anvendes til øvelser m.m. har offentligheden adgang til terrænet til fods og på cykel. Færdsel på terrænet sker på eget ansvar. På et opslået terrænkort ved informationsposterne er anvist et afmærket stisystem, som *skal* følges af cyklister. Gæster til fods kan dog også at færdes uden for det anbefalede stisystem.

Af det opslåede terrænkort vil fremgå, om der er områder som er afspærret permanent for publikum på grund af fare, f.eks. forsagere.

- Kørsel med motorkøretøjer er ikke tilladt.
- Civil ridning må kun foregå ad angivne ridesti.
- Opsamling af ammunitionsgenstande eller andet militær materiel er forbudt og livsfarligt.
- Hunde skal føres i snor (brud på dette vil medføre øjeblikkelig bortvisning fra området).
- Henkastning af affald i øvelsesområdet er forbudt.

13.8 Overordnet målsætning for øvelsespladsens fremtidige naturtilstand

Det er målsætningen fremover

- At fastholde og forbedre Holstebro Øvelsesplads som et åbent hedelandskab i naturtilstand, med klarvandede, uregulerede vandløb, ådale med moser, spredt bevoksning, levende hegn og vandhuller.
- At der fortsat ikke sprøjtes, gødes, kalkes eller dyrkes på øvelsespladsen.
- At den fremtidige plan for naturpleje, drift og genopretning tilsikrer, at denne tilstand fortsat opretholdes og forbedres så meget som muligt, til gavn for flora og fauna.
- Dette skal ske under respekt for områdets nuværende og fortsatte anvendelse til militære øvelsesaktiviteter, som Danmarks eneste panserterræn og meget optimale øvelsesområde.
- At sikre og om nødvendigt retablere terrænets fortidsminder, samt hindre enhver skade på disse i forbindelse med militær øvelsesaktivitet.
- At sikre at Gryde Å, som en af Danmarks reneste vandløb og naturvidenskabeligt referencområde, beskyttes bedst muligt i forbindelse med øvelsesaktivitet.
- I samarbejde med Jyske Dragonregiment at udforme retningslinier for en bæredygtig øvelsesmæssig brug, således at terrænet ikke mister sin værdi pga. nedslidning fra bæltekøretøjer m.v.

13.8 Plan for pleje af de åbne arealer

13.8.1 Generelt

De åbne hede- og overdrevsarealer plejes efter en turnusplan fastlagt i drifts- og plejeplanen. Dette sker ved slåning, afbrænding ell. lign. Der foretages rydning af træer og buske, manuelt eller ved grenknusning i henhold til denne plan. Det er en målsætning, at alle hedearealer og andre åbne arealer, *mindst* skal slås én gang i løbet af planperioden. Hertil kommer udvalgte områder under tilgroning, som har større behov for løbende pleje. Disse fremgår af drifts- og plejekortet, bilag 3, hvor de er angivet med rød netskravering.

Der fastlægges også en plan for hvilke levende hegn der skal blive, og hvilke der er udtjente eller uhensigtsmæssige, og derfor skal ryddes/udskiftes. Fjernelse af levende hegn kan typisk være af landskabelige hensyn. Ændring af levende hegn fremgår af drifts- og plejekortet.

For vådområderne på terrænet er målsætningen

- at beskytte vandløbene, ådale, moser og søer mod tilmudring og ødelæggelse af kanter og kantvegetation på grund af for tæt kørsel herpå med bæltekøretøjer. Dette sker gennem udlægning af øvelsesfri eller kørselsfri zoner, markeret på terrænkortet med net- eller skråskravering.
- at pleje eller genoprette søer og vandhuller gennem en detaljeret plan. Først og fremmest ved lukning eventuelle dræn. Derudover rydning af opvækst, og evt. oprensning.

Vådområder på terrænet er naturmæssigt set meget vigtige på grund af deres særlige betydning som habitater for plante- og dyrelivet, ikke mindst vandfugle, insekter og padder.

Vådområderne er desuden en meget sparsom naturtype øvelsespladsen. Der er kun 7 små vandhuller samt en egentlig sø, nemlig Bovtrup Sø.

Gryde Ådalen og ådalen langs Hestbjerg Bæk fortsætter i naturlig succession, bortset fra strækning mellem Simons Bro og Åbro i Gryde Ådalen samt fra Simons Bro til Sønder Bro ilangs Pilkmosen Bæk. På disse to strækninger er ådalen stort set åben. Her fjernes de få pilebuske, og der foretages løbende bortskæring af eventuelle, nye buske.

13.8.2 Plejeplan for de enkelte afdelinger

Afdeling 1

Ny Tammestrup Sø, beliggende midt i afdelingen, plejes ved at fjerne pilebuske, som står helt ned til vandkanten på syd-, vest- og delvist nordsiden. De ryddes af hensyn til lys og bredvegetation af moseplanter.

Der lukkes for bæltekørsel i den gamle tomt fra St. Tammestrup, for at skåne de store træer. Overdrevsarealet i den sydlige to tredjedel, specielt i St. Tammestrup området, plejes i form af udtynding af tjørn og gyvel, for at hindre at hele området gror til i tæt krat.

Skræntområdet "Simons Brink" skal holdes meget mere åbent for at bevare lyngen og synliggøre de markante skrænter ned til åen. Der er mange bæltespor, og der er slidt dybe sporslugter ind i skrænten. Området er truet på sigt, hvis det fortsætter. Der må ikke etableres nye bæltespor, og kørslen bør styres og begrænses.

Langs nordkanten af afdelingen ud til Ringkøbingvej fjernes det gamle nålehegn, idet det afløses af det nye løvhegn, plantet i 1990.

Afdeling 2

Generelt er plejetilstanden i afdeling 2 generelt god. Som i afdeling 1 er tilgroning snarere end slid generelt problemet for naturtyperne hede, mose og overdrev.

Navnlig Pilkmosen er stærkt tilgroet, og her er der behov for en omfattende førstegangspleje. Også heden syd for Duelund er ved at springe helt i birkekrat, og ryddes og holdes åben af hensyn til hedemoseflora og -fauna.

Langs selve Pilkmosen Bækken er mosen under stærk tilgroning, bl.a. i porsekrat, og i syd er hele ådalen groet helt til i et tæt pilekrat. Værdifuld mosevegetation kan forsvinde på sigt på grund heraf, men området antager en anden værdi som naturligt etableret sumpskov i urørt naturtilstand. Derfor besluttet det, at der ikke gribes ind i denne succession. De mange hulveje

i skrænten ved Grushøj truer skrænten på sigt. Kun enkelte spor bør bibeholdes hvis der er behov for dem, og resten sløjfes og skrænten reableres.

På skrænterne øst og vest for ådalen skal foretages løbende hedepleje i form af grenknusning af gyvel og fjernelse af opvækst af Bjergfyr m.v.

Der etableres et nyt vådområde i pilekrattet syd for Kjærskovs Plantage, ved at stemme sidegrøften til Pilkrose Bæk op, og ved at rydde pilekrattet. Kommune amt skal inddrages m.h.p. de nødvendige tilladelser.

Afdeling 3

Fjernelse af Rynket Rose bevoksninger på de 3 østlige gravhøje i gravhøjkomplekset Kæmpehøje af hensyn til bevaringsværdig hedeflora.

Slåning af gyvel på hedebakker mellem Pilkrose Bæk og Hestbjergvejen.

Det er besluttet permanent at friholde en del af Gryde Ådal for pilebuske, på en strækning som i forvejen er den mest åbne. Derfor skal der fortløbende fjernes pilebuske i Gryde Ådal mellem Simons Bro og Åbro, og langs Pilkrose Bæk mellem Simons Bro og Sønder Bro.

Afdeling 4

Det er svært at kombinere fortsat bæltekørsel på Kirkemøllebakke med regeneration af vegetationsdækket, da bakken består af rent sand. Genoptagelse af kørsel efter eventuel afspærring og reablering af vegetationen vil derfor hurtigt resultere i ny bortslidning. Det kan derfor være et valg at acceptere at området er en "sandkasse" til kampvognskørsel. I skovplanen (afsnit 13.14) er fastlagt retningslinier for reablering af bevoksningerne.

Afdeling 5

Hovedparten af afdeling 5 består af hede under stærk tigrøning. Der er udtalt behov for førstegangspleje i form af slåning og rydning.

Det omfatter bl.a. fjernelse af bjergfyr fra hedestrækning i sydvesthjørnet.

Den østlige del af Pilkmosen i afdelingens nordende plejes ved at rydde for birke-, pile- og bjergfyrkrat. Herved bevares mosefloraen og -faunaen. Også pansermålsbanen øst for Vestre Plantage friholdes for opvækst.

Det store, tilgroede, fugtige hede- og moseområde syd for Vestre Plantage ryddes ikke, idet det besluttet at af natur- plejemæssige grunde at den naturlige udvikling får lov at fortsætte. Herved skabes et en anderledes naturtype. Samtidig etableres der 3 nye søer på ca. 0,5 ha hver i dette område.

Det gamle nålehegn langs det øst-vestgående bæltepor i afdelings sydkant ryddes.

I afdelingens sydøsthjørne er der projekteret et kommende ammunitionsdepot. Kommune og evt. amt skal inddrages m.h.p. de nødvendige tilladelser.

Afdeling 6

Rynket Rose fjernes ved minibanen.

Der ryddes op i natopigtrad m. v. øst for minibanen.

De enkelte planter af Kæmpebjørneklo og Kæmpepileurt ved Vorager bekæmpes.

Stort plejeindgreb i form af rydning af opvækst på den store, tilgroede flade i afdelingens østlige halvdel.

Et øst-vestgående nålehegn midt i afdelingen ryddes af landskabelige og naturmæssige grunde.

Begrænsning af slid omkring gravhøjene ved Hjerterishøj.

Afdeling 7

I afdelingens sydvesthjørne forlænges det nye, levende hegn mod nord, på østsiden af det gamle nålehegn.

Der etableres et nærkamphus i tilknytning til bygningerne på Harrestrup. Kommune og evt. amt skal inddrages m.h.p. de nødvendige tilladelser.

Afdeling 8

I et lille mosestrøg i afdelingens nordende skabes en sø ved rydning af krat og opstemning af grøft ud mod Gryde Ådalen. Kommune og amt skal inddrages m.h.p. de nødvendige tilladelser.

Heden syd og vest for Plantage 42 er tilgroet i bl.a. bjergfyr, og skal underkastes første-gangspleje.

Bevoksning på gravhøje bør ryddes. Gravhøje sikres bedre mod bæltekørsel

Afdeling 9

Langs sydsiden af vejen mellem Åbro og Harrestrup på afdelingens strækning etableres et nyt levende løvhegn af øvelsesmæssige grunde. Kommune og amt skal inddrages m.h.p. de nødvendige tilladelser hertil.

Heden med håndgranatbanen plejes i form af rydning af Bjergfyr.

Heden på østsiden af Gryde Å er moderat tilgroet af Bjergfyr og Gråpil. Den ryddes også for opvækst.

Der etableres to nye brooverkørsler - en over Gryde Å mellem Plantage 42 og Lynghøje, og en over Hestbjerg Bæk nordøst for håndgranatbanen, kort før Hestbjerg Bæk strømmer ind i Gryde Å. Der udarbejdes ansøgninger til Holstebro Kommune og Ringkjøbing Amt m.h.p. at indhente de nødvendige tilladelser.

Tilgroningen i pilekrat af de to ådale langs Gryde Å og Hestbjerg Bæk er omfattende. Det er naturens gang, og det er besluttet at lade den naturlige succesion fortsætte, idet det vil være en alt for stor og ressourcekrævende plejeopgave at fritlægge ådalen. Bemærk dog, at det er besluttet at friholde ådalen for tilgroning på strækningen mellem Simons Bro og Åbro (se under afdeling 3).

Udsætning af bævere i Gryde Ådal på Holstebro Øvelsesplads vil kunne bremse og nedbringe tilgroningen, og tilføre området noget naturlig dynamik. Området skønnes meget velegnet for bæver. Bæverudsætning vil derfor være oplagt. Det foreslås, at Jyske Dragonregiment søger tilladelse herom hos Ringkjøbing Amt og Skov- og Naturstyrelsen.

Afdeling 10

Heden vest for Lynghøje er åben, men ret slidt af bæltekørsel, dog ikke i den nordøstlige del. Her er der et tæt lyngtæppe, med masser af selvsåede Røn. De skal holdes nede.

Bevoksning på gravhøjene fjernes.

Det er desuden besluttet at fjerne de udslidte, levende hegn af Hvidgran på hedemarkerne i nord omkring Åhus, uden at erstatte dem, med henblik på at skabe en stor, sammenhængende hede-strækning.

Det drejer sig om i alt 10 levende hegn.

Der plantes to nye levende hegn - et løvhegn fra Åhus mod syd, og et løvhegn langs vejen vest for Lynghøje. Der skal udarbejdes dispensationsansøgning herom til Ringkjøbing Amt i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3 (beskyttet hede).

Rydning af træ- og kratopvækst og retablering af hedeareal (ca. 1,5 ha) i skoven i SW-hjørne (Hede-lysning).

Afdeling 11

De fældede nåletræer i Bovtrup Ege fjernes, såfremt det ikke allerede er sket. I den vestlige del af egekrattet bliver skoven mere og mere lav, åben og tynd, med lyng og selvsåede Bjergfyr. Sidstnævnte fjernes også, men enebærbuske i skoven skal dog bevares.

På hedearealet nord for Hestbjerg Hus ryddes de spredte Gyvel, Bjergfyr og Tjørn. Det eksisterende, gamle hvidgranshegn mellem markerne udskiftes med et løvhegn, som trækkes helt ud til krattene nord og syd for, for at skærme de 2 nyanlagte okkersøer af for publikum. Der skal udarbejdes dispensationsansøgning herom til Ringkjøbing Amt i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3 (beskyttet hede).

Hedearealet i den centrale del af afdelingen er under tilgroning og underkastes førstegangspleje. Her fjernes også 4 gamle, udtjente nålehegn med henblik på at skabe et sammenhængende hedeareal. Langs Sognstrupvej ved Hvidegård fjernes også 3 stykker gamle, levende hegn.

Afdeling 12

Det gamle, faldefærdige, levende hegn af nåletræer nordvest for Skodhøj Dæmning fjernes, som følge af at der er plantet et nyt løvhegn.

I det sydvestlige hjørne af afdelingen etableres et flislager ved vejen. Der skal udarbejdes dispensationsansøgning herom til Ringkjøbing Amt i henhold til naturbeskyttelseslovens § 3 (beskyttet hede), samt til kommunen i henhold til planloven.

Afdeling 13

Stenvad Hede er fortsat friholdt for øvelsesaktiviteter. Heden plejes og friholdes for opvækst. Bovtrup Sø er stadig ny og med åbne omgivelser. Det er vigtigt at sikre, at søen med tiden ikke bliver omgivet af skov, da det vil forringe dens landskabelige og naturmæssige værdi som vådområde. Derfor bør søens omgivelser plejes som mose, overdrev og hede. Gyvelkrattet langs sydvestkanten af søen ryddes.

Afdeling 14

Af landskabelige grunde fjernes de to gamle hvidgranhegn mellem markerne fra Korporalens Høj mod nord ned mod Bovtrup Sø. Et tredje, vestligt hegn erstattes af et nyt løvhegn.

I området omkring morterbanen er der kraftig opvækst af gyvel. Dette område ryddes for opvækst. Den nordlige af de to vandhuller plejes ved at rydde færdigt for fældede træer, og vandhullet fritlægges.

13.9 Retningslinier for sprøjtning og gødskning

Med udgangen af 2002 er brug af pesticider som udgangspunkt forbudt på forsvarets arealer. Ifølge Forsvarskommandoen gives der kun dispensation til brug af pesticider på militære arealer hvis det sikkerhedsmæssigt er påkrævet og kun såfremt alternative renholdelses-metoder ikke findes anvendelige. Det vurderes at der, bortset fra Kæmpe-Bjørneklo, ikke er sådanne særlige behov på Holstebro Øvelsesplads, hvorfor der generelt ikke anvendes pesticider. Efter dispensation vil det dog fortsat være muligt at punktsprøjte mod den giftige plante Kæmpebjørneklo med roundup, men kasernen skal fremsende en særskilt ansøgning herom til Forsvarskommandoen, med redegørelse for behovet. Den anvendte mængde af roundup registreres af miljølederen på kasernen.

Da den giftige Kæmpebjørneklo kan udgøre en ikke uvæsentlig sikkerhedsrisiko for soldater under øvelse, kan en årlig punktsprøjtning med roundup foretages ved Vorager, hvor der forekommer en mindre bestand. Sprøjtning kan fortsætte indtil alle bjørnekløer er væk. Desuden bør der være mulighed for at bekæmpe pestplanten Japansk Kæmpepileurt ved Vorager med round-up indtil problemet er løst.

Af hensyn til sårbare naturtyper, flora og fauna må der fortsat ikke gødskes eller kalkes på Holstebro Øvelsesplads. Undtaget herfra er dog de 12 små vildtagre.

13.10 Vildtagre

Af hensyn til bevarelsen af de åbne arealer i naturtilstand vil der ikke blive anlagt nye vildtagre. De eksisterende 12 vil ikke blive flyttet til andre placeringer, med mindre der undtagelsesvist skønnes at være et særligt behov herfor. Dette vil kun ske efter drøftelse mellem aftalparterne, og der skal udarbejdes et plantillæg herom.

13.11 Pleje og beskyttelse af fortidsminder

Pleje og beskyttelse af fortidsminder på terrænet følger den vejledning, som er beskrevet i det såkaldte katalog, vedhæftet som bilag 7 i nærværende plan. Numrene på fortidsminderne refererer til Drifts- og Plejekortet, bilag 3.

13.12 Samlet opgavebeskrivelse for den løbende terrænvedligeholdelse og for pleje og genopretning af de åbne arealer

I det følgende afsnit er udarbejdet en samlet opgavebeskrivelse for såvel den løbende terrænvedligeholdelse i forbindelse med øvelsesaktiviteter og terrænets drift i almindelighed, som opgaver i forbindelse med naturpleje og -genopretning i den kommende 15-årige planperiode.

Forudsætninger

Beskrivelsen i det følgende af terrænvedligeholdelse samt pleje og genopretning omhandler kun de åbne arealer. De på grundkortet (kortbilag 1) anførte fredskovarealer angivet som nåleskov (mørk grøn) og løvskov (mellem grøn) indgår ikke i nærværende beskrivelse af fremtidige drifts- og plejeopgaver, idet en plan for driften af skoven i forbindelse med en optimeringsproces er beskrevet særskilt i det følgende afsnit (kapitel 13.13).

Beskrivelse af drifts- og plejeopgaver

Drifts- og plejeopgaverne beskrives i følgende hovedgrupper:

- Bilfaste spor
- Bæltespor og dæmninger
- P-pladser, skiltning og pæle
- Grøfter og åløb
- Ejendomme i øvelsesterretnet
- Vildtagre/fodermarker og vildtpleje
- Uddannelsesfaciliteter
- Kulisser

- Naturpleje og -genopretning beskrevet for hver af de 14 afdelinger
- Diverse

13.12.1 Bilfaste spor

Vedligeholdelse af bilfaste spor (grusveje). Bilfaste spor i øvelsesterrænet udgør i alt ca. 32 km grusveje (se bilag 1), samt Betonvejen.. Vedligeholdelse af disse opdeles i:

- Afretning, afledning af vand og pålægning af grus.
- Friholdelse for bevoksning/vegetation. Friholdelsen skal ske i en bredde så grene ikke rager ind over vejen, og i en højde af mindst 5 m.
- Snerydning og saltning/grusning på Betonvej (2 km) samt snerydning på yderligere 2 km bilfaste spor.
- Oprensning og fritlægning af rørgennemføringer (Betonvej 15 stk., Hestbjergvej 14 stk., Ringvej og øvrige bilfaste spor ca. 16 stk. Placering, størrelse og længde fremgår af oversigt (bilag 5) til Drifts- og Plejekortet (bilag 3).
- Fejning/renholdelse af betonvej samt overkørsler over offentlige veje. Fejning/renholdelse skal gennemføres ugentligt samt efter særlige aktiviteter.
- Afretning/høvling af rabat ved betonvej.
- Oprensning af grøfter og fjernelse af beplantning/vegetation langs bilfaste spor (ca. 10 km). Oprensningen gennemføres hvert 2. år. Placeringen af grøfter fremgår af bilag 3.
- Opretning og maling af betonsten ved overkørsler.
- Retablering af skader og fejning efter øvelsesvirksomhed. Ved offentlige veje skal retablering ske inden mørkefald samme dag.
-

13.12.2 Bæltespor og dæmninger

Bæltespor i øvelsesterrænet udgør ca. 68 km. spor. Herudover er der 17 dæmninger. Vedligeholdelse af bæltspor og dæmninger opdeles i:

- Afretning og afledning af vand.
- Oprensning og fritlægning af rørgennemføringer (ca. 16 stk.). Placering, størrelse og længde fremgår af bilag 3 og 4.
- Oprensning af grøfter og fjernelse af beplantning/vegetation langs bæltspor (ca. 8 km). Oprensningen gennemføres hvert 2. år. Placeringen af grøfter fremgår af bilag 3.
- Opretning og maling af betonsten ved overkørsler.
- Retablering af skader og fejning efter øvelsesvirksomhed. Ved offentlige veje skal retablering ske inden mørkefald samme dag. Øvrige skader i øvelsesterrænet skal være retableret i løbet af 24 timer.
- Vedligeholdelse og opfyldning af spor i køreområder (Grushøje og Simons Brink).

13.12.3 P-pladser, skiltning og pæle

Vedligeholdelse omfatter:

- 6 offentlige P-pladser:
 - Pålægning og afretning af grus efter behov
 - Bortfjernelse af renovation (ugentligt).
- Ca. 130 skilte på øvelsespladsen, P-pladser og omkring kulisser:
 - Årlig vask og rengøring.

- o Skilte klippes fri for vegetation.
- Ca. .. pæle langs øvelsesterrænets begrænsning (sort/gule cementpæle og/eller træstolper) samt betonpæle ved overkørsler.
 - o Pæle vaskes og males hvert 2. år.

13.12.4 Grøfter og åløb

Grøfter og Åløb i Holstebro øvelsesterræn udgøres i alt væsentlighed af Gryde Å, Pilkmoser Bæk(-systemet) samt Hestbjerg Bæk. Vedligeholdelse af disse områder omfatter:

- Oprensning af Gryde Å på en kort strækning mellem Sognstrupvej og Skodhøj-dæmningen (behovet for fortsættelse af denne opgave afklares med Holstebro Kommune, som hidtil har udført arbejdet).
- Bevarelse/fastholdelse af nuværende tilvoksningsgrad i Gryde Å mellem Carneiros dæmning og Åbro.
- Oprensning af Pilkmoser Bæk-systemet hvert 5. år (ca. 7 km).

13.12.5 Ejendomme i øvelsesterrænet

Vedligeholdelse af ejendomme i øvelsesterrænet indgår ikke som en del af nærværende plan. Der er dog enkelte opgaver, som bør beskrives og løses i forbindelse med terrænvædeligeholdelsen. Ejendommene omfatter: Bovtrup, Harrestrup, Dyrby Vestergaard og Fladmose. Vedligeholdelsen i forbindelse med disse ejendomme omfatter:

- Ugentligt tilsyn.
- Ugentligt bortfjernelse af renovation.

Ud over de ovennævnte kulisser er der opstillet et affaldsstativ ved S-enden af betonvejen, som ligeledes skal tømmes ugentligt.

13.12.6 Vildtagre/fodermarker og vildtpleje

Der er i Holstebro øvelsesterræn etableret 12 vildtagre/fodermarker, jf. bilag 1. Vedligeholdelse af disse (ca. 8 ha) omfatter:

- Årlig pløjning, harvning og tilsåning af ca. 8 ha fodermarker. Opgaven har erfaringsmæssigt udgjort ca. 75 mandtimer pr. år.
- Plantning af vildtplanter. Opgaven har erfaringsmæssigt udgjort ca. 30 mandtimer pr. år.

13.12.7 Uddannelsesfaciliteter

De uddannelsesfaciliteter som kræver ekstern pleje og vedligeholdelse omfatter Morterområde og håndgranatbane. Vedligeholdelse af disse omfatter:

- Pløjning af morter-området 2-3 gange årligt (ca. 2,5 ha).
- Harvning af håndgranatbanen 2 gange årligt.

13.12.8 Kulisser

Kulisserne i øvelsesterrænet udgøres af et antal beton-ringe ved Tammestrup (Afd 1), ”Kirken” og ”Møllen” på Kirke-Møllebakke (Afd 4), en træ-kulisse (Åhus) og et betontårn på Lynghøje i Afd 10 og et betontårn på Skodhøj (Afd 12). Vedligeholdelse af disse omfatter:

- Vedligeholdelse af træflader samt
- Maling af beton (m/simplexo).

13.12.9 Naturpleje og -genopretningsforanstaltninger beskrevet for hver af de 14 afdelinger, jf. drifts- og plejekort (bilag 3).

Afdeling 1

- Vandhulspleje: Rydning af pile-buske ved Ny-Tammestrup Sø samt efterfølgende løbende oprydning hvert 5. år.
- Almindelig hedepleje én gang i planperioden (2003-2018), dvs. slåning af i alt 64 ha. lynghede og fjernelse af materiale.
- Gyvelrydning af ca. 15 ha to gange i planperioden. Fjernelse af materiale.
- Vedligeholdelse af 6 gravhøje. Pæle oprettes og buskvegetation fjernes.
- Vedligeholdelse af løvhegn langs N- og W-kant øvelsesterræn (Litra f, g og l). I alt ca. 8 ha.
- Rydning og flisning af gamle levende nåletræs hegn langs nordkant (Litra c), i alt 1,3 ha.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger

Afdeling 2

- Almindelig hedepleje én gang i planperioden. Herunder rydning af hede under tilvoksning i bjergfyr, gyvel og især birkekrat som førstegangspleje. I alt 117 ha. Fjernelse af materiale.
- Opdæmning/etablering af stem og etablering af vådområde ved bækudløb i Pilkmosse Bæk. (Litra g, vest).
- Rydning af ca. 1,5 ha krat til ovenævnte, nye vådområde (Litra g, vest). Fjernelse af materiale.
- Vedligeholdelse af 1 stk. gravhøj. Pæle oprettes og vegetation fjernes.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige småbevoksninger samt levende hegn.

Afdeling 3

- Rydning af gyvel mellem Sdr. Bro og Simons Bro vest for Pilkmosse Bæk (grenknuser og opsamling). I alt 5 ha. Udføres 2 gange i løbet af planperioden. Bortset herfra vurderes der ikke at være behov for hedepleje.
- Rydning af eksisterende og løbende fjernelse af nyt pilekrat langs Pilkmosse Bæk og Gryde Å. (Ca. 1 ha pr. 10 år).
- Vedligeholdelse af 7 gravhøje. Pæle oprettes. Vegetation (rynket rose) fjernes fra de 3 østlige høje.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige småbevoksninger samt levende hegn.

Afdeling 4

- Almindelig hedepleje (slåning) én gang i planperioden på de i alt 19 ha lynghede i afdelingens nordlige og vestlige hjørner. Fjernelse af materiale.
- Vedligeholdelse af de 3 gravhøje. Sikres mod kørsel. Pæle oprettes og vegetation fjernes.
- Naturnær vedligeholdelse af småbevoksninger og levende hegn.

Afdeling 5

- Etablering af tre nye, lavvandede søer på hver ca. 0,5 ha, i alt ca. 1,5 ha, i området S-SW for Vestre Plantage.
- Behov for kraftig førstegangspleje af hedemosen Pilkmosen, ca. 13 ha, under tilgroning (birkeopvækst) Grenknuser og opsamling. Almindelig hedepleje i form af slåning 2 gange i planperioden på øvrige W-lige og Ø-lige areal, ca. 30 ha. Fjernelse af materiale. (Terrænet umiddelbart S for Vestre Plantage får lov at ligge). I alt ca. 43 ha.
- Fjernelse af ca. 6 gamle nålehegn (stormfald og ælde). Ca. 1100 m.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger
- Mulig etablering af nyt ammunitionsdepot i sydøstlige hjørne.

Afdeling 6

- Etablering af N-S-gående grøft langs øst-kant af øvelsesterræn til afvanding af landbrugsarealer mod øst. (Erstatning for ødelagte drænrør i øvelsesterrænet). Udløb i grøft der står i forbindelse med Pilkmose Bæk-systemet.
- Rydning af ca. 13 ha. slette og hede i den sydøstlige del for kratopvækst (hovedsageligt tjørn). Fjernelse af materiale. Efterfølgende pleje i form af slåning 2 gange i planperioden, sammen med de øvrige hedearealer, i alt ca. 35. Der efterlades spredte grupper af krat.
- Fjernelse af Ø-W gående hegn (Hvidgran, ca. 400 m).
- Tynding af krat S for Hededal-vej. Grupper af bevoksning bevares. I alt ca. 4 ha. Fjernelse af materiale.
- Afklaring af ansvar for hegn til nabo mod Ø.
- Oprydning af natopigtråd mv. øst for minibanen.
- Rydning af opvækst (bl.a. rynket rose) og øvrig terrænpleje af arealet øst for minibanen i afdelingens nordlige hjørne, i alt ca. 6 ha. Fjernelse af materiale.
- Fjernelse af Kæmpebjørneklo og Japansk Kæmpepileurt ved Vorager.
- Vedligeholdelse af de 3 gravhøje i Hjerterishøj. Pæle oprettes og busk-/trævegetation fjernes.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger

Afdeling 7

- Forlængelse af vestlige gren af det nyetablerede, brede løvhegn, litra f, mod nord langs gamle nålehegn (litra h), i alt ca. 300 m.
- Etablering af nærkamphus i tilknytning til bygningerne på Harrestrup.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger

Afdeling 8

- Udbedring af eksisterende vådområde (0,5 ha. I Ø-lige del af litra b). Omfatter opdæmning/etablering af stem, uddybning af eksisterende lavning og rydning af krat, ca. 1,2 ha. (hele litra b). Fjernelse af materiale.
- Hedepleje af ca. 12 ha S og V for Plantage 42 (rydning for bjergfyr, efterfølgende slåning af lyng og fjernelse af materiale.).
- Vedligeholdelse af 3 gravhøje i østenden af Plantage 42. Pæle oprettes og vegetation fjernes (især rydning af pile- og bjergfyrkrat samt granbuske fra sydlige gravhøj).
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger.

Afdeling 9

- Hedepleje ved Håndgranatbane plus Ø-lige side af Gryde Å (ca. 41 ha.) Førstegangspleje i form af rydning af opvækst samt lyngklipning. 1 gang i planperioden. Fjernelse af materiale.
- Etablering af ny overgang/dæmning over Gryde Å i området mellem PL 42 og Lynghøje.
- Etablering af ny dæmning over Hestbjerg Bæk lige vest for hvor denne strømmer ind i Gryde Å.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger

Afdeling 10

- Fjernelse af gamle N-S gående (hvidgrans-)hegn i den N-lige del. I alt ca. 1000 m.
- Nyt N-S gående løvhegn etableres fra Åhus-vej og 300 m mod S.
- Vedligeholdelse af 3 gravhøje på Lynghøje. Pæle oprettes og vegetation fjernes.
- Alm. hedepleje 1 gang i planperioden af ca. 53 ha. (slåning og opsamling af lyngen).
- Rydning af træ- og kratopvækst og retablering af hedeareal (ca. 1,5 ha) i skoven i SW-hjørne (Hede-lysning).
- Etablering af nyt levende hegn (blandet nål og løv) etableret langs W-kanten af øvelsестerrænet ved Lynghøje, ca. 300 m. (på hede - kræver godkendelse i amtet).
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger

Afdeling 11

- Gamle hvidgranhegn fjernes. Ca. 1200 m.
- Førstegangs hedepleje i alt 28 ha, inklusive de 6 ha. N for hundetræningsbanen ved W-kant af terræn, som er under tilgroning i gyvel, bjergfyr og tjørn. Fjernelse af materiale.
- Etablering af nyt, levende hegn ved Hestbjerg Hus tværs gennem heden, i alt 250 m.
- Gamle, fældede nåletræer i Bovtrup Egekrat fjernes. Rydning af selvsåede bjergfyr i den vestlige del af Bovtrup Ege.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger

Afdeling 12

- Fjernelse af E-W gående hegn NV for Skodhøj Dæmning (Ca. år 2007 når nyplantet løvhegn er vokset op).
- Almindelig hedepleje ved slåning og opsamling af lyngen. 1 gang i planperioden. 30 ha.
- Etablering af flislager i SW-hjørne.

- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger

Afdeling 13

- Hedepleje/lyngpleje på Stenvad Hede to gange i planperioden (28 ha.). Fjernelse af materiale.
- 13 ha. slette slås én gang. Fjernelse af materiale.
- Naturnær vedligeholdelse af øer i Bovtrup Sø
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger
- Rydning af gyvel omkring sydvestlige del af Bovtrup Sø. Fjernelse af materiale.

Afdeling 14

- Rydning af 4 ha. gyvelkrat mod SW. Fjernelse af materiale.
- Vandhul ved E-W gående hegn opryddes og oprensnes (N-lige vandhul). Fjernelse af materiale.
- 2 N-S gående hegn mellem Korporalens Høj og Bovtrup fjernes. Nyt hegn etableres fra W-lige kant af plantage ved Korporalens høj og 200 m mod N.
- Naturnær vedligeholdelse af øvrige levende hegn og småbevoksninger

13.12.10 Diverse

Ud over ovennævnte opgaver kan der opstå behov for akut udførelse af diverse entreprenøropgaver som følge af pludseligt opståede hændelser. Dette kan være:

- Bortfjernelse af stormfældede træer.
- Afledning af vand og oprensninger.

Dragonregimentet arbejder desuden med planer om eventuelt at etablere et ammunitionsdepot i Afd. 5 (300 m nordvest for Hededal) til erstatning for nuværende ammunitionsdepoter på Galgebakke. I afdeling 11 har Holstebro Kommune i foråret 2002 etableret 2 okkersøer langs med Hestbjerg Bæk. Endelig forhandler Dragonregimentet med Hedeselskabet om etablering af et flislager i Afdeling 12.

13.12.11 Samlet ressourcebehov

Disse opgaver, sammenholdt med de opgaver i pkt. 13.12.1 - 13.12.9 som løses af terrænelement v. Jydske Dragonregiment, kan erfaringsmæssigt sættes til ca. 1.800 mandtimer årligt. Heraf er ca. 700 maskintimer.

Drifts- og plejekortet, bilag 3 bagest i nærværende plan, viser

• bilfaste spor, bæltepor og dæmninger.	• pleje.
• grøfter og rørgennemføringer. (Til dette hører et skema, bilag 5, som angiver længde og dimensioner)	• Arealer med gyvelbekæmpelse
• fredede områder (fortidsminder og fredet skov).	• Pleje af vådområder
• P-pladser, skilte og pæle.	• Rydning af pilekrat i ådale
• ejendomme og kulisser.	• Nyetablering af vådområder
• uddannelsesfaciliteter og fodermarker.	• Rydning af gamle, levende hegn
• Arealer med særligt behov for hedepleje og kratrydning som førstegang-	• Nyetablering af levende hegn
	• Vedligeholdelse af gravhøje
	• Etablering af ny dæmninger over Gryde Å og Hestbjerg Bæk

13.13 Samlet oversigt over prioriteret handlingsplan for Drifts- og Plejeopgaver for Holstebro Øvelsesplads 2004-2018.

(For nærmere beskrivelse af de enkelte projekter se ovenstående gennemgang)

Areal	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Hedepleje, herunder førstegangspele med rydning af opvækst. Fjernelse af afklippet lyng og bortkørsel af ryddet og opsamlet opvækst.	Afd. 2 førstegangspele af hede, herunder rydning af opvækst, i alt 117 ha Afd. 6 rydning af opvækst på 13 ha overdrev i SØ-del Afd. 9 rydning af opvækst og lyngslåning 41 ha v. Håndgranatbane og Ø-lige side af Gryde Å. Afd. 13 Lyngslåning 1. gang af 28 ha Stenvad Hede	Afd. 1 slås 64 ha lynghede i 2007. Afd. 5 lyngslåning på 30 ha tør hede i Ø og V-lige dele. Afd. 6 lyngslåning 35 ha. Afd. 8 kratrydning og lyngslåning 12 ha S + V f. Plantage 42. Afd. 12 lyngslåning 30 ha Afd. 13 slåning af 13 ha overdrev	Afd. 4 lyngslåning 19 ha hede i N og V. Afd. 5 lyngslåning på 30 ha tør hede i Ø og V-lige dele. Afd. 6 lyngslåning 35 ha. Afd. 10 lyngslåning 53 ha Afd. 11 lyngslåning 28 ha, inkl. 6 ha N for hundetræningsbanen i V-kant. Afd. 13 Lyngslåning 2. gang af 28 ha Stenvad Hede
Kratrydning	Afd. 1 rydning af 15 ha gyvelkrat. Afd. 3 rydning af 5 ha gyvelkrat. Afd. 10 rydning af 1,5 ha opvækst på hedelysning i skov i SV-hjørne.	Afd. 6 tyndning af 4 ha krat S for Hededal-vej. Og rydning af 6 ha opvækst (bl.a. rynket rose) Ø for minibanen. Afd. 14 rydning af 4 ha gyvelkrat i SV	Afd. 1 rydning af 15 ha gyvelkrat. Afd. 3 rydning af 5 ha gyvelkrat

<i>Planperiode</i>			
Areal	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Pleje af vådområder. Oprensning, rydning af pilekrat, opstemning m.v.	Afd. 1 vandhulspleje Ny-Tammestrup Sø. Afd. 2 Rydning af ca. 1,5 ha pilekrat til ny sø (litra g, vest). Afd. 5 rydning af opvækst 13 ha hedemose i Pilkmosen. Afd. 9 løbende rydning af nyopstået pilekrat langs Gryde Å (ca. 1 ha pr. 10 år) Afd. 14 oprensning af vandhul for enden af E-V-gående hegn	Afd. 1. opfølgning pilekrat Ny-Tammestrup Sø. Afd. 3 Løbende fjernelse af nyt pilekrat langs Pilkmosen Bæk og Gryde Å (ca. 1 ha/10.år). Afd. 8 udbedring af eks. vådområde 0,5 ha (litra b). Afd. 9 løbende rydning af nyopstået pilekrat langs Gryde Å (ca. 1 ha pr. 10 år)	Afd. 1. opfølgning pilekrat Ny-Tammestrup Sø. Afd. 3 Løbende fjernelse af nyt pilekrat langs Pilkmosen Bæk og Gryde Å. Afd. 9 løbende rydning af nyopstået pilekrat langs Gryde Å (ca. 1 ha pr. 10 år)
Naturnær vedligeholdelse af levende hegn og småbevoksninger, herunder rydning af gamle nålehegn	Afd. 10 Fjernelse af 1000 m gamle N-S gående hvidgranshegn i den N-lige del. Afd. 14 fjernelse af 300 m N-S gående hegn mlm. Korporalens Høj og Bovtrup - samt løbende efter behov på øvrige arealer	Afd. 1 rydning og flisning af gamle nåletræshegn litra c, ca. 1,3 ha. Afd. 6 fjernelse af 400 m gl. hvidgranhegn Afd. 12 fjernelse af 300 m E-V gående gl. nålehegn S f. Skodhøj + efter lb.behov	Afd. 5 fjernelse af 6 gamle nålehegn, i alt 1100 m Afd. 11 1200 m gamle hvidgranhegn fjernes - samt løbende efter behov på øvrige arealer
Plantning af nye, levende hegn (Skovfyr, Stilk-Eg, Tjørn, Småbladet Lind, Fuglekirsebær, Bøg, Bævreasp, Birk, Alm. Røn)	Afd. 10 300 langs V-kant ved Lynghøje (kræver amtsgodk.)	Afd. 7 300 m løvhegn langs litra h N Afd. 14 hegn fra V-lige kant af plantage 200 mod N til Bovtrup	Afd. 10 nyt N-S gående løvhegn etableres fra Åhusvej og 300 m mod syd

<i>Planperiode</i>			
Areal	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Etablering af nye vådområder	Afd. 2 Opdæmning /etablering af stem og etablering af vådområde ved bækudløb i Pilkrose Bæk (litra g, vest).	Afd. 5 etablering af 3 nye, lavvandede søer à 0,5 ha, i alt 1,5 ha, i området S-SV for Vestre Plantage	
Vedligeholdelse af gravhøje	Afd. 1 6 stk. gravhøje. Afd. 3 7 gravhøje. Afd. 4 3 gravhøje Alle terrænets gravhøje tilses årligt for væltede pæle mv.	Afd. 2 1 stk. gravhøj, Afd. 8 3 gravhøje Plantage 42 Alle terrænets gravhøje tilses årligt for væltede pæle mv.	Afd. 6 3 gravhøje i Hjerterishøj. Afd. 10 3 gravhøje på Lynghøje. Alle terrænets gravhøje tilses årligt for væltede pæle mv.
Bekæmpelse af Kæmpe-Bjørneklo og Japansk Kæmpepileurt	Afd. 6 fjernelse v. Vorager.		
Etablering af ny overgang/dæmning over Gryde Å	Afd. 9 ny overgang/dæmning etableret over Gryde Å		
Fjernelse af nåletræer i egekrat		Afd. 11 fjernelse af n-træer i Bovtrup Egekrat, og rydning af 1,5 ha selvsåede bjergfyr i V-lige del	
Løbende vedligeholdelse af bilfaste spor	Løbende efter behov Se opgavebeskrivelse	Løbende efter behov Se opgavebeskrivelse	Løbende efter behov Se opgavebeskrivelse
Løbende vedligeholdelse af bæltepor og dæmninger	Løbende efter behov. Se opgavebeskrivelse	Løbende efter behov Se opgavebeskrivelse	Løbende efter behov Se opgavebeskrivelse

<i>Planperiode</i>			
Areal	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Løbende vedligeholdelse af P-pladser, skilte og pæle	Løbende efter behov. Se opgavebeskrivelse	Løbende efter behov. Se opgavebeskrivelse	Løbende efter behov. Se opgavebeskrivelse
Oprensning af grøfter og åløb	Oprensning af Gryde Å mlm. Sognstrupvej og Skodhøjdamning. Fjernelse af pilekrat i Gryde Ådal mlm. Simons Bro og Åbro. Oprensning af Pilmose Bæk-systemet hvert 5. år (7 km.) og fjernelse af pilekrat mlm. Simons Bro og Sønder Bro.	Oprensning af Gryde Å mlm. Sognstrupvej og Skodhøjdamning. Fjernelse af nye krat i Gryde Ådal mlm. Simons Bro og Åbro. Oprensning af Pilmose Bæk-systemet hvert 5. år (7 km.) og fjernelse af pilekrat mlm. Simons Bro og Sønder Bro.	Oprensning af Gryde Å mlm. Sognstrupvej og Skodhøjdamning. Fjernelse af nye krat i Gryde Ådal mlm. Simons Bro og Åbro. Oprensning af Pilmose Bæk-systemet hvert 5. år (7 km.) og fjernelse af pilekrat mlm. Simons Bro og Sønder Bro.
Etablering af ny grøft	Etablering af N-S-gående grøft i afd. 6. langs østgrænse		
Vedligeholdelse af bygninger	Ugentligt tilsyn og bortfjernelse af renovation (5 steder)	Ugentligt tilsyn og bortfjernelse af renovation (5 steder)	Ugentligt tilsyn og bortfjernelse af renovation (5 steder)
Vedligeholdelse af fodermarker/vildtagre	Årlig pløjning, harvning og tilsåning af ca. 8 ha fodermarker.	Årlig pløjning, harvning og tilsåning af ca. 8 ha fodermarker.	Årlig pløjning, harvning og tilsåning af ca. 8 ha fodermarker.
Vedligeholdelse af uddannelsesfaciliteter	Pløjning af mortarområdet 2-3 gange årligt (ca. 2,5 ha). Harvning af håndgranatbanen 2 gange årligt.	Pløjning af mortarområdet 2-3 gange årligt (ca. 2,5 ha). Harvning af håndgranatbanen 2 gange årligt.	Pløjning af mortarområdet 2-3 gange årligt (ca. 2,5 ha). Harvning af håndgranatbanen 2 gange årligt.
Vedligeholdelse af kulisser	Løbende efter behov (maling og vedligeholdelse af træflader)	Løbende efter behov (maling og vedligeholdelse af træflader)	Løbende efter behov (maling og vedligeholdelse af træflader)

13.14 Skovplan

Den følgende driftsplan for skovene er udarbejdet efter forsvarets ønske om at skovene på Holstebro Øvelsesterræn så vidt muligt skal drives med det hovedformål at skabe kulisser for militære øvelsesaktiviteter. Skovområderne ønskes over en årrække konverteret til en mere stabil, naturnær og vedvarende skov, der kan forynge sig selv. Hensynet til egentlig vedproduktion skal nedprioriteres og udgifterne i forbindelse med driften af skovene minimeres mest muligt.

Forsvarsministeriet besluttede ved skrivelse af 20. juli 2001 at ansvaret for skovdriften for Holstebro Øvelsesplads indtil videre overføres fra Forsvarets Bygningstjeneste til Forsvarskommandoen.

Forsvarskommandoen bad på baggrund heraf Skov- og Naturstyrelsen om at udarbejde nedenstående skovplan ud fra de nævnte formål. Planen blev tiltrådt af Forsvarskommandoen i april 2002. I forbindelse med en optimeringsproces af arbejdsopgaver på Dragonkasernen og Holstebro Øvelsesplads har Jydske Dragonregiment efterfølgende overtaget ansvaret for at føre skovplanen ud i livet. Regimentet er således ansvarlig for hele driften af øvelsespladsen, inklusiv skovdrift.

13.14.1 Kort beskrivelse af skovarealerne:

Bevoksningernes udbredelse og sammensætning

Skovarealerne på Holstebro Øvelsesterræn udgør ca. 186 ha svarende til ca. 17 procent af det samlede øvelsesterræn. Hertil kommer enkelte læhegsbeplantninger.

De skovbevoksede arealer er fordelt på større og mindre skovholme spredt over hele terrænet, varierende fra enkelte sammenhængende skove på 10-15 ha til små holme på under 1 ha. (Se drifts- og plejeplanens grundkort). De ældre bevoksninger er anlagt efter det traditionelle mønster med monokulturer, d.v.s. anlæg med kun en træart.

Skovarealet fordeler sig på ca. 62 procent nåleskov (115 ha) og 38 procent løvskov (71 ha).

Nåleskoven

Nålebevoksningerne dannes af mindst 10 nåletræsarter, hvor sitka og skovfyr er de to mest udbredte. Den magre bonitet (vækstforhold) afspejles i træerne og træartsvalget. Knap halvdelen (48 %) af nålebevoksningerne består af mindre produktive arter som contortafyr, bjergfyr, fransk bjergfyr og hvidgran.

Generelt om nålebevoksningerne er det værd at bemærke, at ca. 45 procent er yngre end 25 år.

Løvskoven

Her er det langt overvejende eg (55 ha), der danner de sammenhængende løvskovsbevoksninger. Der er samlet under 1 ha bøg på arealet og knap 15 ha udgøres af ”andet løv”, hvoraf hovedparten er nyplantninger.

Knap 60 procent af løvskovsbevoksningerne er yngre end 15 år, d.v.s. anlagt efter 1987.

Den ældste bevoksning er en urørt egebevoksning på godt 5 hektar fra 1920, der på terrænet har status som fredet skov.

Af driftsklasse-oversigten (bilag 4, side 2) fremgår bevoksningernes aldersfordeling.

Af drifts- og plejeplanens grundkort (bilag 1) fremgår skovbevoksningernes udbredelse og placering.

13.14.2 Dyrkningsgrundlaget

Skovarealerne er anlagt på tidligere hedearealer, hvor jordbundsforholdene i hovedtræk er magre og næringsfattige. Sandjordens ringe vandholdende evne udgør en begrænsende vækstfaktor i tørre somre, hvor især nyanlagte kulturer kan rammes hårdt.

Hele området er påvirket af den fremherskende nordvesten-vind, der påvirker skoven med negative faktorer som øget træk, fordampning og udtørring. Ikke mindst de mange små, spredte holme påvirkes hårdt da det her er sværere at opnå et godt skovklima i forhold til de større, samlede bevoksninger.

Skovfyr viser god unddomstilvækst på terrænet, ligesom der ses en del selvsået opvækst af birk og røn i området (medens bævreasp flere steder tilsyneladende mangler!). Især i terrænets sydlige del viser eg (i blanding) en god vækst. Thygesens plantage fra 1991 har således en højde på 3,5-4 meter. Her ses endda ask i samme alder, højde på flad, sandet bund.

Frost (forår og efterår) anses almindeligvis ikke for at være en dyrkningsbegrænsende faktor, men kan være det på udsatte steder – typisk i lavninger. Indplantning under skærm (ældre træer) reducerer frostrisikoen.

Holstebro Øvelsesterræn har en moderat bestand af råvildt, hvorfor bidskader forekommer. Antallet af bidskader vurderes, at være på kanten af at det kan svare sig at hegne nye beplantninger mod vildtet. Kronvildt har indtil nu kun forekommet som strejfare.

13.14.3 Forsvarets målsætning med skovdriften

Forsvarets centrale målsætning med skovdriften er at skovene kan opfylde behovene for uddannelsesaktiviteter, herunder mulighed for sløring af køretøjer og installationer både i sommer og vinterhalvår. Der er behov for en varieret skov bestående af både løvtræer og nåletræer. Nåletræerne skal sikre sløringsmuligheder i vinterhalvåret.

Hovedformålet for skovene på Holstebro Øvelsesplads er således ikke at producere vedmasse til råtræindustrien.

13.14.4 Forslag til skovdrift, der opfylder de militære målsætninger

Generelt for Forsvarsministeriets skove bør gælde, at især på magre, mindre egnede skovdyrkningslokaliteter bør vedproduktionen nedprioriteres til fordel for et vedvarende skovdække med større naturindhold. Produktion af juletræer og pyntegrønt samt anlæg af monokulturer af nåletræ virker uhensigtsmæssigt i forhold til forsvarets primære behov og bør ophøre.

De fremtidige tilstandskrav til skovarealerne på Holstebro Øvelsesplads bør derfor være:

- At skovene tilvejebringer varierede muligheder for øvelsessituationer såsom taktisk fremrykning, eftersøgning/rydning, patruljeuddannelse, sløring m.m. Det stiller krav til et varieret skovbillede – gerne med blandede, uensaldrende bevoksninger.
- At skovene søges opbygget som vedvarende skov med vægt på hjemmehørende, stabile og sunde træarter, der er tilpasset lokaliteten. Udgifter til skovdriften kan herved på lang sigt forventes reduceret da der ikke foretages renafdrifter og dermed omkostningskrævende nyplantninger, hvor skovbilledet skal genopbygges forfra. I tilgift hertil kommer at brug af pesticider kan undgås da evt. behov herfor netop er i nyplantningsfasen.
- At der bør ske en styrkelse af biodiversiteten i forsvarets skove. Ved især at satse på hjemmehørende, lokale træarter – med hovedvægt på løv, øges samtidig grundlaget for øget

biodiversitet, idet en større fauna er knyttet til de hjemlige træarter. Ved brug af lokalt, hjemmehørende træarter er risikoen for ustabilitet og sygdom mindsket betragteligt. Af samme grund kan svækkede og døende træer efterlades i skoven med minimal risiko for sygdomsspredning, til fordel for hulrugende fuglearter, flagermus, insekter og svampe. Modsat forholder det sig ved traditionelle, produktionsorienterede nåletræarter som f.eks. sitkagran og rødgran. Her kan svækkede træer, f.eks. som følge af tørke, vindpåvirkning m.m. blive udsat for insektangreb (typograf, micans m.fl.), der kan opformeres i en sådan grad at også sunde graner kan angribes. Af samme grund vælger man ofte at fjerne syge og døende træer for netop at undgå disse ”billereder” og der gives derfor sjældent plads til døende og døde træer. Monokulturer af ensaldrende rødgran og sitka er derfor helt uegnede i en naturnær sammenhæng.

13.14.5 Generelle tilstandskrav

På langt sigt er det tanken at nyetablerede beplantninger skal danne over-etager i skoven og primært ved frøproduktion skabe naturlig selvfornyelse. Målet er at opnå en skov med træ-

arter i varierende aldre og højder (etager), hvor de ældste træer løbende afløses efterhånden som de dør, vælter eller evt. skoves ved plukhugst. Træarter som eg, birk og skovfyr er såkaldte lystræarter, der dels selvforyrer sig villigt på lokaliteten og dels lader en del sollys slippe gennem kronetaget til skovbunden, hvilket fremmer en varieret skovbundsflora.

Alle skovkanter/bryn bør opbygges af mange forskellige træer og buske. Dels sikrer et tæt skovbryn at træk modvirkes (bedre skovklima), dels kan skovbrynet anlægges med bær- og frugtbærende buske som supplerende fødekilde til fugle og hjortevildt.

Med henblik på inspiration til en mere naturnær og varieret skov kan henvises til eksempler på Raghammer Skydeterræn, Bornholm (foto), hvor jordbundstypen i store dele af området minder om Holstebro Øvelsesterræn. En skov, der dyrkes efter naturnære principper kan virke mere rodet og uoverskuelig end en traditionel dyrket skov, der anlægges i rækker med ensaldrende bevoksninger. Til

gengæld kan den naturnære skov give betydeligt flere uddannelsesmæssige udfordringer i militær sammenhæng, idet der er betragteligt mere ”jungle” over den naturnære skov.

13.14.6 Konverteringsproces

For at skabe en vedvarende, naturnær skov er der behov for at igangsætte en langsigtet *konverteringsproces*, hvor fremtidige nyanlæg anlægges med et betydeligt lavere plantetal end traditionelt (f.eks. en planteafstand på 2 gange 2 meter), hvilket mindsker udgifter til tynding og samtidig medvirker til en mere vindstærk og stabil bevoksning. Er der tale om planlægning af genplantning efter en bevoksning, der nærmer sig afdrift (her tænkes på de ældre monokulturer i rødgran og sitkagran) bør der i bevoksningen, om muligt, efterlades en skærm af overstandere (gamle træer) og evt. kantræer af hensyn til bevaring af skovklima. Brug af skærm beskrives senere.

Ved nyanlæg bør anvendes lokale løv- og nåletræer i indblandinger. F.eks. 60 % eg, 10 % birk og 30 % skovfyr.

Det er ikke unormalt at 10% af planterne i et kulturanlæg dør og derved skaber huller, der kræver efterbedring. Selvsåede træer som birk, bævreasp og røn, der traditionelt regnes for ukrudtstræer kan med fordel indgå i et naturnært skovbillede. Arterne vil som oftest indfinde sig naturligt og vil typisk kunne dække de huller, hvor man normalt ville efterplante for døde hovedtræarter. Som bekendt er Danmark et ”skovland” og hovedparten af landet ville med tiden dækkes af skov, såfremt vi ophørte med landbrug, hedepleje, byggeri m.m.

For at skabe højstammet skov på en lokalitet som Holstebro Øvelsesplads vil der også i en naturnær skov være behov for en vis forstlig pleje i form af tyndinger – hovedsageligt i bevoksningens unge år. Det er nødvendigt for at fremskynde processen fra krat (med naturlig differentiering) i retning mod mere højstammet skov, der kan danne brugbare kulisser for militære øvelsesaktiviteter.

En anden faktor er uønsket, selvsået opvækst af f.eks. contortafyr (klitfyr). Contortaaen kan måske mindske bidskader fra råvildt i kulturen, men bør fjernes såfremt den generer de anlagte, blivende træer. Contortaaen er hurtig og vækstsikker i ungdommen, men bliver hurtig ustabil og er derfor ikke værd at satse på i længden.

I meget små, selvstændige bjergfyr- og contortafyrholme (foto) på meget mager bund, typisk selvforyngelser på åbne flader, der ikke er omfattet af fredsskovpligt, kan fyrren næsten i en evighed forynge sig selv – og er derved den billigste løsning, såfremt skovholmen er nødvendig i øvelsessammenhæng. I modsat fald bør contortafyren med jævne mellemrum ryddes som del i almindelig hedepleje (ikke omfattet af skovplanen).

Andelen af eg og skovfyr på Holstebro Øvelsesterræn er øget betragteligt i de senere år på foranledning af den tilsynsførende skovfoged. En positiv udvikling, der bør fortsætte. Nyanlæg i form af monokulturer – uanset træart, bør ophøre.

13.14.7 Indplantning under ældre rødgran og sitkagran (skærm)

Hvor det er muligt bør foryngelse af ældre rødgran- og sitkagranbevoksninger ske under skærm. Før der kan underplantes under de ældre, eksisterende nåletræsbevoksninger skal der først etableres en såkaldt skærm. Ved skærmforyngelse forstås, at man tynder granbevoksningerne relativt hårdt 2-4 gange over en 4-8 årig periode. Stamtallet i granbevoksningerne vil herefter være reduceret til ca. 50 % eller mindre, og vil have karakter af en ”skærm”, som der så plantes ind under. D.v.s. der går ofte minimum 4 år fra skærmstillingen påbegyndes til der underplantes.

“Skærmen” gør, at de nyplantede træer er væsentlig mindre udsat for frost i vækstsæsonen, insektangreb, udtørring samt ukrudt-konkurrence om vand og næringsstoffer. Desuden gør skærmen, at arealet stadig har karakter af skov, hvilket også er en væsentlig fordel da skoven stadig kan danne kulisse for militær brug.

De større granbevoksninger er anlagt omkring 1950. Jo længere tid man venter med at påbegynde skærmstilling i disse bevoksninger, jo større er risikoen for, at granbevoksningerne p.g.a. alder og anden svækkelse bliver uegnet til skærmforyngelse og simpelthen vælter hvis de pludselig fritstilles ved en hård tynding. Bevoksninger højere end 15 m er normalt ikke egnet til skærmstilling.

En skærm af ældre gran er sjældent særlig stabil, og det springende punkt ved denne form for foryngelse er derfor, om skærmen kan holde sig stående til underplantningen er ca. 2 meter høj (især ved følsomme arter som bøg og ædelgran). Når underplantningen er ca. 2 meter høj kan skærmen fjernes, og den nye skov vil stå parat.

For at gøre skærmen så stabil som mulig er det vigtigt, at:

- Stamtalsreduktionen (hugst af 50 % eller mere af træerne – afhængig af eksisterende stamtal) sker over 2-4 omgange i løbet af 4-8 år, med “fornemmelse” for, hvad bevoksningen kan tåle, førend der underplantes.
- Tyndingerne bør ske i marts, april eller evt. første halvdel af maj. Herved fjernes den betydeligste risiko for alvorlige stormfald under vinterhalvårets ofte kraftige storme, idet træerne får en vækstsæson til at “gro fast” efter tyndingen. Bemærk at stammerne er særligt følsomme for påkørsel i denne periode.
- Skærmstilling og underplantning startes, om muligt, fra øst i bevoksningerne, således at vestsiderne bevares som lægivere indtil underplantningerne i øst er ca. 2 meter høje. Den vestligste del bør efterlades stort set utyndet, med mindre der står stabile nabobevoksninger vest for.
- De sundeste træer efterlades som skærm. Undertrykte, svagt forankrede træer bør fjernes så tidligt som muligt, ligesom særligt store træer bør fjernes af hensyn til det rodtryk (forbrug af vand og næring), de kan udøve på underplantningen.
- Skærmtræerne fordeles så jævnt som muligt.

Skulle skærmen bryde sammen, d.v.s. falde sammen inden underplantningen er ca. 2 meter høj, er det dog ikke en katastrofe med de underplantningstræarter der anbefales her. De fleste af disse træarter vil også kunne klare sig uden en skærm.

Det skal understreges, at der er en risiko ved ovenstående generelle brug af skærmstilling.

Kommer der en kraftig storm på et uheldigt tidspunkt i skærmstillingsforløbet, kan man risikere, at mange af de skærmstillede bevoksninger bliver stormfældet, selvom de førnævnte anbefalinger følges.

Endvidere skal det understreges, at fra skærmstillingen påbegyndes til den nye skov er 2-3 meter høj vil der i de fleste tilfælde gå ca. 10-15 år.

Træarterne der underplantes bør være træarter med betydeligt selvfor yngelsespotentialer og som kan danne stabile og sunde bevoksninger på øvelsespladsen. Bl.a. træarterne eg, skovfyr, birk, lærk, ask, fuglekirsebær og spidsløn vil i forskellige blandingsforhold kunne opfylde disse krav, og det er primært dem der anbefales her. De fleste af disse vil også kunne klare sig uden skærm, og vil under alle omstændigheder kun kræve en skærm i en relativ kort periode. Skærmen skal i øvrigt være relativ lysåben, da især eg er en lyskrævende træart.

Andre træarter som f.eks. ædelgran og bøg vil også kunne indgå i bevoksningerne. Disse arter er i langt højere grad afhængig af skærmen. Rødgran, sitka og contortafyr vil givetvis så sig selv ud i de skærmstillede bevoksninger, idet disse træarter allerede findes på arealet i dag. Vejledende blandingsforhold af træarterne i foryngelsesbeplantningerne fremgår af de enkelte skemaer for hver litra.

Traditionel renafdrift med gentilplantning vil blive anvendt på arealer, hvor det vurderes, at den nuværende bevoksning er for ustabil til skærmstilling. Det skal dog tilstræbes, at omfanget af de enkelte afdrifter begrænses mest muligt, således at skovklimaet ikke forringes unødigt.

Eg og de andre løvtræers (især birk, bøg, asp, spidsløn, røn og ask) funktion er primært at sikre;

- stabilitet
- dækning
- lægivning
- jordbundsforbedring
- samt at øge arealets naturindhold.

Når først det ovenfor beskrevne skovmiljø er skabt har skov- eller terrænforvalteren friere hænder til at skabe de skovterræner man ønsker. Eksempelvis kan man med passende hugst-indgreb skabe områder med meget tæt underskov til brug for f.eks. øvelser i "kamp i lukkede terræner", eller man kan hugge større lysninger til brug som faste bivuakeringsområder i en periode.

Skoven vil være meget mere stabil end de nuværende rødgransplantager og hurtigere til at regenerere efter skader. Der går dog mange år før skoven har nået dette stadium – antageligt 1-2 trægenerationer.

13.14.8 Konvertering til naturnær skov i relation til Skovloven.

Målsætninger med hensyn til produktion, stabilitet, natur o.lign.

Skovlovens §15 lyder: "*Fredskovspligtige arealer skal anvendes til god og flersidig skovdrift, og anvendelsen skal ske ud fra en helhedsbetragtning. Ved god og flersidig skovdrift forstås, at skovene skal dyrkes med henblik på både at forøge og forbedre træproduktionen og varetage landskabelige, naturhistoriske, kulturhistoriske og miljøbeskyttende hensyn samt hensyn til friluftslivet.*"

Det er Skov- og Naturstyrelsens vurdering, at en skovdrift som skitseret i det foregående afsnit også vil kunne opfylde Skovlovens krav om god og flersidig skovdrift selvom der lægges mindre vægt på egentlig vedproduktion (*skovplanen skal inden udførelse godkendes ved Ulborg Statskovdistrikt*).

En øget anvendelse af løvtræ skal også sikre, at der opnås stabile og varierede ydre skovbryn og indre bryn mod vandløb, søer og andre naturområder, og at spredningsmulighederne for planter og dyr forbedres.

For at skabe øget stabilitet i plantagerne skal det fremover desuden tilstræbes, at i særdeleshed skovbrynene kommer til at bestå af stabile og stormfaste træarter som f.eks. eg og skovfyr. På

længere sigt kan det overvejes at lade udvalgte bevoksninger udgå af forstlig drift/ menneskelig påvirkning for yderligere at styrke naturindholdet og minimere driftsomkostningerne.

13.14.9 Økonomi

Økonomi ved omlægning til naturnær skovdrift.

Konverteringsprocessen fra traditionel skovdyrkning i monokulturer til etablering af vedvarende, naturnær skov med hovedvægt på løvtræ er en langsigtet (over 50 år), omkostningskrævende proces. For det første er løvtræer dyrere i indkøb end nåletræer. For det næste er gro-garantien og ungdomstilvæksten ofte bedre for mange nåletræarter bl.a. rødgran og sitkagran. I sagens natur er det også lettere – og dermed billigere at plante én træart fremfor at skifte mellem 3-4 arter.

Den direkte økonomiske ekstraudgift ved omlægningen på Holstebro Øvelsesplads vil dog sandsynligvis være begrænset. Med det nuværende rødgran/sitka-renafdrift system skulle man jo alligevel plante. Nu skal der blot plantes andre træarter, men færre træer/ha. Ved indplantning under skærm kan man nøjes med ca. 2000 træer/ha eller mindre mod ca. 4000-5000 træer/ha, når der plantes på renafdrift. Det fordyrende ved indplantning i eksisterende bevoksninger er at jordbearbejdningen (plantehuller) er vanskeligere og selve plantningen skal foretages manuelt med plantespade eller lign. fremfor brug af plantemaskine.

Skærmstillingen vil i nogle tilfælde ske *før* den økonomisk optimale omdriftsalder er nået. Den mistede tilvækst på de træer, som man fjerner ved skærmstillingen, vil i disse tilfælde være en inddirekte omkostning! Tilsvarende i de tilfælde, hvor rødgran/sitka-bevoksningen har nået den økonomisk optimale omdriftsalder, men hvor man p.g.a. ønsket om skærmstilling afstår fra at indkassere max.-beløbet (hvor salgsklare træer efterlades) vil der også opstå et inddirekte økonomisk tab, især hvis en del af skærmen senere går til p.g.a. billeangreb, stormfald o.lign. – hvilket ikke er usandsynligt.

På længere sigt kan der dog, som beskrevet tidligere, forventes at den gennemsnitlige årlige udgift til skovdriften bliver væsentlig mindre end i øjeblikket bl.a. fordi den naturnære skovdrift sandsynligvis vil betyde væsentlig færre kulturudgifter.

Det vil derfor være billigere – og mere funktionelt for forsvaret, at etablere en vedvarende, selvforyngende skov.

Overslag for udgifter til drift (minus administration) i 1. periode fremgår af kapitel 14 om de økonomiske konsekvensberegninger.

13.14.10 Skematisk oversigt over anbefalede indgreb i planperioden

Det skal pointeres, at p.g.a. skovenes løbende dynamik (vækst, stormskader, sygdomsangreb m.m.) kan langsigtede forslag til indgreb i skovdriften kun være vejledende med udgangspunkt i situationen på plantidspunkt med antaget tilvækster. Såfremt Jydske Dragonregiment ønsker at udbyde skovdriften i licitation bør det i første omgang kun ske for første delperiode.

Udover egekrat er kratbevoksninger, bl.a. i å-dalen, ikke omfattet af skovplanen.

De enkelte bevoksninger fremgår af grundkortet og bevoksningslisten.

Afdeling 1. Nordvestlige del af øvelsespladsen.

Afdeling 1, litra e (1,9 ha)

Bevoksningen består af ældre rødgran anlagt omkring 1950. Gns. højden er på 14 m og stammediameteren på 22 cm (dbh). Sydligste del af litra (foto til venstre) væltede under stormen i 1999 og her er der nu genplantet med skovfyr, eg og lærk.

Rødgransbevoksningen virkede sund ved besigtigelse uge 12 2002.

Mod vest findes et lavere, tæt krat af pil, gyvel og enkelte bævreasp. På nabomatrikel findes et levende hegn af sitka.

Foto til venstre viser en lysbrønd inde i bevoksningen. Her er det oplagt allerede på nuværende tidspunkt at indplante holme af stabile og hjemmehørende løvtræarter. Ved tynding (skærmstilling) opnås lys nok til skovbunden til at der kan underplantes.

Afdeling 1, litra e

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling	Højde og alder til trods bør der satses på skærmforyngelse for at bevare skovbilledet. Stamtal reduceres med ¼ over to tyndinger i perioden. Vestkant lades urørt ca. 15 meter inde i bevoksningen.	Stamtal reduceres med ca. ¼ med føling for hvor meget bevoksningen kan tåle. <u>Kriterie: Tilstrækkelig lys til underplantning.</u>	Skærm fjernes sidst i periode. Om muligt efterlades ca. 25-30 spredte overstandere og evt. enkelte kantræer.
Kulturforberedelse		Plantehuller etableres. Tilstræbt på 2,2 * 2,2 m – gerne i holme. (ca. 1600-2000 planter/ha)	
Indplantning		Indplantes med bøg/spidsløn inderst i bevoksningen i forhold 80/20 – gerne i holme. I kantzonen anvendes skovfyr/eg/birk i forholdet 30/60/10. I yderrækker kirsebær/vildæble/hassel og alm. hyld og hvidtjørn – tilstræbt ligeligt fordelt.	

Det kan forventes at selvsået rødgran vil spire under skærmen. Spredte rødgransholme kan fint indgå i bevoksningen.

Ved afsætning af rødgran anbefales p.t. ud fra dimension korttømmer og 3-meter træ.

Afdeling 1, litra d (3,2 ha) samt del af litra c (0,3 ha)

Litra d, Lergrav Plantage, består af sitkagran fra ca. 1945. Den østligste del-litra virker dog betydeligt yngre og er antageligt anlagt mindst 10 år senere. Højden varierer således fra 12 til 20 meter og gns. diameteren varierer fra 15 cm til 27 cm i de to dellitraer. De mindste mål ses mod øst.

Litra c består af contortafyr i blanding med sitka med en højde på ca. 15 meter.

Opgave	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling	Den østvendte del af litra d, vest for litra e skærmstilles med ¼ reduktion i perioden.	Skærm åbnes yderligere med 1-2 indgreb. <u>Kriterie: lys nok til spredt underplantning.</u> Evt. hugst af lysbrønde til indplantning.	Skærm fjernes sidst i perioden. Kanttræer og spredte overstandere kan efterlades.
Kulturforberedelse		Plantehuller ca. 2,2*2,2 m, fordelt over et areal på anslået 0,9 ha. Ca. 1900 planter. Såfremt hugst af dellitra d, nordvest og dellitra c, flugtskydebanen (se hugst, nedenfor): Arealet, ca. 0,9 ha, forberedes til plantning, 2*2 m. Ca. 2300 planter.	
Indplantning		Eg/skovfyr/lærk/kirsebær/birk indplantes i forholdet 40/30/10/10/10 I kantrækker: vild æble, hassel, hvidtjørn og alm. hyld.	
Hugst		Isoleret sitkaholm, nord for litra e (0,6 ha), er for store til skærmstilling og afdrives sidst i perioden – afhængig af sundhedstilstand. Bør dog stå så længe som muligt af hensyn til bagvedlæggende skærm og kultur. Genplantes jf. ovenstående. Samtidig ryddes og genplantes dellitra c, sitka, ved flugtskydningsbanen. Enkelte kanttræer kan evt. efterlades.	

Afdeling 2. Nordvestlige del af øvelsespladsen.

Afdeling 2, litra d samt litra f. Området er højt beliggende. Ca. 1,3 ha når spor fradrages. Litra d er få rækker af rødgran/sitka fra 1960 sammen med rækker af lærk, samme alder. Granerne er meget vindudsatte og viser tegn på opløsning. Bevoksning-% skønnes til 60 bl.a. p.g.a. tidligere kørespor fra bælteketøjer. Litra f er contortafyr og lærk fra 1970. Bevoksningen er kun tæt mod sydkant. Bevoksnings-% ca. 50.

Opgave	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling	Litra 2d: Rødgran og sitka fjernes (sankning anbefales) i perioden. Lærk efterlades. Sitka i NV-kant efterlades.		
Kulturforberedelse	Litra 2d og 2f: Etablering af plantehuller i holme, hvor der er plads, ca. 2,5 * 2,5 m, dog gerne tættere i yderste kant.		
Indplantning	<i>Eg, skovfyr og birk indplantes i forholdet 50/40/10.</i>		
Hugst			Contorta-fyr i sydkant kan fjernes når underplantning er højere end 2 m.

I nordkant er etableret levende hegn/bryn af eg/andet løv i 1998.

Afdeling 2, litra c. Ca. 1 ha.
Litra c er rødgran fra 1950.

Granerne står som en smal isoleret holm. Vestkanten blev ødelagt i stormen 1999 og er i opløsning. Højde ca. 14 m. Diameter 22 cm (dbh). Bevoksnings-% omkring 85.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling	Bevoksningen er på vej i opløsning fra vest og det vurderes at den ikke holder til skærmstilling. I lysninger og huller i vestkant kan der dog allerede nu indplantes.		
Hugst	<i>Hele bevoksningen hugges i perioden såfremt opløsningen forsetter. Ellers ventes til 2. periode. Døde træer kan fjernes ved sankning.</i>	Såfremt holmen ikke er stabiliseret bør den skoves i perioden. Spredte overstandere kan efterlades, hvis de vurderes stabile.	
Kulturforberedelse	<i>Etablering af plantehuller i vestkant og lysninger, hvor der er plads. Ca. 2,0 * 2,0 m. Tætte i yderste kant.</i>	Efter hovedskovning skal der etableres plantehuller til nykultur. Evt. ved kvasskærer eller kullakultivator. Plantehuller tilstræbes 2 * 2 m.	
Indplantning	<i>Vestkant: underplantes med skovfyr/eg/birk i forholdet 30/50/20. I kantrække indplantes skovæble/hvidtjørn/alm. hyld/hassel.</i>	<i>Plantes med skovfyr/eg/birk. I kantrække indplantes skovæble/hvidtjørn/alm. hyld/hassel.</i>	

Ved rydning kan der forventes en del selvsået opvækst af bl.a. rødgran, røn og birk, hvilket kan indgå i kulturen..

Afdeling 2, litra s, h, t, k, y, x

Yngre bevoksninger fra 1990-93.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Litra s: Lærk tyndes manuelt m. 2/3 reduktion i perioden for at give lys til egne. Litra t: evt. tynding sidst i periode (vækstafhængig). Litra y, x: tynding i periode af hensyn til stabilitet. Der hugges for eg.	Litra h: tyndes evt. i periode af hensyn til stabilitet. (sitka kan differentiere uden tynding) Litra k: evt. tynding sidst i periode

Litra o, vildtager kan evt. tilplantes (hvis vildtagren vil opgives) til afløsning for contortabevoksning i vest.

Afdeling 3. Midt i terrænet, vest for Harrestrup.Afdeling 3, litra c.

Åhus Plantage. Bevoksningen består af sitka fra 1950. Højden er ca. 17,5 m og diameter er ca. 25 cm (dbh). Bevoksningen er i 2001/2002 hugget fra øst (kulisseforyngelse) og således reduceret med ca. 0,6 ha. I Bevoksningen er indblandet lærk ca. 10 %. Bevoksnings-% vurderes til 85.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling		Ved hugst efterlades lærk plus kanttræer som skærm.	
Kulturforberedelse	<i>Der etableres plante-huller på det skovede areal. Planteafstand ca. 2 * 2m</i>		Indenfor 0-2 år efter hugst etableres plante-huller som i periode 1.
Indplantning	<i>Der plantes med eg/birk/skovfyr/lærk i forholdet 40/20/20/20. I kantrække indplantes hvidtjørn/alm. hyld/vild æble/hassel.</i>		Indenfor 0-2 år efter hugst plantes som anvist for periode 1. Skovbryn etableres i kantrækker.
Hugst	Hugst af resterende bevoksning udskydes til 2. periode, medmindre bevoksningen viser tegn på sygdom/opløsning.	Når nyplantningen fra 1. periode har nået en højde på ca. 2 m kan resterende bevoksning afdrives. Hugst kan godt skydes til 3. periode, såfremt bevoksningen virker sund > øget diameter-tilvækst. Kanttræer efterlades.	
Kulturrenholdelse	Der kan være behov for renholdelse (ukrudt) i kultur. Brug af hurtigtvoksende træarter som birk, eg og skovfyr vurderes at minimere behovet. Samtidig skal det tages i betragtning at selvsået opvækst gerne kan indgå i bevoksningen, hvor der traditionelt ville efterbedres. .	Renholdelse vurderes ikke nødvendig under skærm.	

Afdeling 3, litra f, g, j, e.

Bevoksningerne ligger vest for Harresletten og består af en ældre contortafyr-bevoksning omkranset af yngre beplantninger af eg, skovfyr, lærk.

Opgave	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Hugst	Litra f , contortafyr er i opløsning. Mange væltede træer. Bevoksningens-% vurderes til ca. 60. bl.a. p.g.a. kørespor. Bevoksningen kan hugges ved lejlighed (flis).		
Kulturforberedelse	<i>Etablering af få plantehuller til indplantning af holme – ca. 150 planter.</i>		
Indplantning	Litra f : Da bevoksningen er solidt omkranset af stabile kulturer anbefales det kun at indplante 2-3 små holme af eg, birk og skovfyr. Anslået 150 planter. Dels da SFY sikkert vil indfinde sig og dels fordi at lysningen i sig selv har en værdi – bl.a. til øvelsesbrug.		
Tynding		Litra j (vest), lærk og litra g , skovfyr bør tyndes sidst i periode.	Litra e : tyndes i periode

*)Litra f. Undlade massiv gentilplantning kan kræve dispensation fra Skovloven.

SFY=selvfor yngelse

Afdeling 4. Kirkemøllebakke. Nordlige terræn, midt.Afdeling 4. Litra g og e.

Hele afdelingen ligger ret vindudsat og på meget sandet bund. Området er intenst kørt op af kampvogne. Bevoksningerne er etableret som spredte holme i det sandede landskab. I de senere år er der anlagt en del kulturer med eg og skovfyr.

Opgave	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Litra g , skovfyr tyndes først i perioden. Reduktion på ca. 50 %. Dellitra e mod betonvejen (eg/skovfyr): Hver anden række skf fjernes. Afhængig af vækst kan tynding skydes til 3. periode.	Evt. behov for tynding af øvrige kulturer (d, c, l, f, j) i perioden – afhængig af vækst.

Litra b, contortafyr vil måske gå i opløsning i perioden, men en del SFY vil sikkert forynge holmene og der er allerede gjort foranstaltninger på at forstærke kanterne.

Alternativt kan contortabevoksningerne søges kulisseforynget ved at rydde den østlige del af bevoksning (flis), hvorefter der plantes med stabile arter som skovfyr, eg og birk.

Afdeling 5. Hestehave og Kochs plantager. Nordøstlige terræn.

Afdeling 5, litra d, Kochs Plantage, 1,3 ha.

Rødgran/lærk fra 1950. Højde 14-15 m. Lærk indgår med ca. 50 % i bevoksningens sydlige halvdel. Contortafyr i syd og østkant. Mod vest ligger kommunens plantage.

Opgave	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling		Rødgran kan skoves primo, hvor der står lærk (sydlige halvdel af bevoksning) Lærk samt sunde vest-kanttræer efterlades som skærm. <u>Kriterie: Lys nok til underplantning.</u> Der kan være behov for at tynde lærk.	Skærm tyndes/fjernes i perioden.
Hugst			Hvor der ikke er lærk som skærm (nord) afdrives rødgran når den viser tegn på opløsning.
Kulturforberedelse		Tilstræbes 2 * 2 m	2 * 2 m.
Indplantning		Spredt underplantning af eg/skovfyr/birk	Eg/skovfyr/birk/fuglekirs ebær: 40/30/20/10 Diverse skovbrynsbuske i kant: Hassel/vild æble m.fl.
Tynding	Døde og døende træer samt hængere (skæve, halvvæltede træer) både lærk og rødgran skoves.		

Proces med skærmstilling kan fremskyndes til 1. periode.

Afd. 5, litra g, j: Ældre egebevoksning fra 1950. Egene er ret krogede og har ikke industriel værdi udover brændeværdien. Højde ca. 8-9 m. Sporadisk undervækst af bøg, røn og rødell. Mod vest er etableret et sitkalæhegn.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling	Egebevoksning tyndes let i en 10 m bræmme øst for sitkalæhegnet. Stamtal reduceres med ca. 30-40 % i zonen. <u>Kriterie: lys til underplantning.</u>		
Indplantning		Mod vest op mod sitkalæhegnet (østside) forbedres et nyt skovbryn til afløsning for sitkalæhegnet. Længde ca. 275 m. Der underplantes med eg, bøg, alm. hvidtjørn, hassel, vild æble, fuglekirsebær i %-forholdet: 10/10/20/20/20/20. Min. 3 rækker i planteafstand på ca. 2,5 m. Planterne søges etableret i forbandt. Ca. 2 m mellem planter.	
Kulturforberedelse		Planterne skal etableres i mineraljord. Skader på skærm skal søges minimeret. Plantebor anbefales.	
Hugst			Litra j: I løbet af perioden ventes sitkalæhegnet mod vest at være udtjent. Hegnet tyndes/fjernes over et par år for at tilpasse bagvedlæggende bevoksning til den nye vindekspønering. Hugst sker ved sankning eller evt. nedskæring til flis.

Litra kan godt lades urørt. Tynding kan imidlertid foretages ved sankning – og en tynding vil fremme en underetage, der på sigt kan afløse egene. Det forventes at etableret skovbryn på sigt kan sprede sig ind i bevoksningen.

Afd. 5, litra j og m. Litra j: Bevoksning fra 1960 består af blandet nål (Contortafyr, sitkagran, lærk, omorika, grandis m.fl). Bevoksnings-%: 80. Højde 8-9 m. Mange spor fra gennemkørsel

med bæltekøretøjer. Bevoksningen er ideel til skærmstilling, da den endnu er relativ lav og ung. Her er det oplagt at etablere underplantninger med løvtræ.

Litra j, øst. I bevoksningen findes allerede nu en varieret sammensætning af mange forskellige træarter. Til venstre i billedet ses eg og skovfyr, i baggrunden; birk og til højre omorikagran. En bevoksning som denne kan på sigt helt overgå til urørt eller minimal forstlig drift.

Litra m (1,2 ha): Rødgran fra 1970. I forvejen enkelte huller i bevoksningen med birk og enkelte

eg. Højde: 8-9 m. Hele østkant er eg.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling	Litra m, Lysningshugst i rødgran. 2 lysninger hugges med radius på 10 m henholdsvis nord og syd i bevoksningen. Litra j, de 2 nordvestlige del-litraer: bevoksninger tyndes med henblik på stabilitet og spredt underplantning. Rødgran, omorikangran, hvidgran og contortafyr hugges til fordel for grandis og lærk, der i hovedtræk skal udgøre fremtidige skærm. <u>Kriterie for udtynding er at der er lys og plads til spredt underplantning</u> med de nedenfor beskrevne arter – anslået 600-800 planter i lysninger, kanter og stikspor. Vestkanter ud mod åben hede lades urørt 6-7 meter ind i bevoksningen.	Litra m, primo i planperiode reduceres stamtal for rødgran (for at øge stabilitet), anslået 0,9 ha, med ca. 50 % ved hugst af hver 2. række.	Litra m: Evt. behov for yderlig tynding med henblik på fremtidig skærm. Litra j, nordvest: Evt. behov for tynding – bl.a. af hensyn til underplantning.
Kulturforberedelse		Litra j og m (lysning), <u>se plantning</u>. Planterne skal etableres i mineraljord. Ved jordbearbejdning skal tryksskader på overstandere minimeres.	

..forsættes

Indplantning		Litra m: Lysninger tilplantes med fuglekirsebær, birk, skovfyr og eg i %-forholdet 20/20/10/50. Planteafstand tilnærmelsesvis 2,2 * 2,2 m. Litra j, de 2 nordvestlige dellitraer: Inderst i bevoksningen underplantes med bøg og ædelgran. I lysninger og kanter med skovfyr, eg og birk. Der tilstræbes en planteafstand på ca. 2,2 m. Det vurderes at der kan indstikkes ca. 600-800 planter. Litra j, østligste dellitra: Nuværende skovfyr underplantes med bøg. I yderrækken eg, 2,2*2,2 m. I lysningen mod vejen indplantes fuglekirsebær, birk og eg i forhold 20/20/60, 2,5*2,5 m Litra j, midt: I lysninger, huller og sporkant indplantes ca. 200 bævreasp for at indføre arten i bevoksningen (!).	
Nedskæring af uønsket nåletræsopvækst			Selvsået opvækst af contortafyr skal fjernes, såfremt den generer de indplantede arter.

Litra J: Nordøstlige dellitra, nordøst-hjørne: hvidgran, fyr-sfy bør overvejes at ryddes til hede.

Afd. 5, litra n, 0,7 ha. Omorika og lærk fra 1960. Enkelte rødgran i nord. Højde: lærk ca. 12 m/17 cm, Omorika/rødgran 10,5 m/13 cm

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Skærmstilling	Rødgran og omorika er i begyndende opløsning og hugges. Lærk efterlades som skærm.		Skærmen reduceres med 20 % sidst i perioden
Kulturforberedelse	Etablering af plantehuller/kontakt til mineraljord.		
Indplantning	<i>Bøg og ædelgran i forhold 60/40 i inderste rækker. Eg, skovfyr og birk i forhold 50/30/20 i kantarækker. Planteafstand tilstræbes 2,5 * 2,5 m, evt. tættere i kant.</i>		

Afd. 5, litra x. To mindre nobilisbeplantninger skønnet anlagt i 1998-2000.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Nobilis reduceres med min. 50 % i perioden. Selvsået opvækst af con-tortafyr fjernes.	Nobilis tyndes i perioden så den på sigt kan anvendes som skærm til underplantning.

Alternativ: For at fremme den naturnære bevoksning kan der i nobiliskulturen allerede på nuværende tidspunkt indplantes med eg, skovfyr og birk i eksisterende plantefurer, hvorefter nobilisen i næste periode tyndes hårdt.

Afd. 5, litra b, k, p, q, r og t. Yngre kulturer.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Litra t: tynding i lærk.	Litra b, k, p, q, r. Evt. behov for tynding i perioden.

Afdeling 6. Nordøstlige terræn.

Afdeling 6. Hjerterishøj, litra g, e samt plantage syd for Hededal, litra h, o, m, p.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Dellitra g – nord: Hver 2. række skovfyr fjernes medio i periode. Der hugges for eg. Litra h , sitka. Hver 2. række fjernes i periode. Kan evt. udskydes til 3. periode.	Litra h og litra g – syd: evt. behov for tynding i periode.
Hugst		Litra p , contortafyr 1950, bør skoves når den viser alvorlige tegn på opløsning.	
Kulturforberedelse	Litra o (0,4 ha), japansk lærk: Bevoksning har funktion som skærm og er klar til underplantning. Spredte plantehuller ca. 2 * 2,5 m		
Indplantning	Litra o : Underplantning med birk/eg/ fuglekirsebær/skovfyr: 20/50/10/20	Litra p : Genplantes med eg/skovfyr/birk: 50/30/20. I kantrækker etableres bryn af hassel/vild æble/fuglekirsebær m.fl.	

Litra m, andet nål fra 1960: Tendens til begyndende opløsning fra vest. Det forventes at litra k kommer til at fungere som skovbryn for bevoksningen. Går bevoksningen i opløsning kan rødgraner og omorika fjernes og lærk samt spredt ædelgran efterlades som let skærm.

Litra e, andet nål, især contortafyr og lærk fra 1970: Opstår der huller i bevoksningen bør disse udnyttes til indplantning.

Afdeling 7. HarrestrupAfdeling 7, litra b, c.

Litra b er lærk fra 1960. Litra c er bøg fra 1950.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Litra b : Stamtal reduceres med ca. ¼ i perioden. Litra c : tynding i perioden.	Litra b : tyndes i perioden.

Litra b: Underplantning bør overvejes sidst i 3. periode.

Afdeling 8. Plantage 42, midt i terrænet.Afdeling 8, litra d, e, f, g og n.

Plantage 42 er i hovedtræk en fyrretræsplantage, ca. 15 ha, hvoraf størstedelen er nye eller unge beplantninger. Der indgår en del blandinger blandt fyrrene bl.a. eg, lærk samt spredt birk og røn som selvforyngelse. Plantagen er gennemskåret på kryds og tværs af et utal af bæltepor (foto), der får beplantningerne til at fremstå som selvstændige holme.

Lige nord for plantagen findes litra d og e, henholdsvis en ældre sitkaholm fra 1945 samt en vildtager på østsiden af sitkaholmen.

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Litra f: Tyndes i perioden.	Litra: n og g: Tynding, hvor behov sidst i perioden. Der hugges for eg.
Hugst			Litra d: Sitkaholm skoves. Går bevoksning i opløsning tidligere må den skoves på givne tidspunkt. Bør dog stå så længe at østkulisse kommer op og stabiliseres.
Jordbearbejdning	Litra e (0,2 ha): forberedes til beplantning (pløjning)		
Beplantning	Litra e: eg/skovfyr/birk/lærk i østligste rækker: 50/30/10/10. Der etableres et bredt bryn af især frugt- og bærbærende træer og buske (erstatning for vildtager): Vild æble /fuglekirsebær/hassel/hvidtjørn/alm. hyld. Planteafstand 2 * 2 m.		

Afdeling 10. Midt i terræn, vest for Gryde Å.Afdeling 10, litra d og b

Opgave	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Litra d: Blandet bevoksning med hvidgran mod vest, lærk og række af – tjørn mod øst. Østkant af sitka. På sigt kan sitkahegnet skoves således at tjørnen fritstilles og danner østkant. Litra b: levende hegn. Popler bør reduceres i perioden, da der er god undervækst af eg og skovfyr.	Litra c: tynding i perioden. Kan evt. tyndes hårdt for at øge stabilitet (tilpasning af vindforhold).

Litra f: Uensaldrende contortafyr og hvidgran m. bevoksnings-% på ca. 65. Bør for stor del genseskabes som hede.

Afdeling 11. Øvelsespladsens sydvestende (langs Sognstrupvej).Afdeling 11, litra c, e, h, l, n.

Opgave	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Litra n: tyndes sidst i perioden. Litra d: størstedelen af el skæres ned i perioden.	Litra l: Evt. behov for tynding i perioden. Litra h: Lærk reduceres med ca. 50 % først i perioden.
Skærmstilling	Dellitra c, nordvest: Bevoksningen er i begyndende opløsning. Døde og døende graner fjernes (sankning). Der er en del lyslommer så bevoksningen kan allerede nu fungere som skærm uden større indgreb. Dellitra c, øst ved Hvidegård: Rødgraner er i opløsning. Der er allerede tilstrækkelig lys til at indplante i lysninger. Døende træer fjernes (sankning anbefales). Skærmen har måske kort levetid, men da arealet kun udgør en holm på ca. 1/5 ha har det ingen økonomisk betydning.		
Jordbearbejdning	Dellitra c, nordvest: <i>Etablering af plante-huller i spredte holme, ca. 150 stk.</i> Dellitra c, Hvidegård: Etablering af få plante-huller – anslået 40-50.		
Beplantning	Dellitra c, Hvidegård: Underplantes med spredte skovfyr/eg/birk: 30/50/20.		

Afdeling 13. Stenvad Plantage, sydvestlige terræn.Afdeling 13, litra d, n, k, o.

Litra n, ca. 1 ha (spor fradraget), er rødgran fra 1955. Bevoksningen er mindst i syd, her ca. 9,5 m høj, 13 cm i diameter (dbh), i nord ca. 12,5 m, 16 cm (dbh).

Opgave	Planperiode		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Dellitra d , op til Bovtrup Sø: lærk tyndes ca. 50 % midt i perioden.	Litra q : Bevoksningen tyndes hårdt i 3. periode, ca. 50 %. Litra k : Evt. behov for tynding af lærk i periode. Litra o : el, popler redu- ceres kraftigt i begyndel- sen af 3. periode.
Skærmstilling	Litra n , sydlige del (0,4 ha): Er her klar til skærm- funktion uden væsentlig yderlig tynding. Døende træer bør løbende fjernes (sankning anbefales) Litra n (0,6 ha), nordlige del: Behov for let skærm- stilling fra sydøst evt. ved etablering af lysbrønde. Vestkanter rører ikke 15 m ind i bevoksningen. Ri- sikoen ved skærm er her større, da nordvest kant er afdrejet fornylig. <u>Krite- rie</u> : lys nok til spredt un- derplantning.		
Jordbearbejdning	Litra n : sydlige del: Etablering af plantehuller i holme 2 * 2 m., eksiste- rende lysninger bør ud- nyttes.	Litra n , nordlige del: Hvis ikke nordlige del af litra viser alvorlige tegn på opløsning etableres plan- tehuller i tidligere etable- rede lysninger, afstand ca. 2 * 2 m.	
Beplantning	Litra n , sydlige del: Un- derplantes med eg/birk/skovfyr i forhol- det 50/20/30. Anslået 1000 planter.	Litra n : Underplantes med eg/birk/skovfyr i for- holdet 50/20/30. Anslået 700 planter.	

Litra n: Såfremt den nordlige del af litra n viser alvorlige tegn på ustabilitet og opløsning bør arealet skoves til flis.

Afdeling 14. Thygesens Plantage, Korporalens Høj, Plantage Syd.

Afdeling 14, litra b, d, e, h, k, m.

Opgave	<i>Planperiode</i>		
	Delperiode 1 År 2004-2008	Delperiode 2 År 2009-2013	Delperiode 3 År 2014-2018
Tynding		Litra b: let tynding sidst i periode. Sitka reduceres ca. 50 % Litra e: Lærk/ege-bevoksning i sydvest: lærk tyndes med > 50 % i perioden.	Litra d: tyndes i perioden. Litra h: tyndes hårdt i perioden. Litra m: lærk tyndes med 50 % i perioden. Litra k: lærk/sitka tyndes i perioden.
Skærmstilling		Litra e: bevoksning er meget åben. Bevoksnings-% anslås til 50. Er velegnet til indplantning.	
Jordbearbejdning		Litra e: Der etableres plantehuller i små spredte holme, anslået 150-200 huller i alt, da der fortsat skal være plads til kørsel.	
Beplantning		Litra e: Holme af eg/birk evt. ask underplantes: 50/30/20.	

ØKONOMI

14 Økonomiske konsekvensberegninger

Drifts- og Plejeplanen for Holstebro Øvelsesplads er udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen og Jyske Dragonregiment. Den endelige plan godkendes og underskrives af Hærens Operative Kommando, der gennem indgåelse af aftalen forpligter sig til at skabe sammenhæng mellem tildeling af ressourcer og planens indhold. Jyske Dragonregiment har ansvaret for planens praktiske udførelse, herunder regulering af den militære aktivitet, tilsyn med terrænets brug, terrænvedligeholdelse og -pleje samt skovdrift.

Talstørrelserne, som indgår i dette afsnit, er realistiske, men dog behæftet med en vis usikkerhed. Dette skyldes, at talstørrelserne og mandtimebehovet ofte ikke kan beregnes direkte, men er baseret på planens forskellige estimater og til en vis grad på skøn. De økonomiske overslag repræsenterer dog på planlægningstidspunktet, som led i den igangværende optimeringsproces, det bedst mulige skøn over de økonomiske konsekvenser af den planlagte drift. Overslagene er baseret på prisniveau og -relationer ved planperiodens begyndelse (2003).

14.1 Økonomiske forudsætninger for terrænpleje på de åbne arealer

Hedepleje

Der har hidtil været indgået aftale mellem Hedeselskabet og en privat lyngklipper. Sidstnævnte klippede lyngen på øvelsespladsen mod betaling, pressede lyngen i baller som derefter blev solgt. Dette har betydet, at Hedeselskabet fik en mindre indkomst på lyngplejen.

Det bør tilstræbes, at en lignende aftale om lyngklipping kan fortsætte

Dette gælder naturligvis ikke de lyngarealer som er sprunget mere eller mindre i krat, og som derfor ikke kan slås på almindelig vis. Disse tilgroede lyngarealer skal derfor plejes i første omgang i form af førstegangsindgreb med rydning af træer og buske. Dette arbejde kan udføres af terrænelementet, og det skal indgå i den prioriterede handlingsplan for de arealer, som skal underkastes førstegangspleje. Herefter kan de retablerede lyngarealer forhåbentligt indgå i den faste lyngskæring ved den private lyngklipper. Lyngklippermaskinen stationeret på Boris Skydeterræn kan også tage mindre fyrrebuske (se nedenfor). Maskinen har endvidere den vigtige egenskab at den opsamler det afslåede materiale.

Ellers skal der anvendes grenknuser, eller bortskæring, fjernelse og flisning af hvert enkelt træ eller busk.

Kratrydning

Der skal ryddes især gyvelkrat, som er sprunget op en del steder på sandede skråninger, hedearealer og tidligere sandmarker. Regimentet har indgået aftale med Borrislejren om at låne deres store lyngklippermaskine, en stor Combi trailer fra Spragelse Maskinfabrik med slagleklipper og højtiptrailer, som slår og opsamler både lyng, græs, gyvel og genvækst af fyr på Borris. Derfor vil regimentet være i stand til selv at udføre denne opgave på Holstebro Øvelsesplads. Hvis gyvelkrat bliver meget højt og gammelt, med udgåede buske indblandet (flere meter højt), er lyngklipperen ikke i stand til at tage det. Her er det nødvendigt at bruge en egentlig slagleklipper, som skal køre to gange over det samme stykke før resultatet er tilfreds-

stillende. Der er Skov- og Naturstyrelsen bekendt ikke gyvelkrat af denne højde på øvelsester-rænet.

Pleje af vådområder

Pleje af vandhuller består især af rydning af pilekrat omkring vandfladen. Denne opgave kræver mandtimer med motorsav samt bortkørsel, evt. flisning. Eventuelt også optrækning af pilebuske og træer med spil, hvilket kræver traktor med spil, fører og hjælper. Vil kunne udføres af terrænelementet/JDR selv eller af entreprenør. Plejen omfatter for et enkelt vandhuls vedkommende også oprensning. Arbejdet med dette består i gravning med rendegraver.

Pleje af mosen i de udvalgte strækninger af ådalene langs Gryde Å og Pilkrose Bæk består i rydning pilebuske. Pilebuskene trækkes op med et spil, som beskrevet ovenfor.

Etablering af nye vådområder

Et nyt vådområde etableres ved hjælp af opdæmning af bæk ved udløbet af vådområdet. Dette sker ved etablering af stem. Et stem er ikke en kompliceret opgave at udforme, men kan med fordel måske udføres af en entreprenør. Det drejer sig om to vådområder i afdeling 2 og 8.

I anden delperiode af planperioden (2009-2013) består etableringen af nye vandhuller i nygravning af 3 store søer på hver ca. ½ ha. Dette må udføres med gravko - enten af terrænelementet selv eller ved entreprenør. Et groft skøn ville sige at dette kan gøres for 25.000 kr. pr. sø, i alt 75.000 kr.

Rydning af gamle levende hegn

Arbejdet består i fældning, opskæring og bortkørsel af udtjente, gamle hvidgranhegn. Ifølge regimentet vil dette kunne udbydes til lokale sankere, og dermed være udgiftsneutralt eller eventuelt mindre indtægtsgivende for regimentet.

Plantning af nye, levende hegn

Der ønskes plantet i alt 1100 meter nye levende hegn. Hvis hegnet skal være 10 meter bredt er der tale om et samlet areal på 1,1 ha (11.000 m²). Med en planteafstand på 1 meter skal der benyttes 6600 planter pr. ha, i alt 7260 planter. Der foreslås plantet 70 % eg og 30 % skovfyr, dog gerne med indslag af Tjørn, Småbladet Lind, Fuglekirsebær, Bøg og Bævreasp. De koster i snit 4,75 pr. plante, i alt 34.485,00 kr. Plantning koster inklusiv plantemaskine og mand 100 øre pr. plante, i alt 34.485 kr. Hertil skal lægges ca. 3000 kr. for reolpløjning af 1,1 ha og 1000 kr. for traktor. Samlet vil udgifterne andrage ca. 75.000 kr.

Pleje af gravhøje

Erfaringsmæssigt beløber udgifterne sig til ca. 2000 kr. for almindelig let pleje af en gravhøj. I planen er dette sat til at skulle gøres 1 gang i løbet af den 15-årige planperiode. Plejen kan udføres af terrænelementet selv, og består som regel i etablering eller reparation af afspærringspæle, vedligeholdelse i form af maling m.v. af disse, samt af fjernelse af opvækst fra

gravhøjen. Der skal vedligeholdes i alt 26 gravhøje, i alt 52.000 kr. i løbet af den 15. årige plejeperiode.

Bekæmpelse af Kæmpebjørneklo og Japansk Kæmpepileurt

Et mindre areal i afdeling 6 ved Vorager har opvækst af de to pest-plantearter Kæmpebjørneklo og Japansk Kæmpepileurt. Disse planter fjernes ved punktsprøjtning med roundup 1 gang årligt sålænge de findes.

Det skønnes at udgøre arbejde for 1 mand 1 dag hvert år, plus sprøjtemiddel og udstyr. Kan udsføres af terrænelementet, og vil forhåbentligt kun være nødvendigt max. de første 5 år af planperioden.

Etablering af nye overgange/dæmninger over Gryde Å og Hestbjerg Bæk

Jydske Dragonregiment ønsker etableret en ny overgang/dæmning etableret over henholdsvis Gryde Å i området mellem Plantage 42 og Lynghøje, i afd. 9. og over Hestbjerg Bæk mellem afdeling 10 og 11, ca. 150 m før Hestbjerg Bæks udløb i Gryde Å. Projektterne skal formentligt udføres af entreprenør. Overslag over økonomien er ikke kendt. Den vil blive udarbejdet af Forsvarets Bygningstjeneste. Projekterne kræver forudgående dispensation fra naturbeskyttelsesloven, vandløbsloven og planloven. Forsvarets Bygningstjeneste skal udarbejde projektbeskrivelse og ansøge Ringkjøbing Amt og Holstebro Kommune.

Fjernelse af nåletræer i egekrat

I det fredede Bovtrup Egekrat fjernes de fældede nåletræer, som ligger i bevoksningen.

De trækkes ud og flises. Det skønnes at udgøre arbejde for 1 mand i 1 arbejdsdag. Desuden ryddes de selvsåede bjergfyr i den vestlige del af Bovtrup Ege, i alt ca. 1,5 ha. Kræver motorsav, udtrækning og flisning. Ca. 2 mand i 2 dage.

Løbende terrænvedligeholdelse

Den løbende terrænvedligeholdelse omfatter bilfaste spor, bæltepor, dæmninger, P-pladser, skilte, pæle, grøfter og åløb, bygninger, vildtagre/fodermarker, uddannelsesfaciliteter og kullisser. Desuden pludseligt opståede opgaver som f.eks. fjernelse af stormfældede træer eller afledning af vand og oprensninger. Jydske Dragonregiment har vurderet, at dette arbejde erfaringsmæssigt hidtil kan sættes til ca. 1800 mandtimer årligt. Heraf er ca. 700 maskintimer.

14.2 Oversigt over priser og timelønninger, alene baseret på ekstern udførelse, til gennemførelse af diverse projektopgaver på de åbne arealer på Holstebro Øvelsesplads

Udregningsgrundlag

Timelønning, specialarbejder			180,00	kr./time
Timelønning, traktorfører			190,00	kr./time
Almindelig traktor			300,00	kr./time
Anhænger til traktor			90,00	kr./time
Grenknuser			500,00	kr./time
Gravelæsemaskine "Hydrema"			450,00	kr./time
Grønthøster med vogn til hedeslåning			120,00	kr./time
Gravko			800,00	kr/time
Transport af gravko på blok-vogn			2000,00	Kr/time
Rendegraver			400,00	Kr/time
Spil til traktor			75,00	Kr./time
Motorsav			25,00	Kr./time
Buskrydder			25,00	Kr./time
Vejhøvl			100,00	Kr./time
Stabilgrus per m vej		5 m bredde og 20 cm tykkelse = 1 m ³ /m af 160 kr/m ³	160,00	Kr/m

14.3 Skema over udgifter til gennemførelse af diverse projektopgaver på de åbne arealer på Holstebro Øvelsesplads

Pris/ha. For alm . hedepleje (slåning + opsamling af lyng)		Indtægtsgivende. Foretages af privatmand som betaler for lyngen	0	kr/ha
Pris/ha for slåning af slette, og opsamling af materiale	3,75	Time/ha x (traktor incl. fører og grønthøster)	1830,00	kr./ha
Førstegangspeleje af hede- og slettearealer (rydning og fjernelse af selvsået opvækst)				
Nedskæring af opvækst	3,75	Time/ha x (mand+sav)	768,75	kr./ha

Bortkørsel	2	Time/ha x (traktor+vogn+fører+hjælper)	1520,00	kr./ha
I alt			2288,75	kr./ha
Kratrydning	5	Time/ha x (mand + grenknuser)	3450,00	kr./ha
Oprensning af vådområder				
Omkostning for oprensning af vandhul er angivet som gennemsnit.			8500,00	kr/stk.
Rydning af krat i vådområder				
Optrækning af pilebuske og træer med spil	14	Gns. Timer, (traktor med spil+fører+hjælper)	10430,00	kr/ha
Nedskæring	7,5	Gns. Timer, (mand+sav)	1537,50	kr/ha
Bortkørsel	7,5	Gns. Timer, (traktor+vogn+fører)	4350,00	kr/ha
I alt			16.317,40	kr/ha
Etablering af nye vandhuller				
Nygravning med gravko		25.000 kr. pr. vandhul (å 0,5 ha)		
Etablering af stem i grøft		25.000		
Rydning af gamle levende hegn				
Fældning og fjernelse		Udføres af private sankere	0	kr/ha
Plantning af nye levende hegn			70.000,00	kr/ha
Pleje af gravhøje	ca. 2000,00 kr. pr. gravhøj			
Bekæmpelse af bjørneklo og Kæmpepileurt: 1 mand 1 dag årligt			1332,00	kr./år
Fjernelse af nåletræer i egekrat				
Nedskæring af opvækst	3,75	time/ha x (mand+sav)	768,75	kr./ha
Bortkørsel	2	time/ha x (traktor + vogn + fører+hjælper)	1520,00	kr./ha
I alt			2288,75	kr./ha
Løbende vedligeholdelse af terræn	I alt 1800 mandtimer , heraf 700 maskintimer		190,00	kr/time

14.4 Samlet oversigt over drifts- og plejeplanens økonomiske konsekvenser for pleje af de åbne arealer

Arbejdsopgave	Antal	Enhed	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Total
Almindelig lyngpleje v. klipning Afd. 1 64 ha, Afd. 4 19 ha, Afd. 5 2 x 30 ha, Afd. 6 2 x 35 ha, Afd. 10 53 ha, Afd. 11 28 ha, Afd. 12 30 ha, Afd. 13 2 x 28 ha (Stenvad Hede)	380	ha	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	Indtægt?	?
Slåning af overdrev v. slåning Afd. 13 13 ha	13,0	ha						23.790										23.790
Førstegangspleje af hedearealer (rydning af selvsået opvækst) Afd. 2 117 ha, Afd. 6 13 ha, Afd. 8 12 ha, Afd. 9 41 ha,	183,0	ha	26.291	26.291	26.291	26.291	26.291	3.843										135.299
Kratrydning (især gyvel) Afd. 1 2 x 15 ha, Afd. 3 2 x 5 ha, Afd. 6 10 ha, Afd. 10 1,5 ha, Afd. 14 4 ha	55,50	ha	14.835	14.835	14.835	14.835	14.835	9.660	9.660	9.660	9.660	9.660	13.800	13.800	13.800	13.800	13.800	191.475
Oprensning af 3 stk. vådområder Afd. 1 , Afd. 8 og Afd. 14	3	Stk.	8.500	8.500				8.500										25.500
Rydning af pilekrat i vådområder Afd. 1 Ny-Tammestrup Sø 2 x 0,2 ha, Afd. 2 1,5 ha, Afd. 3 2 ha, Afd. 5 13 ha, Afd. 9 3 x 1 ha	19,9	ha	50.584	50.584	50.584	50.584	50.584	7.179	7.179	7.179	7.179	7.179	7.179	7.179	7.179	7.179	7.179	324.715
Etablering af nye søer, i alt 4 stk. 3 nygrave i Afd. 5 , 1 med anlagt stem i Afd. 2 .	4	stk.		25.000 (stem)				25.000 (nygrave)	25.000 (nygrave)	25.000 (nygrave)								100.000
Rydning af gamle levende hegn	4.600	meter	Indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt	indtægt
Plantning af nye levende hegn	1.100	meter	4.090	4.090	4.090	4.090	4.090	6.818	6.818	6.818	6.818	6.818	4.090	4.090	4.090	4.090	4.090	75.000
Pleje af gravhøje	26	stk.	6.400	6.400	6.400	6.400	6.400	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400	52.000
Bekæmpelse af Kæmpebjørneklo og Japansk Kæmpepileurt	8 mand-timer/år	5 år	1.440	1.440	1.440	1.440	1.440											
Fjernelse af nåletræer i egekrat	1,5	ha						3.433										
Løbende terrænvedligeholdelse (bilstier, bæltespor, dæmninger, P-pladser, skilte, pæle, grøfter, åløb, bygninger, vildtagre, uddannelsesfaciliteter, kulisser, uforudsete hændelser)	1800 timer ialt (700 mask.timer)	Årligt	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	342.000	5.130.000
Total			454.140	479.140	445.640	445.640	445.640	431.823	392.257	392.257	392.257	392.257	369.469	369.469	369.469	369.469	369.469	6.117.395

14.5 Overslag for økonomi for skovdriften på Holstebro Øvelsesplads i perioden 2003-2007 jf. tiltagene i skovplanen, afsnit 13.14.

Indledningsvis skal det pointeres at skov altid er dynamisk og skovenes udvikling og tilstand pludselig kan ændres eller påvirkes ved insektangreb, storm, tørke m.m. Påvirkninger man i vid udstrækning først kan tage højde for i det øjeblik situationen er aktuel. Af samme grund skal der i de økonomiske beregninger tages forbehold for force majeure-faktorer, der kan kræve indgreb.

Ved omlægning til naturnær drift som beskrevet i skovplanen, kan nogle af disse påvirkninger reduceres ved at anvende stabile, tilpassede træarter i den fremtidige skov.

Priser og erfaringstal er bl.a. hentet fra Skov- og Naturstyrelsens lokale skovfogeder/klitplantører i området nær Holstebro eller lignende lokaliteter.

Ved gennemgang af skovarealet er udgifter til skovdriften søgt minimeret.

Afdeling 1, litra e, rødgran

Arealet, ca. 1,9 ha, hvoraf ca. 1,5 ha skærmstilles over to indgreb i perioden. Den samlede vedmasse på arealet vurderes til 300 m³, hvoraf ¼ fjernes i perioden. D.v.s. at ca. 75 m³ kan afsættes som salgseffekter.

P.t. anbefales korttømmer og 3 m-træ, hvor dækningsbidrag vurderes til min. 80 kr/m³, efter nuværende priser. (efter skovning og udkørsel).

Afdeling 1, del-litra d (øst), sitka

Samme opgave som i litra e. Del-litra d (øst) er dog noget mindre end litra e (anslået 1,4 ha) – både i areal og vedmasse, idet en lomme i litra d er ryddet og nyplantet i 2001. De to bevoksninger grænser op til hinanden og indsatsen bør koordineres.

Det forventes et samlet **overskud** på salg af effekter fra de to bevoksninger på ca. +8.000 kr

Litra 2 d + 2 f, rødgran/lærk/contorta

Rødgran og sitka fjernes, velegnet til sankning, hvorfor hugst antages som udgiftsneutral.

Etablering af plantehuller med bor under lærkeskærm

Areal: ca. 1,3 ha når spor fradrages. Antal plantehuller med plantebor: ~ 2100 plantehuller

Jordbearbejdning: 2100 plantehuller á 2,50 kr	~ 5300,-
Indkøb af planter: 2100 á gns. 4,25 kr (eg/birk/skf)	~ 9000,-
Manuel plantning: 2100 á 1,60 pr/plante	~ 3400,-
Tilsyn, transport	~ 500,-

Udgift i alt ~ -18.200 kr

Afdeling 2, litra c

Såfremt det antages at bevoksningen holder til 2. periode skal i 1. periode kun skoves døde randtræer (sankning) samt etableres indplantning i vestkantens lommer og lysninger.

P.t. antages planteforbruget til ca. 600 planter.

Plantehuller: 2,50 kr á 600	~ 1500,-
Plantekøb:	~ 3000,-
Manuel plantning: 600 planter á 1,6 kr/plante	~ 1000,-
Tilsyn, transport:	~ 500,-
Udgift i alt	~ -6.000 kr

Afdeling 3, litra c, Åhus

Anlæg af nykultur efter afdrift, 0,6 ha.

Jordbearbejdning f.eks. ved kvasskærer.

P.g.a. det lille areal er jordbearbejdning relativt dyrere, anslået her ~ 2000,-

Plantekøb, ca. 1600 planter: ~ 6500,-

Manuel plantning: ~ 2600,-

Renholdelse, manuelt med le/buskrydder: ~ 3000,-

Tilsyn ~ 500,-

Udgift i alt ~ -14.600 kr

Afdeling 3, litra f

Nedskæring og flishugning (ca. 30 m³) af ældre contortafyr antages at være ugiftsneutral.

Etablering af 2-3 små holme, i alt ca. 150 planter

Jordbearbejdning, plantebor ~500,-

Plantekøb: ~600,-

Plantning: ~300,-

Tilsyn: ~500,-

Udgift i alt ~ -1.900 kr

Afdeling 5

litra d og g

Udgiftsneutral (eller mindre overskud ved brændesalg) da tynding kan foretages af sankere.

Litra m og j

Nedskæring og tynding til flis/evt. sankning (mindre overskud).

Litra n, omorika/rødgran/lærk fra 1960 (0,7 ha)

Det vurderes at der hugges ca. 75 m³ omorika/rødgran. Da dimension er relativ lille anbefales flishugning eller evt. sankning, hvis efterspørgsel. Hugst bør i så fald give et mindre overskud.

Underplantning under skærm af lærk:

Plantehuller med bor, 1100 á 2,50 kr	~ 3000,-
Indkøb af planter	~ 5100,-
Plantning, manuel	~ 1800,-
Tilsyn	~ 500,-
Udgift i alt	~ -10.400 kr

Afdeling 6, litra o

Underplantning under skærm af lærk (0,4 ha)

Jordbearbejdning med bor, ca. 700 plantehuller	~ 2000,-
Plantekøb	~ 3000,-
Plantning, manuelt	~ 1100,-
Tilsyn	~ 500,-
Udgift i alt	~ -6.600 kr

Afdeling 8, litra e

Tilplantning af vildtager (0,2 ha)

Jordbearbejdning, pløjning (relativt dyrt p.g.a. lille areal)	~ 1000,-
Plantekøb, 500 planter	~ 2200,-
Plantning, manuelt	~ 800,-
Evt. renholdelse, 1 gang i periode m. le/buskrydder:	~ 1000,-
Tilsyn	~ 500,-
Udgift i alt	~ -5.500 kr

Afdeling 11, litra c

Spredt underplantning under skærm i 3 mindre holme, rødgran/hvidgran

Rydning af væltede, døde træer vurderes udgiftsneutral ved sankning.

Jordbearbejdning m. bor, 200 huller	~ 500,-
Plantekøb, 200 stk	~ 800,-
Plantning, manuelt	~ 300,-
Tilsyn	~ 500,-
Udgift i alt	~ -2.100 kr

Afdeling 13, litra n

Skærmstilling og underplantning af rødgran, ca. 1 ha.

Udgifter til skærmstilling antages at være udgiftsneutral (flisning ell. Sankning) eller med et mindre overskud. Ved sankning er udvisning antageligt påkrævet.

Jordbearbejdning, med bor, 0,4 ha, sydlige del af litra, ca. 1000 stk.	~2500,-
Plantekøb, 1000 stk.	~4300,-
Plantning, manuelt	~1600,-
Tilsyn	~ 500,-

Udgift i alt	~ -8.900 kr
--------------	-------------

Samlet udgift i periode 2003-2007 (excl. skovningsmaskiner i afd. 1 e, d)	~ - 75.000,-
Udgifter til skovningsmaskiner/udkørsel i afd. 1 e, d modregnet salg af effekter	~ + 8.000,-

Samlet udgift for skovdrift i perioden 2003-2007 : ~ - 67.000 kr.

Hertil kommer evt. administrationsomkostninger til planlægningen af skovplanens udførelse (reservation af maskiner/plantebestilling m.m.) samt overhead. For at holde udgifterne nede er det vigtigt at indsatsen planlægges nøje og koordineres, således at f.eks. etablering af plante-huller ved maskinkraft ikke kun foretages i en lille holm, men kan udnyttes i flere indsatsområder, når maskinen er på terrænet.

Indtægter fra sankning, brændesalg fradrages (prisen sættes af forsvaret) samt flis. Her kan forventes et mindre overskud.

For 2. periode (2008-2012) skønnes driftsomkostninger (excl. administration/overhead) til ~ -120.000 kr - modregnet salg af råtræ.

BILAG

15 Oversigt over bilag

Bilag 1: Grundkort (i kortlomme bagest)

Bilag 2: Terrænkort (i kortlomme bagest)

Bilag 3: Drifts- og plejekort (i kortlomme bagest)

Bilag 4: Bevoksningsliste for øvelsespladsen

Bilag 5: Oversigt over rørgennemføringer og dimensioner.

Bilag 6: Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4

Bilag 7: Katalog over fortidsminder på Holstebro Øvelsesplads